

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANA BİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARINDA İSTİHBARAT VE DİPLOMASİ
İLİŞKİSİ: SURİYE İÇ SAVAŞI ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Nadide GÜLER

Ankara-2023

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANA BİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARINDA İSTİHBARAT VE
DİPLOMASİ İLİŞKİSİ: SURİYE İÇ SAVAŞI ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Nadide GÜLER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi, Ash YİĞİT

Ankara-2023

KABUL VE ONAY

Nadide GÜLER tarafından hazırlanan “Ulusal Güvenlik Politikalarında İstihbarat ve Diplomasi İlişkisi: Suriye İç Savaşı Örneği” başlıklı bu çalışma, 04/07/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Şükrü Sina GÜREL (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Aslı YİĞİT (Danışman)

Doç. Dr. Ali İbrahim AKKUTAY (Üye)

Doç. Dr. Şule TUZLUKAYA

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

04/07/2023

Nadide GÜLER

ÖZ

GÜLER, Nadide. Ulusal Güvenlik Politikalarında İstihbarat ve Diplomasi İlişkisi: Suriye İç Savaşı Örneği Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Devletlerin güvenlik politikaları üretme aşamasında istihbarat ve diplomasi dış politika araçlarının mihenk taşlarını oluşturmaktadır. Öyle ki bir devletin karar vericileri için istihbarat, ulusal güvenlik ve politika yapım süreçlerinde hayati bir öneme sahiptir. Bu hayati öneme ise değişen ve hızla dönüşen bir dünya ekseninde bir de diplomasi faktörü eklenmiştir. Bu itibarla, devletlerin iç içe geçtiği bir dünyada, bir ülkede yaşanan bir krizin bölge veya komşu ülkelere sıçraması ve hatta daha ileri giderek çalışmamızın da kapsamı içerisinde olan Suriye örneği özelinde incelendiğinde, Suriye’de yaşanan iç savaşın tüm bölge devletleri ve sonrasında tüm dünya devletlerini etkilediği görülmüştür. Bu minvalde istihbarat ve diplomasinin koordineli çalıştığı alanlar her geçen gün daha da derinleşerek gelişmektedir. Öyle ki Suriye iç savaşı ekseninde, Arap baharı ile başlayan süreç çok kısa zamanda tüm Orta Doğu coğrafyasını etkisi altına almıştır. İç savaş sadece Suriye ve Suriye halkını etkilememiş aynı zamanda Suriye’ye komşu olan ülkeleri de etkilemekle birlikte tüm dünyanın ortak meselesi haline gelmiştir. Bu kapsamda diplomasinin yanı sıra istihbaratın da önemi Orta Doğudaki gelişmeler açısından her geçen gün artmaktadır. Güvenlik politikalarının istihbarat ve diplomasiden ayrı düşünülmesi mümkün olmamaktadır. Bu noktada, bu çalışma istihbarat ve diplomasinin iç içe geçtiği alanlara vurgu yaparak Suriye Savaşı örneğinde bu iki unsurun koordineli çalışmasının önemini ortaya koymaya çalışacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ulusal Güvenlik, Diplomasi, İstihbarat, Soğuk Savaş, Suriye

ABSTRACT

GÜLER, Nadide. In National Security Policies Intelligence and Diplomacy Relation: Example Of Syrian Civil War a review on, Mater's Thesis, Ankara, 2023

Intelligence and diplomacy constitute the cornerstones of foreign policy tools in the process of producing security policies of states. In fact, for the decision-makers of a state, intelligence has a vital importance in national security and policy-making processes. In a changing and rapidly transforming world, the diplomacy factor has been added to this vital importance. In this respect, in a world where states are intertwined, the spread of a crisis in a country to the region or neighboring countries, and even further, in the case of Syria, which is also within the scope of our study, it has been observed that the civil war in Syria has affected all regional states and then all world states. In this respect, the areas where intelligence and diplomacy work in coordination are getting deeper and deeper with each passing day. So much so that the process that started with the Arab Spring on the axis of the Syrian civil war has taken the entire Middle East geography under its influence in a very short time. The civil war has not only affected Syria and the Syrian people, but also the countries neighboring Syria and has become a common issue for the whole world. In this context, the importance of intelligence as well as diplomacy is increasing day by day in terms of developments in the Middle East. It is not possible to consider security policies separately from intelligence and diplomacy. At this point, this study will emphasize the areas where intelligence and diplomacy are intertwined and will try to reveal the importance of the coordinated work of these two elements in the case of the Syrian War.

Keywords: National Security, Diplomacy, Intelligence, Cold War, Syria

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlamamda bana yol gösteren, bilgisi, tecrübesi ile ufkumu açan çok değerli tez danışmanın Dr. Öğr. Üyesi Aslı Yiğit hocama şükranlarımı sunarım. Yine bu çalışmayı hazırlamamda büyük katkısı olan ve aynı zamanda diploması ve uluslararası ilişkiler alanında uzman olan eski dış işleri bakanı ve benim çok değerli hocam Sayın Prof. Dr. Şükrü Sina Gürel'e teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak, eğitim hayatım boyunca bana her anlamda destek olan Babam Ahmet, Annem Derya, Abim Emre ve kıymetli arkadaşlarıma, dostlarıma çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: İSTİHBARAT VE DİPLOMASİ BAĞINTISI.....	9
1.1 İstihbaratı Kavramak	9
1.1.1 İstihbarat nedir	9
1.1.2 Ulusal güvenlik ve politikada istihbarat olgusu.....	10
1.1.3 İstihbaratın faaliyet türleri	10
1.1.4 İstihbarat toplama disiplinleri	15
1.1.5 İstihbaratı açık etme ve yayma	18
1.2 Diplomasi Kavramı	19
1.2.1 Diplomasi nedir.....	19
1.3 İstihbarat ve Diplomasi.....	28
1.3.1 İstihbarat ve diplomasi arasındaki ilişki	29
BÖLÜM 2: TARİHSEL SÜREÇTE İSTİHBARAT VE DİPLOMASİ	
ARASINDAKİ İLİŞKİ	33
2.1 Soğuk Savaş Dönemi İstihbarat ve Diplomasi	33
2.1.1 Birinci Dünya savaşı ve diplomasi	33
2.1.2 İkinci Dünya savaşı istihbarat ve diplomasi	34
2.2 Soğuk Savaş Öncesi Dönemde Güvenlik.....	35
2.2.1 Genel çerçevesiyle soğuk savaş.....	36

2.3 Soğuk Savaşın İstihbarat Örgütleri.....	38
2.3.1 CIA.....	38
2.3.2 KGB	40
2.4 Soğuk Savaşın İstihbarat Toplama Parametreleri	41
2.5 Soğuk Savaş Döneminde Diplomasi.....	43
2.6 Soğuk Savaş Döneminde İstihbarat ve Diplomasi İlişkisi:	44
2.7 Soğuk Savaş Sonrası İstihbarat ve Diplomasi	45
2.7.1 Soğuk savaş sonrası güvenlik	45
2.7.2 Genel çerçevesiyle soğuk savaş sonrası dönem.....	46
2.7.3 11 Eylül olaylarında istihbarat ve diplomasi bağıntısı.....	47
2.7.4 Afganistan olayları.....	49
2.8 Soğuk Savaş Sonrası İstihbarat.....	49
2.9 Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diplomasi Şekli	51
2.10 Soğuk Savaş Sonrası İstihbarat ve Diplomasi İlişkisi	53
BÖLÜM 3: SURIYE İÇ SAVAŞI	56
3.1 Genel Hatlarıyla Suriye İç Savaşı Tarihsel Süreci.....	56
3.2 Suriye İç Savaşında İstihbaratın Rolü.....	60
3.3 Suriye İstihbaratı ve Güvelik Sisteminin Yapısı	62
3.4 Suriye istihbaratı El-Muhaberat.....	62
3.5 Suriye İç Savaşında Diplomasinin Rolü	64
3.5.1 Kofi Annan planı.....	66
3.5.2 Cenevre görüşmeleri (30 Haziran 2012).....	67
3.5.3 Astana görüşmeleri (23 Ocak 2017)	68
3.5.4 Adana mutabakatı (20 Ekim 1998).....	68
3.5.5 Soçi zirvesi.....	70
3.6 Suriye İç Savaşından Kaçan Sığınmacılar	70

3.7 Suriye İç Savaşı Özelinde İstihbarat ve Diplomasi İlişkisi.....	71
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA.....	79
TURNİTİN RAPORU.....	85
ÖZGEÇMİŞ.....	96

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Suriye iç savaşında önemli kırılma noktaları.....56

Tablo 2: Suriye istihbarat sistemi 62

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	: Sovyetler Birliği
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
AB	: Avrupa Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
AGİT	: Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
BAB	: Batı Avrupa Birliği
CIA	: Merkezi Haber Alma Teşkilatı
KGB	: Devlet Güvenlik Komitesi
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilatı
DCI	: Merkezi İstihbarat Direktörlüğü
ICC	: Milletlerarası Ticaret Odası
NKVD	: İçişleri Halk Komiserliği
NDF	: Ulusal Savunma Gücü
DDOS	: Dağıtılmış Hizmet Engelleme
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
İHA	: İnsansız Hava Aracı
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
YPG	: Kürt Halk Koruma Birlikleri

GİRİŞ

Devletlerin güvenlik politikalarında istihbarat ve diplomasi temel dış politika araçlarından ve hatta en güçlü araçları olarak kabul edilmektedir. Diplomasinin en önemli becerisi etkili bir iletişim olurken, istihbaratın en önemli becerisi doğru ve güvenli bilgiye zamanında ulaşmak bu doğrultuda da politika yapıcılara, güvenlik birimlerine zamanında ulaştırabilmek şeklindedir. Diplomasi analitik bir zekâ, beceri ve kabiliyet gerektirirken, istihbaratta aynı şekilde güçlü ve pratik fakat aynı zamanda da durumları analiz edebilen bir zekâyâ sahip olunmasını gerekli kılmaktadır. Bu durumda istihbarat ve diplomasinin kendi kavramsal çerçeveleri eksenin de dahil aslında birçok benzerliklere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Lakin istihbarat ve diplomasi ilişkisinde diplomatlara, büyükelçilere, ataşelere çok iş düşmektedir. Çünkü bu kişiler meslekleri itibariyle yüksek memur statüsünde olup görevlendirildikleri ülkelerde bilgi toplayarak kendi ülkelerine rapor etmeleri beklenmektedir. Ayrıca yine görevlendirildikleri ülkelerde üst düzey bürokratlar, siyasiler, bilim insanları veya devlet başkanları ile güçlü, samimi ve güvenilir bağlar kurması beklenmektedir. Böylece kendi ülkeleri için istihbarat toplama fırsatını da elde etmiş olurlar.

Tarih boyunca var olan istihbarat ve diplomasi kavramı Soğuk Savaş öncesi ve sonrası dönemde farklılıklar göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde dünyanın çift kutuplu bir dünya merkezinde dönmesi ve bazı akademisyenler, araştırmacılar tarafından “dehşet dengesi” olarak da tanımlanan bu dönemde ilişkiler diplomatik anlamda tamamen kopmuş ve sadece casusluk faaliyetleri icra edilmiştir. Yine bahsedilen bu dönemde casusluk faaliyetleri büyükelçilikleri dinleme şeklinde olmuştur. Bu durum zaten gergin olan ilişkilerin daha da gerilmesine ve ülkeler arasında adeta bir casusluk savaşına dönüşmüştür. Lakin Soğuk Savaştan sonra özellikle 11 Eylül 2001 de yaşanan ABD’ye yönelik terör örgütü El-Kaide tarafından düzenlenen terör saldırısında milyonlarca ABD vatandaşı hayatını kaybetmiş ve siyasi literatürde de dünyanın en büyük terör saldırısı olarak tarihe geçmiştir. Bunun yanı sıra yaşanan bu korkunç terör saldırısı ile dünya güvenlik açığının ve istihbarat açığının olduğunun fark etmiş ve önceden alınabilecek bir istihbarat bilgisinin ulusal güvenlik üzerindeki büyük etkisini devletlerin kavramasına öncülük eden bir vaka şeklinde okunmuştur.

Bir devletin karar vericileri için istihbarat ulusal güvenlik ve politika yapım süreçlerinde hayati bir öneme sahiptir. Bu hayati öneme ise değişen ve hızla dönüşen

bir dünya ekseninde bir de diplomasi faktörü eklenmiştir. Bu itibarla devletlerin iç içe geçtiği bir dünyada, bir ülke de yaşanan bir krizin bölge veya komşu ülkelere sıçraması ve hatta daha ileri giderek çalışmamızın da kapsamı içerisinde olan Suriye örneğini baz alırsak, Suriye iç savaşından sonra yaşanan mülteci krizleri, devlet dışı aktörlerin Suriye’de yuvalanması gibi meseleler sadece Suriye’ye komşu olan ülkelerin sorunları olmamakla birlikte tüm dünyanın ortak meselesi haline gelmiştir. Bu durum tüm dünya devletlerini, sivil toplum kuruluşlarını, uluslararası örgütleri de diplomasi çatısı altında birleştirmiştir. Bu noktada belirtmekte fayda var uluslararası örgütler hem diplomasinin hem de istihbaratın iç içe olduğu platformlar olmaktadır. Öyle ki Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği gibi örgütler hem diplomatik krizlerin görüşülüp, konuşulduğu veya arabuluculuk görevlerinin üstlenildiği devletlerarası sorunların, bunalımların çözümü için dirsek teması içinde çalışıldığı uluslararası ilişkiler enstrümanı olurken, istihbaratta bu sürece olumlu anlamda katkıda bulunmaktadır.

Tzu, Savaş Sanatı kitabında casusların ordudaki kişilerden bile daha önemli kişiler olduklarını söylemiş ve bununda en önemli sebebinin ise sadece casusların düşman kampından bilgi getirebileceğini ve istihbaratın ülke güvenliği açısından önemini vurgulamıştır. Aynı zamanda Tzu, komşunuz olan ülkelerle iyi geçinin ve oradaki müttefiklerinizle iş birliği içerisinde olun diyerek diplomasinin de önemine değinmiştir.¹

Kahveci, Yahudi Nili istihbarat teşkilatının Osmanlı döneminde yapmış oldukları casusluk faaliyetleri neticesinde Kudüs’ü kaybettiğimizden bahsetmektedir. Bu itibarla yine istihbaratın bir ulusun geleceği açısından son derece önem arz ettiğinin altını çizmiştir.²

Whitaker, istihbaratın basit bir tanımını yaparak devletlerin birbirleri hakkında edinmiş oldukları sistemli ve amaçlı bilgi toplamak şeklinde tanımlamıştır. Aynı zamanda karşı istihbarat faaliyetlerinin de ulusal çıkarlar açısından önemli olduğunu vurgulamış ve Soğuk Savaş dönemine atıf yaparak Soğuk Savaş bir dehşet dengesi olarak ifade etmiştir. İstihbaratın ise bu noktadaki önemini savaşla veya savaşa

¹ Bkz, Sun Tzu, *Savaş Sanatı*. Çev., Barış Satılmış. İstanbul: İndigo Kitap, 2020

² Bkz, Hüseyin Hakkı Kahveci, *Atatürk’ün Yasaklanan Kitabı, Yahudi Casusu Suzy Liberman’ın Anıları*. İstanbul: Destek Yayınları, 2020

hazırlanılması ya da olabilecek tehlikeyi önceden görebilmesi açısından son derece ülke güvenliği ile bağlantılı olduğunu söylemiştir.³

Michael J. Sulick, Ph. D ise, İstihbaratın Soğuk Savaş döneminin bir numaralı aktörü olduğunu ve aynı zamanda SSCB'nin istihbarat servisleri olan GRU ve KGB'nin Soğuk Savaş zamanında çok güçlü ve etkin olduğunu söylemiştir. Yine özellikle bu dönemde insan istihbaratı ön plana çıkarken, aynı zamanda gizli eylemler, psikolojik savaşlar, dezenformasyonlar gibi eylemler karşısında ABD ve Rusya'nın istihbarat anlamında çeşitli önlemler aldığını söylemiştir. Son olarak da teknolojiye ilerlemelerinin istihbarat disiplini açısından devrim yarattığını ve bu sayede de dış politikayı güçlü bir şekilde yönlendirdiğini ifade etmiştir.⁴

Sims, Diplomasiyi istihbarat ile birleştirerek daha geniş bir perspektif çizmiş ve devamında ise, istihbarat elde etme ve müzakere dahil olmak üzere, dış politikanın yabancı devletler nezdinde geliştirilmesi, etkinleştirilmesi ve açıklığa kavuşturulması ve bunun akabinde de kendi ülkesini doğru bir şekilde temsil ya da yönetebilmesini olarak ele almıştır.⁵

Rubin, iyi bir istihbarat bilgisinin diplomasiyi destekleyeceğini savunmuştur. Eğer bir politikacı veya diplomatlar masaya ne geleceğini veya düşmandan neyi saklaması gerektiğini önceden bilmesi halinde müzakere etmekten kaçınır ve böylece ülke güvenliğini korur.⁶

Scott ise, Soğuk Savaş'tan sonra gizli servislerin gizli/ arka kapı diplomasisi yürütmedeki rolünün geliştiği ve değiştiğini söylemiştir.⁷

Herman, istihbaratı ayrı bir kurum olarak değerlendirmiş ve istihbaratın özel yöntemler kullanarak bilgiyi elde ettiğini aynı zamanda da diplomasiyi kullandığını ifade etmiştir. İstihbaratın sınır ötesi bağlantıları sebebiyle diplomasi ve dış politika etkin olduğundan söz etmiştir. Aynı zamanda büyükelçilerin istihbarat üzerindeki

³ Reg Whitaker, *Security and Intelligence In The Post-Cold War World*, The Socialist Register 1992

⁴ Bkz, Michael J. Sulick, Ph. D, *Intelligence In The Col War*, *Journal Of U.S. intelligence Studies*, 21/2, 2015.

⁵ Bkz, Jennifer E. Sims, *Intelligence Support to Diplomacy*, Oxford Academic, 2022

⁶ Bkz, Michael Rubin, "The Temptation Of Intelligence Politicization to Support Diplomacy", *International Journal Of Intelligence and Counterintelligence*, 2/3, 2016

⁷ Bkz, Len Scott, *Secret Intelligence, Covert Action and Clandestine Diplomacy*, 2010.

etkisinden de bahsetmiştir. Özellikle gizli istihbaratın yani gizli/örtülü faaliyetlerin diplomasiye mesafeli ve olumsuz etkilediğini vurgulamıştır.⁸

Darıcı, İstihbarat diplomasiyi istihbarat servislerinin kendi aralarında yaptıkları gizli/örtülü görüşmelere indirgemenin istihbarat diplomasiyi kavramsal çerçevesi bağlamında tam anlayamamak olduğundan bahsetmiştir. Çünkü istihbarat servislerinin mesleki tanımlarının içerisinde bunun zaten var olduğu ve istihbarat diplomasiyi kavramsal açıdan eksik bıraktığını savunmuştur. Öyle ki istihbarat diplomasiyi, istihbarat servisi başkanının gerek yapmış olduğu operasyonlarla ilgili ait olduğu devletin dış politikasına yön vermesi ve aynı zamanda istihbarat servisi Başkanı'nın yaptığı gizli/örtülü konuşmalarla kendi ülkesinin dış politika üretim aşamasında etkin ve aktif bir aktör olarak tanımlamıştır.⁹

Derian, anti-diplomasiyi ortaya çıkmasına sebep olan yeni iktidar tekniklerine karşı farklı ve yeni entelektüel bir yaklaşımın ortaya çıkması gerektiğini söylemiştir. Bunun da yine istihbaratın biricik olgularından olan “gözetlemenin gücü” yani gizlilik ile elde edilebileceğini ifade etmiştir.¹⁰

Stempel, istihbaratın doğasında var olan gizli örtülü eylemler için diplomasi ile iki bin yıldan fazla süredir birlikte koordineli bir şekilde inışli çıkışlı bir kariyere sahip olduklarını söylemiş ve uluslararası ilişkilerde gizli operasyonların ilk hükümetlerden itibaren var olduğunu ifade etmiştir.¹¹

Öyle ki istihbarat anti-diplomasi değildir. Tam tersine istihbarat ve diplomasi birbirini ile olumlu, aktif ve etkin bir temas içerisindedir. Bu itibarla çalışmamızın ana soruları şu şekildedir:

1-İstihbarat anti-diplomasi midir?

2-Devletlerin istihbaratı bilgi üretmesinde elçilerin ve diplomatların rolü nedir?

3-Devletler ulusal güvenlik politikalarında istihbarat üretirken diplomasiyi ne oranda faydalanırlar?

⁸ Bkz, Herman, “*Diplomacy and Intelligence*”(1Ekim 2007), <https://doi.org/10.1080/09592299808406081> pages 1-22

⁹ Bkz, Ali Burak Darıcı, “İstihbaratın Değişen Yüzü”, *Kriter Dergisi*, 6/24, 2022

¹⁰ James Der Derian, “Anti-diplomacy, intelligence theory and surveillance practice”, *Intelligence and National Security*, 8:3, 29-52, DOI:10.1080/02684529308432213

¹¹ John D. Stempel, “Covert Action and Diplomacy”, *International Journal Of Intelligence and Counter Intelligence*, 20:1, 122-135, DOI:10.1080/088506006600829924

4-Diplomasi, istihbarat ile hangi alanlarda birleşmektedir? Burada istihbarat servislerinin ve devlet başkanlarının nasıl bir etkisi vardır?

5- Ulusal güvenlik ve devletlerarası iş birliğini arttırma noktasında dış temsilciliklerin rolü nedir? İstihbarat ve diplomasi birbirleri ile burada nasıl ortak hareket eder. Bu bağlamda Arka kapı veya gizli diplomasi ve istihbarat ilişkisi nedir?

6-Devletlerarası ilişkilerde bir kriz anında istihbarat ve diplomasinin savaşı önlemedeki etkisini ve gücünü kıyaslayabilir miyiz? Bu noktada istihbarat ve diplomasi hangi noktalarda kesişmektedir?

7-Suriye iç savaşı örneğinde istihbarat diplomasiyi desteklemiş midir?

8-Suriye iç savaşı örneğinde istihbarat servislerinin Suriye'ye yapmış oldukları istihbarat operasyon ve manevralar diplomatik ilişkileri nasıl etkilemiştir?

Bu çalışmada yukarıdaki sorulara cevaplar aranmıştır. Çalışmanın hipotezi ise, istihbarat anti-diplomasi değildir. Tam tersi doğru ve zamanında karar vericiye ulaştırılan istihbarat, diplomatik temas ve ilişkilerde son derece önem arz etmektedir. Bu çalışmada savunulan argümanı ise istihbarat ve diplomasinin iç ve dış politika yapımında birbirini tamamlayan ve koordineli şekilde işleyen eş değerde iki önemli unsur olduğudur. Ayrıca Suriye Savaşı bize istihbarat ve diplomasinin koordineli iş birliğinin dış politika yapımında devletlere yol göstermede çok önemli bir faktör olduğunu göstermiştir.

İstihbarat servislerinin kendi aralarında gizli veya örtülü faaliyetlerde bulunmaları veya açıktan temas halinde görüşmeleri ulusal güvenlik politikalarında hem dış politika yapım sürecinde hem de ulusal güvenlik bağlamında etkin ve aktif bir aktör olmaktadır.

Bir istihbarat servisi direktörü veya Başkanı'nın dış politikada aktif bir rol oynaması ve dış politikayı şekillendirme gücü ve kabiliyetine sahip olmasına istihbarat diplomasisi denir.

İstihbarat ve diplomasi bir ülkenin iç ve dış ilişkilerini belirleme, devletlerin güvenliklerini sağlama noktasında son derece önemlidir. Ayrıca sorunların bir çatışmaya dönüşmeden sadece masada çözümlenip uzlaşılmasına da yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan yeni bir kavram olan ve istihbarat literatüründe eksik kalan "istihbarat diplomasisi" kavramına da çalışmamızda az da olsa değinilmiştir. Lakin bu konuda

sınırlı bilgi ve kaynak olmasından dolayı istenilen ölçüde altı doldurulamamıştır. Çünkü istihbarat diplomasisini istihbarat servislerinin birbirleriyle yapmış oldukları iş birliği, müzakerelere indirgemek istihbarat diplomasisi açısından son derece eksik kalmaktadır. Çünkü istihbarat servisleri tarihler boyunca birbirleri ile iş birliği yapmıştır. Lakin burada istihbarat diplomasisi kavramı daha geniş perspektifte oluşturmakta fayda vardır. Öyle ki istihbarat servisi başkanlarının dış politikada aktif olması yapmış oldukları açıklamalarla dış politika yapım sürecine yön vermesi ve hatta daha geniş bir resimde bakacak olursak kamu diplomasisini, örneğin sosyal medyayı aktif kullanması yapmış olduğu sosyal medya paylaşımları ile kitleleri bir nebze de olsa etkilemesi şeklinde düşünülmektedir.

Teknolojinin hızlı gelişimi bir anlamda kamu diplomasisini de etkin kılmıştır. Bunun yanında bazı istihbarat faaliyetleri diplomatik ilişkileri olumsuz etkileyebilmektedir. Mesela bir devletin başka bir ülkede yapmış olduğu gizli/örtülü faaliyetler veya yine bir ülkenin başka bir devletin elçiliklerine dinleme cihazı yerleştirerek dinleme yapması da yine ortaya çıkması durumunda diplomatik krizlere sebebiyet vermesi kaçınılmaz olacaktır. Zira hiçbir devlet kendi ülkesinde böyle bir istihbarat faaliyeti icra edilmesine izin vermez. Ayrıca bunun uluslararası arası platformlarda ve uluslararası hukukta yaptırımları olur.

Suriye iç savaşı özelinde baktığımızda, Arap baharı ile başlayan süreç çok kısa zamanda tüm orta doğu coğrafyasını etkisi altına almıştır. Tunus'ta, Libya'da Mısır'da diktatörlükler tek tek devrilmiş Suriye de ise halen devam eden bir iç savaşa neden olmuş ve zamanla iç savaş vekalet savaşlarına dönüşmüştür. İç savaş sadece Suriye ve Suriye haklıını etkilememiştir. Aynı zamanda tüm Dünya'yı hem diplomasi hem istihbarat hem ulusal güvenlik hem de ekonomi anlamında etkilemiştir. Çalışmamızın ana konusunu oluşturan istihbarat ve diplomasi ilişkisi Suriye iç savaşında da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Özellikle otorite boşluğundan faydalanan büyük devletler ve devlet dışı aktörler Suriye de konuşlanmış ve bu bölgede istihbarat faaliyetlerini icra etmişlerdir. Bunun akabinde ise yine büyük devletler Adana Mutabakatı, Kofi Annan Planı, Cenevre görüşmeleri, Astana görüşmeleri, Soçi Mutabakatı gibi diplomatik masalar kurmuş ve Suriye meselesini bu zirve ve istihbarat diplomasisi masasına taşımışlardır. Son dönemde ise özellikle Esad'ın yıllar sonra Arap Birliği diplomatik formuna davet edilmesi ve orada konuşma yapması yine istihbarat ve diplomasi ilişkisi açısından önem arz etmektedir. Şöyle ki bu diplomasi formlarını diğer ülkelerin

istihbarat servisi personeli ve yetkili kişileri izlediler ve Beşar Esad'ın Arap Birliği formundaki konuşmasından birtakım mesajlar çıkartıp güvenlik politikalarını oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla bu diplomatik platformlar ulusal güvenlik ve politika yapım aşamasında bol miktarda istihbarat ve diplomasi ilişkisi içermektedir.

Çalışmanın metodu literatür taramasına dayalı kavramsal ve tarihsel analizden oluşmaktadır. Vaka analizi için Suriye iç Savaşı örneği seçilmiştir. Çalışma ikincil kaynaklardan, resmî açıklamalardan ve de basın taramasından faydalanılarak istihbarat ve diplomasi ekseninde Suriye iç savaşı özelinde analiz edilmiştir.

Makalenin kısıtları olarak, Suriye'de diplomatik misyonda görev yapmış özellikle ABD, İngiltere, Rusya, İran gibi ülkelerin diplomatları ile eşit sayıda bağlantıya geçerek onlarla mülakat yapmak istedik ancak her ülkeden ve her misyondan eşit ağırlıkta bir görevli bulamadığımız için mülakatın anlamlı sonuç vermeyeceği kanaatine varılmış olduğundan mülakat yapılması fikrinden vazgeçilmiştir. Bir başka etken ise Arapçanın ileri seviyede olmaması sebebiyle Suriye ve bölge ülkelerinin konumuzla ilgili yayınladıkları belge, yaptıkları resmî açıklamaları çevirmede kısıt yaşanabileceği için de yine aynı şekilde mülakat fikrinden vazgeçilmiştir. Diğer taraftan istihbaratın özelleşmesi ve istihbarat faaliyetlerinin özel silahlı örgütlerle yürütülmesi faaliyeti yine bizim çalışmamızın kısıtları arasına girmektedir. Öyle ki istihbaratın özelleşmesi meselesi ve uluslararası hukukun ele alınması için yeterli vakit bulunamadığından dolayı bu konularda çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde istihbaratın kavramı, istihbaratın türleri, diplomasi kavramı, diplomasi türleri ve son olarak da istihbarat ve diplomasi arasındaki ilişki ve yapılan bazı akademik çalışmalar hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde Soğuk Savaş öncesi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde istihbarat ve diplomasi ilişkisi ortaya koyulacaktır. Aynı zamanda Soğuk Savaş döneminin aktörlerinden olan CIA ve KGB istihbarat sistemine de bakılacaktır. Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise Suriye İç savaşı özelinde istihbarat ve diplomasi ilişkisi incelenecek ve Suriye istihbarat servisi, Suriye iç savaşının tarihsel gelişine de değinilecektir.

Bu tezin amacı ise tam da bu noktada literatürde eksik olan kısımlara, özellikle istihbarat diplomasi bağıntısının kavramsal çerçevesinin oluşturulmasına katkı

yapmaktır. Aynı zamanda yine literatürde eksik kalan Suriye savaşı özelinde istihbarat diplomasi bağıntısını incelemektir.

BÖLÜM 1: İSTİHBARAT VE DİPLOMASİ BAĞINTISI

1.1 İstihbaratı Kavramak

İstihbarat ve diplomasi bağıntısını kavrayabilmek için öncelikle istihbaratın tanımı ve kapsamı, ulusal güvenlik ve politika yapımında istihbaratın yeri açıklandıktan sonra istihbarat faaliyetlerinin türlerine değinilecektir. Çünkü istihbarat disiplinlerini kavramak ve tanımlar ile tartışmalara vakıf olmak için istihbarat-diplomasi arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması gerekmektedir.

1.1.1 İstihbarat nedir

Ulusal güvenlik politikalarında istihbarat devletlerin mihenk taşıdır. İstihbarat teşkilatlarına ve istihbarat faaliyetlerine gerekli özeni, önemi vermeyen uluslar gerek iç gerek dış politikada türlü sıkıntılarla karşılaşabilirler. Bu bağlamda istihbaratın insanoğlunun en eski mesleklerin biri olduğu varsayılır. Kelime kökü Arapça olan istihbarat “istihbar” kelimesinden türemiş ve bilgi edinme, haber alma anlamını içermektedir.¹² İngilizce de ise istihbarat “intelligence” zekâ anlamına gelmektedir.¹³

İstihbarat, içerdiği anlam bakımından edilen bilgi anlamına gelse de kavramsal çerçevede ifade ettiği anlam çok daha kapsamlıdır. Zira istihbarat kavramı ulusal güvenliğin sağlanması ve devletlerin politikalarını oluşturma süreçlerinde yetkili karar mercilerine gerekli bilgiyi toplayıp, analiz edip daha sonra bu bilgiyi tasnif ve raporlandırması ve karar vericiye zamanında ulaştırabilmesi sürecidir.¹⁴ Bu bağlamda İngilizcedeki karşılığı istihbaratın içerdiği anlam bakımından daha kapsayıcıdır. Nitekim bir istihbarat faaliyetinin üretim sürecinde istihbaratın planlanması, toplanması, işlenmesi, analiz ve üretim yapılması ve daha sonra toplanan istihbarı bilginin dağıtılması süreci tamamen zekâ işidir.

Jervis, gizli olan her bilginin önceden olabilecek olayları tahmin etmede başarılı olabileceğini fakat bu bilginin başarı şansını değerlendirmede pek yardımcı olamayacağını ifade etmiştir.¹⁵

¹² Tuncay Özkan, *Mit'in Gizli Tarihi* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2003), 24.

¹³ <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/english/intelligence>, (Erişim Tarihi: 17.03.2023).

¹⁴ Yücel, Ahmet Nuri, *Mit'in Gizli Tarihi Milli İstihbarat Teşkilatı* (Ankara: Armada Kitapevi)

¹⁵ Jervis Robert, “Intelligence and International Politics”, *The Oxford Handbook Of International Security*, (2018), s.13

Bu bağlamda istihbaratın kavramsal çerçevede bir ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkmasına ve ülke güvenliğini sağlamada doğru bilgiye hızlı ve zamanında ulaşılması olabilecek tehlikeleri önceden öngörebilmek belirli bir noktaya kadar önemli olmasına karşın, ulusal güvenliği sağlama noktasında tek başına yeterli olmadığı açıktır.

1.1.2 Ulusal güvenlik ve politikada istihbarat olgusu

Doğru ve zamanında elde edilen istihbarat dış politika yapım sürecinde devletin güvenliği noktasında son derece önemlidir. Ulusal güvenlik ekseninde oluşabilecek tehdit ve riskleri önceden görebilmek ve bertaraf edebilmek sadece istihbarat teşkilatları ile değil aynı zamanda ülkenin tüm güvenlik birimlerinin birlikte ve koordineli bir şekilde çalışması ile başarıya ulaşabilecektir.

Teknolojinin ilerlemesi ve hızla değişen küresel dünyada devletler sadece birbirleriyle mücadele etmek zorunda kalmamış. Devlet dışı aktörler bu bağlamda ülkelerin güvenliklerini bir hayli zorlamıştır.

Ulusal güvenlik politikalarında istihbarat olgusunun siyasi yapıdan ayrı düşünmemekle birlikte istihbaratın ulus güvenliği üzerindeki etkisi, siyasi yapı, diplomatik ilişkiler, ekonomik baskılar, askeri güç, terörizm ve propaganda, psikolojik harp, gizli veya örtülü operasyonlar gibi hedefe götürececek politikaların stratejilerinin oluşturulmasında ve planlanmasında etkin bir rolü vardır.¹⁶

1.1.3 İstihbaratın faaliyet türleri

Güvenlik istihbaratı

Güvenlik istihbaratı istihbarat literatüründe birçok araştırmacı tarafından yurtiçi veya iç güvenlik istihbaratı olarak tanımlanmaktadır. Bu itibarla güvenlik istihbaratı bir ülkenin iç tehdit ve çıkarlarına karşı yürütülen mücadeleyi temsil etmektedir. Temel ilgi alanları ülke içerisindeki terörist unsurlar ve casusluk faaliyetlerine karşı önlem alma ve bu tehdit ve unsurları bertaraf etme üzerine yürütülen karşı istihbarat faaliyetlerinin ulusal güvenlik üzerinde önemli bir aracıdır.¹⁷

¹⁶ Ragıp Gürsel Ödemiş, “*Terörle Mücadelede İnsan İstihbaratı ve Teknik İstihbarat İlişkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2014, s.33

¹⁷ Hakan Fidan, “*Intelligence and Foreign Policy: A Comparison Of British, American and Turkish Intelligence Systems*”, Yüksek Lisans Tezi, 1999, s. 11

Güvenlik istihbaratında önemli noktalardan bir tanesi ülkenin bulunduğu jeopolitik ve konjonktür el durumları da göz önünde bulundurarak yeniden güvenlik istihbaratı için ülke içinde yeni politikalar ve iç tehdit unsurlarına karşı önleyici güçlü tedbirler almak son derece önemlidir. Tezin çalışma kapsamı içerisinde bulunan Suriye iç savaşı örneğinden hareketle, içerisinde bir sürü terörist gurup ve casusluk faaliyetlerinin kol gezdiği Suriye’ de Esad yönetimi ivedi olarak güvenlik istihbaratı kapsamında karşı istihbar üretmek ve komşuları ile iyi ilişkiler geliştirmesi güçlü bir istihbarat servisinin yeniden yenilenerek diplomasi veya müzakere yoluna gidilmesi Suriye’ de istikrarın sağlanması ve daha fazla can kaybının olmaması adına geliştirilecek iç politika unsurları Suriye’nin geleceği adına atılacak önemli bir adım olacaktır.¹⁸

Yabancı istihbarat

Yabancı devletlerin veya hükümetlerin veya bunların unsurlarının, yabancı menşeli kuruluşların ve yabancı kişilerin hedef faaliyetleri ile ilgili bilgiler olarak tanımlanabilmektedir. Yabancı istihbarat bir diğer ifadeyle dış istihbarat hedef ülkedeki ulusal güvenlik, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel eğilimleri kapsamaktadır. Bu itibarla istihbarat disiplinleri içerisinde yabancı istihbarat en geniş ifadeyle bir ülkenin ulusal güvenliği ve dış tehditlerden savunması ve dış politikasının yürütülmesi ile direkt ilgili olduğundan muhtemelen en geniş kategoridir. Bu noktada diplomatları, dış politikada söz sahibi olan karar verici aktörleri desteklemek genellikle yabancı istihbaratın başlıca görevleri arasındadır.¹⁹

Bu destek ve görevler şunları içerir: Diğer ülkelerde bir devletin ulusal güvenliğine ve devletin çıkarını etkileyecek veya etkileyebilecek olay ve durumlar hakkında önceden ilgili makamlara haber ve uyarılarda bulunmak. Bu tür önceden uyarılar, dış politika yapıcılara uygun bir diplomasi kanalı oluşturma, bir yanıt verme ve eğer mümkünse devletin savunma güçlerinin devreye girmesini gerekli kılabilecek olay ve çatışmalardan kaçınma zamanı verir.

Yabancı istihbarat toplamada etkin rolü olan konsolosluklar dış politikada da ve istihbarat faaliyetleri ekseninde önemli birer enstrüman aracı olmuştur. Buna örnek

¹⁹ Fidan, “*Intelligence and Foreign Policy*”, s. 12

olarak tarihte İtalyanların daimî elçilikler kurarak, istihbarat topladıkları bilinmektedir.²⁰

Askeri istihbarat

İstihbarat kavramı varoluşundan bugüne kadar askeri istihbaratın elindeki güç olarak görülmekteydi. Nitekim bu görüş daha sonra tarihsel süreç içerisinde evirildi ve istihbaratın ve milli gücün sadece askeri güç unsuru olmadığını zira istihbaratın çok daha geniş anlamları içerisinde bulundurduğu bugün uluslararası disiplinler çalışmaları ve istihbarat literatürü içerisinde kabul edilen bir gerçektir.

Buna tarihten en güzel örnek 1. Napolyon' un şu sözleridir: “İnanın bana, savaşların sonuçları incelendiğinde, topçunun, süvarinin, piyadenin kahramanlıkları, casusların şu gözle görünmez, lanetli ordusu yanında hiç kalır.” Bir başka örnek ise, Prusya Kralı olan Büyük Frederik' in Fransız Mareşel Charles Soubise' ye Rossbach' da mağlup ettiğinde söylediği şu sözler: “O zat, savaşa gittiğinde yanında yüzlerce aşçı götürür. Bense önceden yüzlerce casus gönderirim.”²¹

Modern devletlerin henüz yeni oluşmaya başladığı tarihi dönemlerde bile İstihbaratın önemini kavrayan bu iki lider savaşların sadece cephede topla, tüfekle kazanılmayacağını anlamış ve ülke güvenliği için gizli servislerin önemini çok erken fark etmişlerdir. Nitekim askeri istihbarat olgusu anlamı itibariyle devletlerarası çıkabilecek birçok çatışmaya karşı askeri mücadele sürecine ve ulus güvenliğine katkı sağlamaktır. Bu katkı silahlı kuvvetlerin ve askeri savunmanın yürüteceği planlı ve operasyonel faaliyetleri destekleyecek gerekli istihbaratın veya bilginin elde edilmesi, analiz ve tasnif edilmesi ve daha sonra askeri birimlere yani komuta kademesine ulaştırılması süreci askeri istihbaratın planlanması aşamasında son derece elzemdir.²²

Bu itibarla savaşlar artık cephelerde silahlarla, mermilerle kazanılmamaktadır. Zekâ ve bilgi toplama kabiliyeti ile kazanılmaktadır.

²⁰ Bkz.Frank J.Piason, Italian foreign policy:the “Achille Louro”affair, Italian Politics, Vol. 1 (1986), pp. 146-163; Elisabetta Brighi Foreign Policy, *Domestic Politics and International Relations: The Case Of Italy* New York: Routledge, 2013.

²¹ Özkan, “Mit”, s.27.

²² Seçkin Aköz, “*Stratejik istihbarat türü olarak siyasi istihbarat*”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019, s.25.

Diplomatik istihbarat

Diplomatik istihbaratta dış temsilcilikler ve uluslararası kuruluşlar başat aktör olarak uluslararası ilişkilerde ön plana çıkmıştır. Tarihsel süreç içerisinde birçok dış temsilcilikte casusluk vakaları veya bunun daha da ilerisi olarak gizli/ örtülü operasyonlar yapılmıştır. Gizli örtülü operasyonlar istihbaratın doğasında var olduğu gibi planlanamayan ve başarısız olan örtülü faaliyetlerin uluslararası hukuk ve diplomatik temas ve manevralarda büyük sıkıntılara sebebiyet vereceğinin altının çizilmesi elzem bir husustur.

Nitekim istihbaratın, diplomasi veya savaşın ulusal güvenlik ve devlet yönetiminde elzem bir aracı olduğunun kabulü erken fark edilip kabul edildi.²³ Bu itibarla istihbarat diplomatik temas ve manevralarda önemli bir dış politika enstrümanı olmaktadır. Politika yapıcılara doğru ve zamanında ulaştırılan istihbaratın ülke güvenliği ve dış politika oluşturma süreci ve sonuçları çerçevesinde son derece önem arz etmektedir.

Bunun yanı sıra bir istihbarat servisinin gizli örtülü faaliyetlerinin ortaya çıkması durumundaki ki bu tür faaliyetlerde yapan kişinin veya kişilerin kimliğinin ortaya çıkmadan icra edilmesi son derece önemli bir husus olmaktadır. Aksi takdirde bu durum diplomaside krizlere sebebiyet vermesi kaçınılmaz olacağı gibi devletlerin dış politikada da ilgili olan devletlerle dış politika süreçlerinde çok ciddi tavizler vermek durumunda kalabilecekleri de tartışmasız bir gerçektir. Konun iyi anlaşılması açısından yakın tarihte yaşanan İstanbul Başkonsolosluğunda öldürülen Washington Post yazarı Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçının 2 Ekim 2018’de kendi ülkesinin konsolosluğu tarafından hedef alınması ve akabinde Suudi Arabistan gizli servisi mensupları tarafından 2 Ekim 2018’ de infaz edilmesi hadisesi akıllara gelmelidir.²⁴

Bu kapsamda, her dış temsilcilikte veya bir devlet başka bir ülkeye dış temsilcilik açmaya karar verdiğinde bunun öncesinde mutlaka ilgili devletin istihbarat servisindeki istihbarat meslek memurları önceden gidip görüşmeleri gerçekleştirir. Bu bağlamda istihbarat ve diplomasi her zaman birbirini desteklemektedir. Bu itibarla devletlerin veya ulusların birbirlerine karşı yürütmüş olduğu espionaj faaliyetleri arasında 1648 tarihinde imzalanan Westphalia Anlaşması ve sonrasında Avrupa’ da

²³ Fidan, “Intelligence and Foreign Policy”, s. 7.

²⁴ Ali Burak Darıcılı, “İstihbari Faaliyetler Kavramı”, *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2022), s.10

hâkim olan ulus-devlet ile başlamıştır. Bu kapsamda icra edilen söz konusu espionaj faaliyetleri bir ülkeye atanan büyükelçiler, diplomatlar ve türevleri olan temsilcilerin gözlemleri ve onların değerlendirmeleri sonucundaki istihbar faaliyetleri noktasından önem arz etmiştir.²⁵

Biyografik istihbarat

İstihbarat disiplinleri içerisinde istihbarat ve diplomasi ilişkisine en çok katkı sağlayan istihbarat faaliyetlerinden biri de hiç kuşkusuz biyografik istihbarattır. Küreselleşen dünya ile teknolojik gelişmeler ivme kazanmış ve klasik istihbarat faaliyetleri ekonomik gücü, siyasi faaliyetleri ve gücü, savunma sanayi ve askeri yapısı, toplumsal ve kültürel değerler gibi hususların yanı sıra, devlet başkanları, önemli siyasi karar vericiler, bürokratlar, ordu komutanları, dini liderler gibi kişiler hakkında toplanan bilgiler biyografik istihbaratı ortaya çıkarmıştır. ²⁶ Bu kapsamda biyografik istihbarat bir bakıma siyasi istihbaratı da desteklemektedir. Nitekim ulusal güvenlik politikalarında ülkenin iç ve dış tehditlerden korunması ve bertaraf edilmesi sadece istihbarata, askeri gücü, ekonomik güç gibi unsurların yanı sıra düşmanı tanıma veya diğer ülkelerin siyasi otoritelerini anlama, tanıma ve bilgi edinme daha sonrasındaki süreçte edinilen bilgiler doğrultusunda dış politika oluşturma hem ulusal güvenlik hem de diplomatik temas ve manevralar açısından önemli görünmektedir.

Diğer taraftan siyasi istihbarat noktasında icra edilen faaliyetleri diplomatik misyonlar şemsiyesi altında düşünersek ki bu şemsiyede: konsolosluk çalışanları olan elçiler, diplomatlar, ateşeler, katipler gibi görevleri icra eden kişileri birer ajan olarak düşünmeli ve bu düşünce ile hareket edilmelidir.²⁷

Ayrıca Uluslararası ilişkilerde ulusal güvenlik ekseninde dönüm noktası olarak kabul edilen ve ABD de yaşanan 11 Eylül saldırıları gibi olaylar tüm dünyayı güvenlik açığı olduğu düşüncesinde birleştirmiştir. Bu kapsamda Arap Baharı ile başlayan süreç tüm dünyada adeta domino etkisi yaratarak Suriye' ye sıçramış ve 2011 yılından günümüze kadar olan süreçte devam eden Suriye'deki iç savaş tüm komşu bölgeleri ve dünyayı etkisi altına almıştır. Ülke güvenliğinin sağlanamadığı ve başarısız devletlerin ve devleti yöneten liderlerin beceriksiz, bilgisiz, başarısız ve basiretsiz

²⁵ Darıcılı, "İstihbari Faaliyetler", s.2-3.

²⁶ Erdi Kulak, "Biyografik İstihbaratın Ulusal Güvenlik Politikaları Açısından Kullanımı ve Önemi", Yüksek lisans Tezi, Polis Akademisi, 2019, s.1

²⁷ Yücel, Mit' in Gizli Tarihi, s.153.

tavır, tutum ve davranışlarının oluşturduğu güç boşluğundan DEAŞ ve türevleri olan terör örgütlerinin faaliyet alanları artmıştır.²⁸ Bu bağlamda uluslararası ilişkiler değişen ve dönüşen küresel dünyada birbirlerine görünmez iperle bağlı oldukları yaşanan olaylarda gözle görünür bir gerçek olmuştur.

Diğer taraftan biyografik istihbaratta diplomatik görüşmelere hazırlanırken taraf olan devletler hakkında önceden bilgi toplanması, bu bilginin işlenmesi analiz edilmesi tasnif ve kıymetlendirme yapılması ve diplomatik temasları bu istihbari bilgi üzerinden düzenleyip dış politika oluşturulması başarılı bir diplomatik temas açısından da son derece kıymetlidir. Nitekim hedef devletteki karar verici birey veya yetkili olan bireyler hakkında önceden bilgi sahibi olup bu kişilerin zaafları, zayıf ve güçlü tarafları, değer yargıları, tutum ve davranışları hakkında bilgi toplayıp hassas olduğu noktaları tespit edip o noktalar üzerinden strateji kurulması amaçlanmaktadır. Zira kişinin zaafları, korkuları, hakkında bilgi toplanması hem siyaset istihbaratını hem de dış politikada diplomatik ilişkiler kurulurken katkı sağlayacağı bir gerçektir.

Sonuç olarak, biyografik istihbaratı icra ederken toplanan bilgilerin dış politika oluşturma sürecinde ve diplomatik ilişkiler noktasında ülke güvenliğine katkısı son derece kıymetli olup istihbarat faaliyetlerinin ulusal güvenlik politikaları çerçevesinde hem dış politika hem de iç politikada etkili olacağı ve tüm bu süreçlere büyük katkı sağlayacağı da şüphesizdir.

1.1.4 İstihbarat toplama disiplinleri

İnsan istihbaratı toplama

İnsan istihbaratı HUMINT (Human Intelligence) veya İNİS (İnsan İstihbaratı) şeklinde literatürde geçmektedir. İnsan istihbaratının literatürde çeşitli tanımlarını bulmakla birlikte Türkçe’de casusluk kavramına da karşılık gelmektedir.²⁹

Hızla değişen dünya’da teknolojinin hayatımızdaki yeri ve önemi de hızla artmış olsa da ulusal güvenlik ve istihbarat disiplinleri mevzu bahis olduğunda insan istihbaratının önemi hiç değişmemiştir. Zira teknolojide gelinen nokta ve yapay zekâ uygulamaları ve algoritmaları gibi uygulamalar hızla ilerlese de insana duyulan ihtiyaç

²⁸ Kulak, “Biyografik istihbaratın ulusal güvenlik politikaları açısından yeri ve önemi”, s.63

²⁹ Sabit Alabaş, “İnsan İstihbaratı Kapsamında Bir Casus Profil Analizi: John Godolphin Bennet ve İstanbul’daki Faaliyetleri”, *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2022), s.130

istihbarat servisleri tarafından halen geçerliliğini korumaktadır. Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri'nin yaşamış olduğu 11 Eylül saldırılarında en büyük eksikliğin insan istihbaratı olduğu görüşü üzerinde literatürde fikir birliği sağlanmıştır.

İstihbarat toplama metotlarından insana dayalı istihbarat faaliyetlerini yürüten kişiler istihbarat servislerinin kendi kadrolarından olan istihbarat meslek memurlarıdır. Nitekim karar vericilerin ihtiyaç duydukları bilgilere erişerek veya erişebilecek kişilerle iş birliği içerisinde faaliyetlerini yürütmektedir.³⁰ İnsana dayalı istihbarat toplarken konsolosluklardan tarihler boyunca fayda sağlanmıştır. Zira diplomatlar, elçiler, ateşeler de kendi ülkeleri adına bir nevi istihbarat toplar ve bu topladıkları istihbaratları kendi ülkelerine bildirirler. Bu bağlamda istihbarat ve diplomasi birbirinden bağımsız değildir. Şüphesiz ki doğru ve zamanında karar vericilere ulaştırılan istihbarat dış politikada ve diplomatik ilişkilerde büyük katkı sağlamaktadır.

Zira insan istihbaratının avantajları olduğu kadar dezavantajları da olduğu bir gerçektir. Çünkü insan duygusal bir varlıktır ve bu yaradılışından ötürü yanılabilirliği veya yetersiz kaldığı olay ve durumlarla da karşılaşma ihtimali oldukça yüksektir. Bu itibarla istihbaratı toplayan kişilerin gizli servis personeli tarafından kontrol altında tutulmaları da önemlidir. Çünkü sahaya istihbarat toplamak için sürülen kişilerin taraf değiştirme, çift taraflı ajan olma gibi ulusal güvenliği tehlikeye atacak durum ve olaylarla da karşılaşılması muhtemeldir.³¹

Bu itibarla Rusya ve Ukrayna krizi sonrasında diplomatik temaslar başlamış ve müzakere masasına Rus gizli servisi tarafından yerleştirilen Ukraynalı diplomatın çift taraflı ajan olduğunun anlaşılması sonucunda Ukrayna gizli servisi tarafından öldürülmüştü. Bu örnek insan istihbaratının risklerini gözler önüne sermesi bakımından güzel bir örnektir.

Göçmen istihbaratı

Michael Herman, mültecilerin, iş insanlarının veya uzmanlar gibi birçok çeşitli meslek veya unsuru içinde bulunduran kişi ve durumlarda insan istihbaratının icra edilebilecek bir faaliyet olduğu konusunda geniş bir çerçeve çizmiştir.³² Bu kapsamda

³⁰ Ozan Kavıracı, "İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi", *Opuz-Uluslararası İlişkiler Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16/27 (2020), s. 709.

³¹ Kavıracı, "İstihbarat Süreci", s. 713

³² Alabaş, "İnsan İstihbaratı", s.135

dünya, Suriye iç savaşı ile başlayan ve daha sonra Afganistan, Ukrayna gibi birçok insanın kendi vatanından ayrılıp başka ülkelerde mülteci statüsünde yaşamaya mahkûm edilmesi ile karşı karşıya kaldı. Bu insanlardan bazıları ilgili devletlerin istihbarat servisleri tarafından kullanılma olasılıkları doğmaktadır.

Göçmen istihbaratı içerisinde insan unsuru bulundurduğu için devletler ve ilgili devletlerin istihbarat servisleri tarafından bazen para motifleri ile, kariyer motifleri, iş ve barınma motifleri gibi çeşitli motiflerle manipüle edilebiliyorlar. Bu kapsamda ulusal güvenlik noktasında göçmenlerin düzenli kontrol altında tutulması ülke güvenliği için elzemdir.

Nitekim ülke güvenliği bağlamında mülteci veya sığınmacı statüsünde bir ülkeye başvuru yapan şahısların ilgili devlet ve güvenlik kurumları ile başvuru yapan kişiyi ülkeye kabul etmeden önce derinlemesine araştırması ulusal güvenlik için son derece önemlidir. Bu noktada Abdullah Muhammed vakasının konunun iyi anlaşılması açısından iyi bir örnek olacağı düşünülmektedir. Abdullah Muhammed Suriye uyruklu ve Türkiye’de 10 yıldan beri sığınmacı statüsünde bulunan YPG’li bir terörist olduğu yapılan yüz tarama sistemleri ile ortaya çıkmıştır. YPG’den ayrıldıktan sonra Türkiye’ye mülteci olarak gelerek 10 yıldır yaşadığını ve burada kendisine bir hayat kurduğunu anlatan terörist Türkiye’ nin göçmenlerle ilgili acil güvenlik önemleri alması gerektiğini bir kez daha hatırlatan bir vaka olmuştur.³³

Görüntü ve sinyal istihbarat

Görüntü ve sinyal istihbaratı istihbarat toplama disiplinleri içerisinde en önemli istihbarat yöntemi olmaktadır. Sinyal istihbaratına önem veren ülkeler altyapılarını buna göre düzenleyen devletler istihbarat ve güvenlik hususunda diğer devletlerden öncelikli olmaktadır. Bu kapsamda Abdullah Muhammed Suriye uyruklu teröristin tespit edilmesinde sosyal medya hesabına koymuş olduğu bir resim ve MİT yüz tarama sistemi ile bu şahsın kimliğini deşifre etmesi görüntü istihbaratının ve teknolojinin istihbarat faaliyetleri icra etme ve deşifre etme bakımından daha da geliştirilmesi gereken bir alan olmuştur.

Teknolojinin hayatımızın her alanına sirayet etmesi ile hem bireyler hem de devletler yeni teknolojik gelişmelere hızlıca ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Bu

³³ Özgür Cebe, “Koruma statüsünde yaşayan mülteci, terörist çıktı”, Sözcü, 18 Kasım 2022

nispeten güvenlik birimlerinden biri olan istihbarat servislerinin de işini bir ölçüde rahatlatmıştır. Sinyal istihbaratı her türlü teknolojik aletlerin elektromanyetik dalgaların alınması ve bu alınan sinyallerin kaydedilmesi, tasnif ve değerlendirilmesinin yapılması ile elde edilen bir istihbarattır.³⁴

Açık kaynak istihbaratı

İstihbaratın %90 veya 95 açık kaynaklardan elde edildiği noktasında literatürde fikir birliği sağlanmıştır. Bu kapsamda teknolojinin hızla ilerlemesi ve sosyal medya platformlarının günlük hayata yaygın kullanımı istihbarat servislerinin de bir nebze de olsa işlerini kolaylaştırmıştır. Hiçbir şekilde gizlilik gerektirmeyen ve herkese açık olan bilgilerden elde edilen istihbarattır. Bu minvalde açık kaynaklardan elde edilmesi mümkün olmayan veya zor olan bilgilerin, gizli yapılan faaliyetlerle neticesinde toplanılması ihtiyacı doğmaktadır.³⁵

Açık kaynak istihbaratı bilgiye kolay ulaşabilen ve kamuya açık olan bu veriler istihbarat üretim sürecini oluşturur. Elde edilen bilgilerin istihbarat servislerinin iyi eğitilmiş personelleri tarafından tasnif ve değerlendirmesi ve daha sonra da planlanması yapılır. Diğer taraftan açık kaynak istihbaratı şu kaynaklar aracılığıyla üretilir: Her türlü yazılı ve sözlü yayın organlarının yanı sıra bir ülkenin devlet görevlileri olan büyükelçiler, diplomatlar gibi yabancı ülkede görev yaptıkları topraklarda edinmiş oldukları bilgileri kendi ülkelerine rapor etmeleri ve aynı şekilde istihbarat meslek memurlarını da diplomatik görev için görevlendirildikleri yabancı ülke topraklarında yürütmüş oldukları faaliyetlerde açık kaynak istihbaratının kapsamındadır.³⁶

Son olarak sosyal medya istihbaratı da son derece önemlidir. Çünkü insanlar sosyal medya aracılığıyla her türlü mahrem kalması gereken bilgilerini paylaşmaları, günlük alışkanlıkları, hobiler vs hakkında her gün milyonlarca bilgi paylaşmaktadırlar.

1.1.5 İstihbaratı açık etme ve yayma

Sadece salt bir istihbarat toplanması kendi başına hiçbir amaç içermemektedir. İstihbarat ham bir şekilde toplandıktan sonra analist edilir ve analizciler tarafından işlenir, tasnif ve raporlandırılması yapılır. Yalnız bu noktada bu salt veya mevcut olan

³⁴ Abdalaziz Abueleyan, “İsrail İstihbaratının Filistin ve Komşu Arapülkelerdeki Faaliyetleri 1948-2014”. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2022, s.7.

³⁵ Abueleyan, “İsrail İstihbaratı”, s.8.

³⁶ Alabaş, “İnsan İstihbaratı”, s.130-131.

ham bilgiler istihbarat ünitelerindeki diğer verilerle birlikte hem de açık kaynaklardan elde edilen diğer bilgiler birleştirilerek bir değerlendirme ve tahminde bulunur. İstihbarat sadece mevcut kaynaklardan toplanan bilgi ve verilerin işlenmesi dışında aslında bir anlamda insan sezgisine, yaratıcılığına ve zekasında dayanmaktadır.³⁷

Elde edilen istihbarat karar vericiye (müşteriye) ve askeri birimlere yani ilgili komutanlara elde edilen istihbaratın sonucu olarak verilir. Nitekim doğru ve zamanında istihbarat politika yapıcılar ve askeri tehdit yaratabilecek olayları ve durumları önceden bilme, tahmin etme ve ona göre önlem alınması ulusal güvenlik için elzemdir. İstihbarat hem dış politikayı hem de diplomatik temasları destekler. Ülke güvenliğini tehdit edebilecek durumlar içinse istihbarat tamamen tehlikeyi önlemede kendi başına yeterli olamasa da kesinlikle bir katkısı olduğu şüphesiz bir gerçektir.

1.2 Diplomasi Kavramı

İstihbarat diplomasi bağıntısının anlaşılmasında ikinci önemli nokta diplomasi tanımı ve çeşitlerinin kavranmasıdır. Bu bağlamda diplomasi tanımı incelenecek ve daha sonra diplomasi türlerinin istihbarat ile ilişkisine değinilecektir. Böylece konunun daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

1.2.1 Diplomasi nedir

Diplomasi insanlık tarihinden itibaren varlığını sürdürmektedir. Diplomasi ile ilgili literatürde çok çeşitli tanımlamalar yapılsa da ortak buluşulan noktada diplomasi bir müzakere bir uzlaşma sanatıdır. Uluslararası ilişkilerin tıkandığı noktada devletler bunalıma düştüğünde, bir çatışma savaş ortamı olduğu durumda diplomasi bu savaş, bunalım ve çatışma ortamından ulusları uzaklaştırıp sorunları en basit şekliyle barışçıl yollarla çözmek şeklindedir.

Diplomasi Türk Dil Kurumunun sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır: “1.Uluslararası ilişkileri düzenleyen anlaşmalar bütünü. 2.Yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı. 3.Bu işte çalışan kimsenin görevi, mesleği. 5.Güç bir görüşme sırasında gösterilen ustalık ve beceriklilik” şeklinde tanımlanmıştır.³⁸ Oxford Advanced Learners sözlüğünde ise; “farklı ülkeler arasındaki ilişkileri yönetme faaliyeti, bunu yapabilme becerisi, zor durumdaki

³⁷ Fidan, “Intelligence and Foreign Policy”, s.22-23

³⁸ <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 26.03.2023)

insanları üzmeden veya gücendirmeden başa çıkma becerisi” olarak tanımlanmıştır.³⁹ Diploması sözlüğünde ise diplomasinin tanımı için aynı tanımlar yapılmıştır. Zira diplomasinin tanımı zaman içerisinde tamamen değişmemekle birlikte değişen dünya, teknolojik gelişmeler ve ulus devletlerin birbirleri ile iç içe olması gibi sorunlar karşısında diploması uluslararası hem güçlü barışçıl bir silah hem de kavramsal olarak geniş tanımlamaları içerisinde bulundurmıştır.

Bu kapsamda bazı yazar ve düşünürlerin diploması tanımlamaları şu şekildedir: “Ernest Satow; bağımsız devletlerin hükümetleri arasındaki resmi ilişkilere zeka ve taktik uygulamasıdır. Ambrose Bierce’ ye göre diploması, ülkesi için yurtsever yalan söyleme sanatıdır. Albert de Broglie ise; diploması devletlerarası ilişkilerde sadece gücün hâkim olmasını önlemek için medeniyetin yarattığı en iyi şeydir.”⁴⁰

Nitekim diploması dış politika ve uluslararası ilişkilerde ve ulusal güvenlik gibi konularda son derece etkili olmaktadır. Devletlerin savaşmadan müzakere yoluyla masada da uzlaşarak anlaşabileceği etkili bir kalkandır. Şüphesiz ki diploması istihbarat içinde son derece önemli bir enstrümandır. Zira tarihsel süreç içerisinde diplomatların, elçilerin bu minvalde konsolosluk çalışanlarının “casusu” oldukları söylenirdi. Bu kapsamda diplomatlar ve elçiler görev yapmak için gittikleri yabancı topraklarda gözlem yaparak, halkla konuşarak çeşitli istihbari bilgileri kendi ülkelerine rapor ettikleri bilinen bir gerçektir.

Diploması günümüzdeki şekliyle bilinen anlamı daha çok dış politika aracı veya müzakere şeklindedir. Fakat diploması aslında tüm bu dış politika enstrümanlarını müzakere ve uzlaşma ile birleştirerek ilişkileri ve temasları ilerletme sürecidir. Devletler çatışmaların ve bunalımların olmadığı zaman değil, barış ve istikrarın olduğu dönemlerde de diplomatik ilişkilerini devam ettirebilmeleri önemlidir. Çünkü diploması uluslararası ilişkilerde havuç ve sopa durumundan da öte ülke güvenliği, istikrarı, huzuru ve barışı için diğer ülkelerle diplomatik temaslar önem içermektedir. İstihbarat toplama noktasında da son derece yardımcı bir araç olan diploması değişen dünya ve konjonktür ile değişmiş ve farklı türleri türemiştir. Bu farklı türler çalışmamızın kapsamı dahilinde incelenmeyecek olsa da son zamanlarda öne çıkan diploması türlerinde çevre diplomasisi, enerji diplomasisi, doğal afet

³⁹ <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/diplomacy?q=diplomacy>, (Erişim Tarihi: 26.03.2023).

⁴⁰ Nicolson, H. (1970). *Diploması*. (Çev.M.Ergin), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.33.

diplomasisi, savaşlarla birlikte çıkan ve tüm dünyanın en büyük sorunlarından biri olan göç diplomasisi son derece gelecekte uluslararası ilişkileri meşgul eden konular arasında olacaktır.

İlaveten diplomasi ve propaganda dış politika yapım süreçlerinde siyaseten etkili bir dış politika enstrümanlarındandır. 1815 yılında Viyana Kongresi'nde Avrupa minvalinde 1.Dünya savaşına kadar olan yüzyılda diplomasiinin merkezi ve Dünyadaki birçok devletin kaderi Avrupa başkentlerinde düzenlenen toplantılar ve müzakereler ışığında ele alınmıştır⁴¹ Bu minvalde diplomasi, devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkların savaşlar, silahlar ve cephe yerine masa başında müzakere edilip kazanılan zaferdir.

Açık diplomasi

Açık diplomasi içerisinde şeffaflık barındırılarak yapılan bir diplomasi türüdür. Bu diplomasi türünde alınan kararlar kamuoyuna açık ve halka tüm bu diplomatik faaliyetlerin açıklanması şeklindedir.⁴² Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve NATO gibi örgütler açık diplomasi için iyi bir örnek olacaktır.

Bu örgütlerde yapılan konuşmalar bunların içerisinde özellikle Birleşmiş Milletler istihbarat ve diplomasi ilişkisini gözler önüne serme açısından önemlidir. Çünkü bu diplomasi platformlarında devlet başkanları kendi meramlarını dünya kamuoyuna anlatma fırsatını bulmuş ve istihbarat servisi personelleri de bu platformları izleyerek, ellerindeki bilgilerle de birleştirerek bir takım istihbarat analizleri elde etmişlerdir. Ayrıca istihbarat bu uluslararası örgütlerin kulislerinde de rahatlıkla elde edilmekte ve bizim çalışmamızı destekler nitelikte istihbarat ve diplomasiinin iç içe geçtiği ve birbirleri ile yoğun ilişki içerisinde olduklarını açık bir şekilde göstermektedir.

Zira açık diplomasi istihbarat ve ülke güvenliği noktasında her zaman olumlu bir diplomasi türü olmamaktadır. Çünkü bazen devletlerin kendi çıkarları için bazı bilgilerin asla duyulmaması ve bazı diplomatik görüşmelerin de gizli olarak gerçekleşmesi ulusal güvenlik ve politika kapsamında elzemdir.

⁴¹ Abdullah Özdil, "Diplomasi: Hayalet Kavram", (Erişim Tarihi: 25.03.2023). <https://www.stratejikortak.com/2017/03/diplomasi-hayalet-kavram.html>

⁴² Yusuf Avar, "Devletler Arası İlişkilerin Gelişimi ve Diplomasi Tarihi, "Tuiç Akademisi, (Erişim Taihi: 25.03.2023). <http://www.tuicakademi.org/devletlerarasi-iliskilerin-gelisimi-diplomasitarihi/>

Gizli /Arka kapı diplomasisi

Gizli diplomasi bir diğer ifadesiyle arka kapı diplomasisi olarak adlandırılmaktadır. Bu diplomasi türünde ana hedef tüm yapılacak söyleşilerin, müzakerelerin veya kurulacak ittifakların ve faaliyetlerin gizli şekilde icra edilmesi ve tüm bu faaliyetlerin neticesinin ise olumlu bir sonuca ulaşılması hedeflenmektedir.⁴³

De Fouloy, arka kapı diplomasisini şöyle açıklamaktadır; başka devletlerle veya başka devletlerin temsilcileriyle yapılan gizli görüşmelerin, büyükelçiler ve diplomatlar kanalıyla gerçekleştirilen ve diplomatik yazışmaların resmi kanallarından geçmeyen tamamen kapalı olan iletişim türü olarak tanımlamaktadır.⁴⁴

Arka kapı diplomasi bizim çalışmamız açısından son derece önem arz etmektedir. Çünkü istihbarat ve diplomasi bağıntısı arka kapı diplomasisinde iç içe bir ilişki içerisinde. Burada dış temsilciliklerde görevli istihbarat memurları, büyükelçi ve diplomat buldukları ülkelerde kendi devletleri adına bilgi toplar, gözlem yapar ve bunu ait olduğu devlete raporlar. Tabi her diplomasi ve istihbarat toplama disiplinlerin de olduğu gibi arka kapı diplomasisinde de artı ve eksileri vardır. Nitekim arka kapı diplomasisi dünya üzerinde de sıkça kullanılmaktadır. Aslında bu noktada belirtmekte fayda var. Arka kapı diplomasisi uluslararası krizleri çözmeye diğer diplomasi türleri gibi başat rol oynamamaktadır. Zira 1994 ten 1996 İsrail ve Filistin arasındaki anlaşmazlıklar, sorunlar, çatışmalar barışı desteklemediği gibi bugün halen devam etmektedir. Öyle ki diplomasi tek başına sorunları çözemeyeceğine ve başka enstrümanlara da ihtiyaç olduğunu bir kez daha gözler önüne sermek açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir.⁴⁵

Arka kapı diplomasi istihbarat bağlamında gizli ve örtülü operasyonları gerçekleştirme açısından tehlike arz etmektedir. Öyle ki bu gerçekleştirilen operasyonların uluslararası hukukta ve uluslararası formlarda birtakım yaptırımları olacaktır. Nitekim 2 Ekim 2018 yılında Suudi Gazeteci Cemal Kaşıkçının Türkiye topraklarında kendi ülkesinin İstanbul elçiliğinde öldürülmesi vakası hem gizli örtülü operasyonlar hem de arka kapı diplomasi ve istihbarat ilişkisini anlama ekseninin de iyi

⁴³ Elvin Abdurahmanlı ve Egemen Bağrı, “Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri”, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1 (2021), s.153.

⁴⁴ Christian D. De Fouloy, “Benefits and Drawbacks of Back-Channel Diplomacy”, *Association Of Accredited Public Policy Advocates To The European Union*, 14 (Kasım 2019). (Erişim 04.02.2023) <https://www.aalep.eu/benefits-and-drawbacks-back-channel-diplomacy>

⁴⁵ <https://www.diplomasi.net/diplomasi-nedir/>, (Erişim Tarihi: 26.03.2023).

bir örnek olmaktadır. Bu itibarla, açık kaynaklara yansıyan bilgiler doğrultusunda Suudi Arabistan istihbaratı tarafından tezgahlanan bu operasyonla birlikte en güvenilir olan konsoloslukların itibarları derinden sarsılmış ve bu vahşetin Türkiye topraklarında işlenmiş olmasından dolayı Suudi Arabistan ve Türkiye ilişkileri gerilmiştir. Olaydan sonra ortaya çıkan telefon konuşmaları, ses kayıtları, güvenlik kameraları görüntüleri bu cinayetin planlı, Suudi Arabistan istihbaratı, diplomatları ve büyükelçileri iş birliğinde yapıldığı ve İstanbul'daki Suudi Arabistan Büyükelçiliğine dinleme cihazı yerleştirildiği iddia edilmişti. Nitekim her elçilikte “Güvenli konuşma odası” mevcut olmasına rağmen Suudi gazetecinin öldüğü gün konsoloslüğün içerisinde yapılan tüm konuşmalar dinlenmiş ve bu olayın planlı, programlı olarak icra ettiği düşüncesi hâkim kılınmıştır.⁴⁶

Öyle ki bu durum iki ülke ilişkilerinin bozulmasına ve istihbarat savaşlarına da neden olabilecek son derece tehlike ve tehdit içeren bir olay olarak tarihe adını yazdırmıştır.

Zirve diplomasisi

Teknolojinin henüz gelişmediği dönemlerde devlet başkanları yabancı bir ülkeye vereceği mesajı büyükelçi veya diplomatlar tarafından ulaştırmaktaydı. Bu kapsamda teknolojinin gelişmesi ile devlet başkanlarının elçilere, diplomatlara veya bu minvalde meslek guruplarına bağımlılığı azalmış ve diplomatik görüşmelerini kendileri direkt olarak telefon diplomasi/kırmızı hat diplomasisi, e-posta, sosyal medya platformları gibi mecralardan kendileri vermek istedikleri mesajı ve görüşmek istedikleri konuları direkt olarak görüşebilme imkân ve kabiliyeti sağlamıştır. Aslında bu bir bakıma olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Çünkü verilmek istenen mesaj birebir ağızdan ve yanlış anlaşılmalara imkân vermeyecek şekilde olması muhtemeldir. Nitekim zirve diplomasisi devlet başkanlarının bir araya gelmesi şeklindedir.

Zirve diplomasisinde özne devlet başkanlarıdır. Devlet başkanlarının önderliğinde gerçekleştirilen üst düzey bir diplomasi türüdür.⁴⁷ Çalışmamızın kapsamı içerisinde olan Suriye iç savaşı örneğinden hareketle zirve diplomasiye en güzel örnek

⁴⁶ BBC News Türkçe, “Kaşıkçı Cinayeti: “Suudiler Dinleme Cihazlarını temizledi, Türkler yeniden Yerleştirdi” (Erişim Tarihi: 12.02.2023) <https://youtu.be/nvaLEloFaRI>

⁴⁷ Diplomasi.net, “Diplomasi çeşitleri, diplomasi türleri”, (Erişim Tarihi: 01.02.2023). <https://www.diplomasi.net/diplomasi-cesitleri-diplomasi-turleri/>

olarak Türkiye Devlet Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Suriye Devlet Başkanının ikili bir görüşme yapması beklenmektedir. Zira bu iki liderin müzakere masasına oturması ve aralarında bir uzlaşma sağlanması hem Suriye'nin geleceği açısından hem de Türkiye'nin güvenliği açısından son derece önem taşımaktadır. Çünkü yanı başında yaşanan Suriye'deki iç savaşın etkileri Türkiye'nin hem bir göçmen ülkesi haline gelmesine hem de güvenlik politikaları üretme noktasında büyük bunalımlar yaşanmasına sebep olmuştur.

Kamu diplomasisi

Kamu diplomasisi yeni diplomasi türlerinden sayılmaktadır. Kamu diplomasisi küreselleşme ve teknolojinin ilerlemesi, sosyal medya mecralarının tüm dünyadaki aktif kullanımı, internetin gelişmesi gibi etkenler ekseninde kamu diplomasisi önem kazanmıştır. Bu diplomasi türü açık diplomasi şeklinde yapılır bir nevi ve kültür diplomasisi ile de çokça benzerlik göstermektedir. Bu kapsamda kültür diplomasisinde de hedef kitle insandır ve insanları etkilemek için kendi tarihlerinden kültürlerinden, gelenek ve göreneklerinden, yemeklerinden, yaşam tarzlarına kadar kendi ülkelerini diğer ülkelere tanıtmayı amaçlamaktadır.⁴⁸

Büyükelçilerin, diplomatların, Devlet Başkanlarının ve hatta istihbarat servislerinin sosyal Medya'yı aktif kullanması ve bu mecralar aracılığıyla kitlelere mesajlar vermesi, etkilemesi ve bir anlamda belirli bir düşüncenin veya ideolojinin propagandasını yapması şeklinde kullanılmaktadır. Özellikle son zamanlarda terör örgütleri El-Kaide- DAESH gibi devlet dışı aktörlerin sosyal medya mecraları aracılığıyla bazı manipülatif bilgileri yayması, enformasyon ve dezenformasyon içerikli mesajlar paylaşması ve kitleleri etkilemesi veya korkutması kamu diplomasinin ve sosyal medyanın olumsuz tarafları şeklinde okunmaktadır. Diğer taraftan kamu diplomasisinin elçiler, diplomatlar, gizli servisler tarafından kullanılmasının en önemli sebebi, halk ile iç içe olmak, kendi ülkelerinin güvenliği ve çıkarları, politikaları, kültürleri, ideolojileri yabancılara tanıtmak için etkili bir araçtır. Örnek ise; eski Ankara Büyükelçisi ve sonra MI6 Başkanı olan Richard Moore'nun

⁴⁸ "Kamu Diplomasisi", Erişim tarihi: 26.03.2023. <https://www.diplomasi.net/kamudiplomasisi/>

sosyal Medya'yı aktif kullanması ve Beşiktaş'ı desteklemesi tamamen bir taktik ve stratejidir.⁴⁹

İlaveten kamu diplomasisi sosyal mecralarda yapılan yorumlar neticesinde istihbarat toplanır ve dış politika ve diplomatik ilişkiler bu yapılan yorumlar neticesinde istihbarat üniteleri tarafından analiz edilir ve karar vericiye sunulur ulusal güvenlik için politikalar oluşturulur. Nitekim kamu diplomasisi uluslararası ilişkiler kapsamında yumuşak güç unsuru olarak nitelendirilmektedir.⁵⁰

İstihbarat diplomasisi

İstihbarat diplomasisi literatürde boşluk olan alanlardan biri olmaktadır. Şüphesiz ki istihbarat diplomasiyi destekler fakat istihbarat diplomasisi kavramsal çerçevesi henüz oluşmamıştır. Bazı araştırmacılar istihbarat diplomasisini istihbarat servislerinin birbirleri ile yapmış oldukları takas, gizli örtülü görüşmeler şeklinde tanımlarken, Doç. DR. Ali Burak Darıcılı ise istihbarat diplomasisini, bir istihbarat servisi direktörü veya başkanı dış politikada aktif rol oynaması ve dış politikayı şekillendirmesi veya dış politikada devlet başkanının yanında sağında boy göstermesi şeklinde tanımlamaktadır.⁵¹

Dr. Kaan Ataç, "İstihbaratın değişen doğası: istihbarat diplomasisi ve MİT başlıklı makalesinde ise, istihbarat diplomasisi ekseninde MİT in rolüne değinerek, teşkilatın son yıllarda iç politika ve dış politika konularında hassasiyet oluşturabilecek durum ve olaylarda etkin bir rol oynadığını ifade etmiştir. Tüm bunlara ilaveten Ataç istihbaratın günümüz dünyasında sadece karar vericilere destek mekanizmasının yanı sıra ülke güvenliği ve ülkelerin siyasi çıkar, hedef ve amaçlarına ulaşma noktasında icra safhalarında da etkin yer aldığını ifade etmiştir. İstihbarat diplomasisi bölümüne yine aynı makale de Ataç, çalışmamız kapsamında olan Suriye Şam rejimi ve son zamanlarda Mısır, İsrail ile ilişkilerde de önemli normalleşme adımlarında MİT'in

⁴⁹ Emin Salihi, "Dijital Diplomasi Faaliyetleri Olarak Türk Büyükelçilerin Twitter Kullanımı: Avrupa Birliği Ülkelerinde Görev Yapan Türk Büyükelçiler Örneği", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 16/56, (2021), s545-569

⁵⁰ Nye Jr, Joseph S. "Public diplomacy and soft power", *The Annals of The American Academy of Political Science* 616, no.1 (2018): 94-109

⁵¹ Ali Burak Darıcılı, "İstihbaratın Değişen Yüzü" *Kriter Dergisi* (2022) 6/64

muhabatı olan gizli servislerle yürüttüğü istihbarat diplomasisinin yankılarının dış politikaya yansıdığını söylemiştir.⁵²

Arabuluculuk diplomasisi

Arabuluculuk diplomasisi uluslararası ilişkiler ve dış politika kapsamında önemli bir diplomasi türü olmaktadır. Devletler kriz yaşadıkları diğer devletin karar vericileri ile bazen çeşitli nedenlerden ötürü anlaşamaz ve araya başka bir devletin karar vericileri temsilcileri girer. Bunun nedeni aradaki anlaşmazlıkları çatışma yoluna girmeden çözmek ve iki ülkenin, halkların güvenliği, geleceği için barışı sağlamak maksadıyla izlediği politikadır.

Bu kapsamda arabuluculuk diplomasi ekseninde iki devletin veya ikiden daha fazla devletin anlaşamaması neticesinde bir diğer üçüncü devletin araya girmesi ve bu üçüncü devletin görüşmelere katılarak sorunları, bunalımları ortadan kaldırmak amacıyla izlediği bir dış politikadır.⁵³ Buna örnek olarak Rusya- Ukrayna krizinde Türkiye' nin Antalya' da düzenlediği diplomasi formunda Türkiye devleti Rusya ve Ukrayna savaşında arabuluculuk görevi üstlenmiştir.

Çalışmamızın kapsamında, istihbarat ve diplomasi ilişkisinde diplomasi ilişkisinde diplomasi türlerinden arabulucu terimine en iyi örnek 24 Kasım 2022 de CIA başkanı Bill Burns ve Rusya dış istihbarat servisi başkanı Sergey Narişkin Ankara' da MİT' in ev sahipliği ile bira araya gelmeleri konunun içerisini ve arabuluculuk diplomasisi teriminin çerçevesini tam anlamıyla çizmesi bakımından son derece önemli bir örnektir.⁵⁴ Tüm bunlara ilaveten Ankara' da yapılan görüşmeler kapsamında Rusya vatandaşı olan pilot Konstantin Yaroşenko ve ABD deniz piyadesi Trevor Reed' in Moskova' da 2019 yılından itibaren tutuklu olması ve serbest bırakılması yönünde araya giren MİT' in hem arabulucuk hem de istihbarat diplomasisi başarısını uluslararası arenada bir kez daha gözler önüne sermiştir.⁵⁵

Tüm bunlara ilaveten Kenya' nın Chakama bölgesinde Kasım 2018 de İtalyan vatandaşı olan Silvia Constanzo Romano' nun Somali' ye kaçırılması ile başlayan

⁵² Dr. Kaan Ataç, "İstihbaratın değişen doğası: istihbarat diplomasisi ve Mit", AA Haber, 22.11.2022. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/istihbaratin-degisen-dogasi-istihbarat-diplomasisi-ve-mit/2745145> (Ataç 2022)

⁵³ Abdurahmanlı ve Bağış", Diplomasi Tanımı", s.145

⁵⁴ Dr. Kaan Ataç, "İstihbaratın değişen doğası"

⁵⁵ "Mit' in rolü ABD ile Rusya arasındaki esir takası nasıl yapıldı?", Veryansın TV, 28.04 2022. <https://www.veryansintv.com/mitin-rolu-abd-ile-rusya-arasindaki-esir-takasi-nasil-yapildi/>

süreçte İtalya devleti Somali' de etkin bir istihbarat ağı olan Milli istihbarat teşkilatından (MİT) talepte bulunmasıyla MİT bu talebe olumlu yanıt vermiş 2019 Aralık ayında kaçırılan İtalyan vatandaşı Romano' nun durumu hakkında bölgede geniş çaplı bir çalışma başlatmıştır. İtalya ve Somali' nin güvenlik makamları ile eş güdümlü ve koordineli çalışma sonucunda kurtulan 2020 de sağ kurtulan Romano Mit tarafından Somali' den alındı ve İtalya' ya ülkesine teslim edilmesinde rol oynadı.⁵⁶

Çok taraflı diplomasi olan konferans diplomasisi

Konferans diplomasisi üç veya daha fazla ülkenin katılım sağladığı diplomasi türlerinden biridir. Bu diplomasi türü çok taraflı veya konferans diplomasisi şeklinde de adlandırılmaktadır. Konferans diplomasinin en iyi örneklerinden biri Cenevre' de 10 Ocak 1920 tarihinde Woodrow Wilson tarafından kurulan Milletler Cemiyeti bu diplomasi türünün kapsamını anlama açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Lakin ülkelerin ortak bir yönetme sistemi ve politik düşünce ve tutumları olmadığı için Millet Cemiyeti kısa bir zaman sonra feshedilmiştir.⁵⁷

Konferans diplomasisinin diğer bir örneği ise Birleşmiş Milletler kurulu olmuştur. Bu kurul 1945 yılında kurulmuş halen günümüzde de diplomasi işlevini aktif kullanan bir uluslararası kuruluştur. Bugün devlet başkanları Birleşmiş Millet kurulunda medya aracılığı gibi yapmış olduğu konuşmalarda dost ve düşman oldukları devletlere mesajlar verebiliyor, ideolojilerini ifade edebilme imkânı bulmuşlardır. İstihbarat servisleri de devlet başkanlarının yapmış oldukları konuşmaları dikkatle dinleyip, analiz ve değerlendirme yapabilme fırsatı bulmuştur. Nitekim Birleşmiş Milletler gibi NATO ve Avrupa Birliği gibi örgütler hem diplomasi hem de istihbarat açısından elzem bir kaynak olmuştur. Bu diplomasi türü çatışmanın olduğu dönemde de önemli ve etkili olmuş. Bu kapsamda yakın tarihte Suriye iç savaşı ve Rusya-Ukrayna Krizi devam ederken atılan diplomatik temaslardan söz edebiliriz.

Çok taraflı diplomasinin önemli bir özelliği ise uluslararası anlaşmazlıkların muhataplarının bir de fazla devletten oluşmasıdır. Bu diplomasinin uygulanış biçimi uluslararası kuruluşlarda yer alan daimî temsilcilikler ve ilgili devletler üzerinden bu uluslararası kuruluşlara atanan delegasyonlar tarafından yürütülmektedir. Bu atanan

⁵⁶ Talha Yavuz, "Mit Kenya' da kaçırılan İtalyan Vatandaşlarını kurtardı", AA Haber, 10.05.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mit-kenyada-kacirilan-italyan-vatandasini-kurtardi/1835988>

⁵⁷ Abdurahmanlı ve Bağış, "Diplomasi Tanımı", s.146

kişiler kendi devletlerinin ulusal güvenlik politikalarının oluşturulmasında ve ait olduğu ülkeyi iyi temsil etmesi ve kamuoyunda güzel etki yaratması ayrıca bilgi toplaması da önemli görevlerinden birkaçıdır. Ayrıca bu diplomasi türüne örnek olarak 17 ve 18 yüzyılda yapılan 1648 Westphalia Kongresi, Karlofça Kongresi ve 18.yüzyılda yapılan 1712 yılında Utrech Kongresi gösterilmektedir.⁵⁸

Zorlayıcı diplomasi

Zorlayıcı diplomasi askeri güç kullanılmadan yapılan bir diplomasi türüdür. Anlaşmazlık yaşayan devletlerin muhatabı olduğu devlete ambargolar ve ekonomik yaptırımlar uygulayarak gözdağı verme taktik ve stratejisidir. Bu diplomasi türü bir başka ifadeyle; çatışma ve sulh arasındaki “gri alan” çizgisidir.⁵⁹ Böylelikle devletlerarası askeri güç kullanılmadan barış ve ulusal güvenliğin var olan statükosunun bozulmaması için uygulanan bir diplomasi türüdür.

Bu diplomasi türünü daha iyi anlama açısından Türkiye ve İdlib’de yaşanan gerilim neticesinde Türkiye İdlib’ de zorlayıcı diplomasi türünü kullanmış ve Rusya’nın müzakere masasını oluşturmasını teşvik etmiştir. Fakat yine de İdlib’de tansiyon düşmemiş ve Suriye’deki otorite boşluğundan faydalanan devlet dışı aktörlerin idlib adeta yuvası haline gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeler Türk tarafını rahatsız etmiş ve Suriye’ de İdlib’e operasyonlar düzenlemiştir.⁶⁰

Bu itibarla çalışmamızda hep savunduğumuz gibi bazen özellikle de ulusal güvenlik tehlike altındayken, krizler masada çözülemiyorsa o zaman çatışma kaçınılmaz olacaktır.

1.3 İstihbarat ve Diplomasi

İstihbarat ve diplomasi ilişkisi ulusal güvenlik ve politikalar oluştururken son derece elzemdir. Çünkü istihbarat diplomasiyi olumlu anlamda destekler. Çalışmamızda ulusal güvenlik ve politikalar oluştururken istihbaratın diplomasiyi nasıl desteklediği ve aynı zamanda değişen istihbarat ve diplomasi algısına da değinilecektir.

⁵⁸ Yusuf Avar, “Devletlerarası İlişkilerin Gelişimi”

⁵⁹ Abdurahmanlı ve Bağış, “Diplomasi Tanımı”, s.153.

⁶⁰ BBC News Türkçe, “İdlib Saldırısı: Neden düzenlendi ve nasıl gerçekleşti? <https://youtu.be/rXYKW0TvqXM> (Erişim Tarihi: 7.02.2023).

1.3.1 İstihbarat ve diplomasi arasındaki ilişki

Ulusal güvenlik kapsamında son derece etkili rol oynayan istihbarat ülke güvenliği için de önemli rol oynamaktadır. Şüphesiz ki diplomasi de hem devletlerle çatışma yoluna girmeden sorunların masa başında çözülmesi ve halledilmesi noktasında hem dış politika da hem de ulusal güvenlik politikalarının oluşturulma sürecinde etkili bir enstrüman olmaktadır. Etkili bir dış politika için doğru, güvenilir ve zamanında elde edilen istihbarat devletler ve halkların geleceği için elzemdir.

Çalışmamızın ana konusu olan istihbarat ve diplomasi ilişkisinde de istihbaratın diplomatik temas ve manevralarda pozitif veya olumsuz şekilde etkilemiştir. İstihbarat devletlerarası ilişkilerde, görüşmelerde, temaslarda veya sıkıntılı, bunalımlı, zor olan zamanlarda kesinlikle diplomasiye katkısı göz ardı edilemeyecek kadar çoktur.

Teknolojinin gelişmesi ile hem bireyler hem de devletlerarasındaki mesafenin ortadan kalkması istihbaratın bazı türleri için sinyal istihbaratı veya siber istihbarat gibi istihbarat türlerinden dolayı devletler daha çok güvenlik önlemleri almıştır. Bu itibarla diplomasi de kendi kavramsal çerçevesinde gelişip, büyümeye devam etmiştir. Bu kapsamda eskiden kullanılan istihbarat yöntemleri büyükelçiler, ateşeler veya konsolosluk çalışanları gibi kişiler yerine Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar istihbarat toplama yerlerine dönüşmüştür.

Diğer taraftan diplomasi de devlet başkanları araya üst düzey memuriyet olarak adlandırılan büyükelçileri, ateşeleri koymak yerine diplomatik söyleşilerini kendileri yüz yüze veya telefon ile gerçekleştirmektedir. Tüm bu tarihsel süreç bize göstermiştir ki istihbaratın her zaman diplomasi ile iç içe olmuş, sadece yöntemleri zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Ayrıca istihbaratın anti- diplomasi olmadığını tam tersi diplomasiye yardımcı bir araç olduğu süreç içerisinde pekişmiştir. Lakin uluslararası ilişkilerde istihbarat faaliyet türleri icra edilirken, bu türlerden biri olan gizli/örtülü operasyonlar gibi faaliyetleri yapan devletin bu faaliyeti icra ederken çok dikkatli ve planlı olması şarttır. Çünkü bu tür faaliyetlerin ortaya çıkması durumunda hem ulusal güvenlik hem uluslararası hukuk hem de uluslararası arenadaki diplomatik ilişkilerin büyük sıkıntı içerisine girmesi muhtemeldir. Bu itibarla hem istihbarat faaliyetlerinin hem de diplomatik ilişkilerin iyi bir istihbarat bilgisi ile doğru diplomatik stratejiler kurulması ulusal güvenliliğin hem iç politikası hem de dış

politikası açısından önemlidir. Bugüne kadar yürütülen çalışmalar istihbarat ve diplomasinin ilişkisine dikkat çekmiştir.

Lander, Soğuk Savaşın sona ermesi ile başlayan süreçte gelişen olaylar farklı yönlerle çekildiğinden bahsetmiştir. Bir tarafta Varşova Paketi'nin çökmesi ve Sovyetler Birliği'nin Batı'ya dönük stratejik tehdidin son bulması ve eski Batılı müttefikleri arasında ve tabii istihbarat servisleri arasındaki rekabetin bölünmelere yol açtığını ifade etmiştir. İlâveten Soğuk Savaşın olduğu zamanlarda devletler arasında netliğin olduğundan bahsetmiş ve Soğuk Savaş bittikten sonra devletlerarası ilişkilerde bu netliğin ortadan kalktığını söylemiştir. Lander, istihbarat diplomasisi için ise, soğuk savaştan sonra ortaya çıktığını ve örnek olarak Camp David'deki istihbarat şeflerinden, hükümet mesajlarını iletmek için Hindistanı ve Pakistanı ziyaret etmeye kadar ve Rusya'nın silah teknolojilerinin yayılması konusundaki endişeleri dile getirmek için Moskova'ya'ya seyahate kadar bunun istihbarat servislerinin bir özelliği olduğunu söylemiştir. Bu itibarla bu yeni diplomatik alanın casuslar tarafından genel bir işgalinin değil, devletlerin istihbarat teşkilatlarını diplomatik misyon olarak kullanabilecekleri ilişkiler ve anlayış içerisinde olduklarının yansıdığını ifade etmiştir.⁶¹

Stempel ise; istihbarat ve diplomasi arasında potansiyel işlevleri bakımından ciddi farkları olduğunu ve bu iki farklı dış politika araçlarının arasında yaratıcıda bir gerilim olduğunu vurgulamıştır. Bu yaratıcı gerilimin ise gizli ve örtülü faaliyetlerin icrası sırasında kamuoyunun duyması sonucunda hem devletlerarası ilişkiler hem de diplomatların süre gelen çalışmalarının olumsuz etkilenebileceği noktasını belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle Stempel, istihbarat servisi elemanları ve diplomatlar arasında zaman zaman anlaşmazlıkların çıkmasından ve bunun sebebinin yine gizli faaliyetlerin ortaya çıkması sonucunda diplomatların süre gelen işlerinin bu faaliyetlerin icrası sebebiyle zora girebileceğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda 1815 Viyana Anlaşmasının da altını çizerek, bu anlaşmanın diplomatların devletlerin iç işlerine karışmasını ve casusluk faaliyetlerinin durdurulmasının amaçlandığını fakat bunun casusluğu faaliyetlerini durdurmadığını ama istihbarat servislerinin kurulmasını hızlandırdığını ifade etmiştir.⁶²

⁶¹ Sir Stephen Lander, "International intelligence cooperation: an inside perspective", *Cambridge Review of International Affairs*, (2004), s.481-493.

⁶² John D. Stempel, "Diplomacy and Intelligence", *Patterson School Of Diplomacy and International Commerce*, (2010), s.1-5.

Munton, diplomasinin pratikte çok eski olduğunu ama “diplomasi” teriminin kendisinin nispeten yeni olduğunu söylemiştir. Ayrıca diplomasi ve istihbaratın arasındaki farka veya benzerliklerine dair uluslararası ilişkilerin geniş literatüründe şaşırtıcı derecede az sayıda derinlemesine tartışmanın olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan Munton, diplomasi ve istihbaratın birbirlerini etkilediklerinin ve tamamladıklarının da altını çizmiştir.⁶³

Raje ise, bazı akademisyenlerin istihbarat teşkilatlarının ve onların faaliyetlerinin çoğunlukla diplomatik ilişkilerin hedeflerine ulaşmalarında aykırı olduğunu ve bununda yani iki kavramın yani istihbarat ve diplomasi mekanizmalarının var olmasını ve uygulamasını zorlaştırdığı savını savunduklarını ifade etmiştir. Lakin Raje makalesinde bunun tam tersi olduğunu ve istihbarat ve diplomasi arasındaki rekabetin kavramsal olmaktan ziyade tamamen yapısal olduğundan bahsetmektedir. Bu kapsamda devletlerin politika amaç ve çıkarlarına ulaşmak için mevcut dış politika araçlarından olan diplomasi ve istihbaratın arasındaki ilişkiyi keşfedeceklerini savunmuştur. İlaveten Raje makalesinde gizli diplomasinin ancak gizli servisler vesilesiyle yürütülebileceğini ve bu diplomasi türünün istihbarat elde etmek veya yanılmak, aldatmak ile örtüşebileceğini ama düşmanı etkilemek içinde önemli bir araç olduğunu yazmıştır.⁶⁴

Son olarak, İstihbarat ve diplomasi ilişkisini iyi anlaşılması açısından Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın eski MİT müsteşarı Hakan Fidanı, Dış İşleri Bakanı olarak ataması çalışmamız açısından son derece önemli bir gelişmedir.⁶⁵

Dış basında ise eski MİT Başkanı Hakan Fidan’ın Dış İşleri Bakanı olması üzerine Hakan Fidan’ı analiz eden bir yazı kaleme aldı. Alman medyasına ait olan (RND) Redaktionnetzwerk Deutschland ve Die Welt gibi gazetelerde Eski MİT Başkanı Hakan Fidan için “Her şeyi bilen adam” yorumu yapıldı. Öyle ki Hakan Fidan’ın dış politikada deneyimli bir aktör olduğunu ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ve eski Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile ABD, Rusya, Mısır, İsrail, Suriye gibi

⁶³ Don Munton, “*Diplomacy and Intelligence*”, University Of Northern British Columbia, 2018, s.1-3.

⁶⁴ Saawani Raje, “Diplomacy and Intelligence: Friends or Foes? A Comment on the Intelligence Diplomacy Rivalry”, *Strife Journal*, (2019), 1-7.

⁶⁵ Milliyet Gazetesi, “Erdoğan’dan peşe peşe atama kararları! MİT, İstanbul Valiliği... 06.06.2023

meselerde önemli diplomatik seyahatlere katıldığını ve Hakan Fidan'ın uluslararası iyi bağlantılarının olduğu ifade edilmiştir.⁶⁶

Zira biraz geçmişe gidersek istihbarat diplomasisinin kavramsal açıdan anlaşılması için 2016 yılında G20 Zirvesini ele alabiliriz. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın “birçok bakanımızın yanında MİT müsteşarımızda burada” demesi üzerine Rusya Devlet Başkanı Putin “İstihbarat şefiniz burada olduğuna göre konuşacak bir şeyimiz kalmıyor çünkü o size zaten her şeyi anlatmıştır” diyerek istihbaratın diplomasideki yerini bu esprî ile özetlemiş olması hem istihbarat ve diplomasi ilişkisini vurgularken aynı zaman da “istihbarat diplomasisinin” kavramsal çerçevesini ortaya koymuştur.⁶⁷

Bu itibarla Dünya'da İstihbarat servislerinin başındaki kişilerin diplomasiye getirilmesi gibi eşine az rastlanır bir durum olmasına rağmen bazı örnekleri de mevcuttur. Buna en iyi örnek Eski CIA Başkanı Mike Pompeo'nun dönemin ABD Başkanı Donald Trump tarafından dış işleri bakanlığına atmasıdır.⁶⁸

⁶⁶ AA Politika, *Alman Medyası Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ı tanıttı.* <https://www.aa.com.tr/tr/politika/alman-medyasi-disisleri-bakani-hakan-fidani-tanitti/2918505> 09.06.2023. (Erişim Tarihi: 12.06.2023)

⁶⁷ Türkiye Gazetesi, “*Dehşet Dengesi Kuruldu: Putin'in Hakan Fidan Sınavı Başladı.*” <https://youtu.be/-yAN5Tzj3IU> (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2023).

⁶⁸ Kerem Congar, Euronews, “Eski CIA Başkanı Mike Pompeo'nun Dışişleri Bakanı olarak atanması Senato'da onaylandı”, 26.04.2018. <https://tr.euronews.com/2018/04/26/abd-d-sisleri-bakan-olarak-secilen-mike-pompeo-nun-atamas-kongre-de-onayland->

BÖLÜM 2: TARİHSEL SÜREÇTE İSTİHBARAT VE DİPLOMASİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

2.1 Soğuk Savaş Dönemi İstihbarat ve Diploması

2.1.1 Birinci Dünya savaşı ve diploması

Birinci Dünya Savaşı istihbarat bağlamında casusluk vakalarının en yoğun yaşandığı dönemler arasında olmuştur. Bunun nedeni çok eski tarihlerden daha açık bir ifadeyle insanlığın var olmasından günümüze kadar olan süreçte istihbarat ve casusluk eylemlerine her devirde ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda savaşların meydanlarda olmadığı ulusal güvelik bazında devletler ve onların silahlı kuvvetleri, düşmanlarının veya müttefik olduğu devletlerin neler planladığını öğrenmek için gizli bir savaşa ihtiyaç duymuştur. Bu gizli savaş araçları olarak da her dönem casusları kullanmışlardır. İstihbarat ve casusluk faaliyetlerinin bir savaşı değiştirme gücü ve kabiliyetine sahip olduğu da bilinmektedir. Bu minvalde devletler istihbarata her dönem ihtiyaç duymuştur.⁶⁹ 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı 1918 tarihine kadar devam etmiş ve devletler istihbarattan bolca faydalanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce tüm dünyada sabit bir durum mevcuttu. Savaştan sonra bir türlü bitmeyen enflasyon, yokluk, ardı arkası kesilmeyen birbirini izleyen ekonomik krizler başlamış ve o dönemden bugüne kapitalizmin krizi içerisinde bu ekonomik sıkıntılar bugün halen etkisini hissettirmektedir.⁷⁰ Tam bu noktada devletler ulusal güvenliğin konusu her ne olursa olsun istihbarattan yararlanmıştı. Birinci Dünya savaşında da devletler gizli servisleri casusluları özel ve kapsamlı bir eğitimden geçirip sahada görevlendirmişlerdir. Bu minvalde diğer gizli servislerden farklı olarak İngiliz gizli servisi vermiş olduğu eğitimlerle diğer gizli servislerin önüne geçmeyi başarmıştır.⁷¹

Geçmiş tarihten bir örnek vermek gerekirse, İngiliz gizli servisi Avrupa da örgütlenen ve en köklü istihbarat geçmişine sahip bir servistir. 1568 yılında Kraliçe 1. Elizabeth ve Sir Francis Walsingham o zamanlar İngiltere dış işleri bakanı Lird Burghley ise İngiltere hazineden sorumlu bakan olarak görev yapmaktaydılar Bu

⁶⁹ Servet Avşar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Casusluk Okulları, Casusluk Uygulamaları ve Osmanlı Devleti'nin Casusluğu Önleme Faaliyetleri", Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2/3 (2018), s.2.

⁷⁰ İlber Ortaylı, *Yakın Tarihin Gerçekleri*, İstanbul. Kronik Kitap, 2021, s:78.

⁷¹ Avşar, "Birinci Dünya Savaşı", s.3.

kişiler ilk profesyonel anlamda haber alma servisini kurmuşlar ve İngiliz gizli servisi Thomas Phelippes adında bir çalışanını diğer yabancı ülkelerin elçilerinin gönderdikleri şifreli mektupların şifrelerini kırmak veya çözmek için görevlendirilmişlerdir. Ayrıca İngiltere, ülkesinin ulusal bekası için çok sayıda ajan yetiştirmiş ve hatta bazen elçi görünümlü ajanlar vasıtasıyla her türlü politik gelişmeden hızlı bir şekilde haberdar olmuştur.⁷²

Birinci Dünya Savaşında işgal edilen topraklarda ve Osmanlı Devleti'nde de birçok istihbarat faaliyetleri ve casusluk faaliyetlerinin icra edildiği görülmüştür. Bu faaliyetleri yapan devletler savaşın da tarafları olan Almanya, İngiltere, Fransa ve özellikle bir istihbarat ülkesi olan Rusya'dır.⁷³

Bir başka önemli hadise ise, Birinci Dünya Savaşı sırasında istihbarat toplamak adına devletlerin sabotajlara da sıkça başvurmasıdır. Buna örnek olarak, "Ulusal Barışçı İşçi Konseyi" teşkilatı ABD'ni savaş dışında tutmak için kurulan ve Fransız Von Papan Washington ataşesi tarafından kurulmuştur. Lakin Washington ataşesi Papan'in kendi elinde tutmuş olduğu notların trende seyahat ederken takip edildiğini fark etmesi ve bunun üzerine de bazı önemli devlet bilgilerinin olduğu çantasının ele geçirilmesi sonucunda ABD'nin casusluk faaliyetlerini icra edebilmeleri için kırk milyon dolar tutarındaki bir paranın kendi şahsı tarafından harcandığı bilgisi elde edilen not defterinden öğrenmiştir.⁷⁴ İstihbarat literatüründe bu olay fırsat operasyonu olarak tanımlanmaktadır.

Sonuç olarak istihbarat Birinci Dünya Savaşı gibi büyük felakete yol açan savaşlarda da çok kritik bir rol üstlenmiştir. İstihbarat faaliyetleri bu dönemlerde daha çok elçilikler, konsolosluklar aracılığıyla yapılmıştır. Bu dönemde casusluk vakalarının bol olduğu ve bazen bu olayların savaşın yönünü değiştirme gücü ve kabiliyeti olduğunu bize göstermiştir.

2.1.2 İkinci Dünya savaşı istihbarat ve diplomasi

İkinci Dünya Savaşı ile teknolojik ve bilimsel istihbarat faaliyetleri de başlamıştır. Bu faaliyetler; atom bombası, jet uçağı teknolojisi, radar, mekanik kripto makineler ve bunları deşifre edebilmek için yapılan, geliştirilen basit çaplı

⁷² Hasan Ercan, "Tarihi Derinlik İçinde Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Yeni İstihbarat Kavramı", 2006, s.43.

⁷³ Aşar, Birinci Dünya Savaşı", s.7.

⁷⁴ Hasan Ercan, "Tarihi Derinlik", s.63.

bilgisayarlar İkinci Dünya Savaşı vesilesiyle çıkmıştır. Bu noktada istihbarat toplama disiplinleri Birinci Dünya Savaşı ile başlamasına rağmen, bilimsel ve teknolojik anlamda gelişmenin getirdiği bazı avantajlarla birlikte İkinci Dünya Savaşında daha da gelişmiş ve doğal olarak bu gelişme de savaşın seyrini önemli ölçüde değiştirmiştir.⁷⁵

Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı rejimler ve devletlerin ideolojilerini yansıtan bir savaş olmuştur.⁷⁶ Şüphesiz ki tarih her dönemi ile hem benzer hem de kendine özgü olmuştur. İkinci Dünya savaşın da önceki dönemlere göre en avantajlı durumu teknolojideki gelişmelerdi ve bu gelişmeler savaşların veya ülkelerin kaderlerini değiştirdi. Buna örnek olarak, İkinci Dünya Savaşında başarılı olan devletlerin en büyük avantajları düşman olan devletlerin haberleşmelerine ulaşabilme imkân ve fırsatı elde etmiş olmalarıydı. Konunun daha iyi anlaşılması açısından bir örnek vermek gerekirse, Japonya'nın diplomatik manevraları ve deniz kuvvetleri şifrelerinin Amerika Birleşik Devletleri tarafından kırılması, diğer bir örnek ise, Almanların ENIGMA şifrelerini İngiliz, Polonyalı ve Fransızların çözmesi gibi vakalar savaşın seyrini değiştirmede önemli bir rol oynamıştır.⁷⁷

Neticede, İkinci Dünya Savaşında Almanya ve İtalya'nın yenilmesi ve Amerika'nın Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atması tarihe son derece kara bir toplu katliam olarak geçmiş ve bu olay İkinci Dünya Savaşını bitirmişti.⁷⁸

İkinci Dünya Savaşı döneminde istihbarat bilgileri toplama işlevlerinin öncelikli konusu ise ülkelerin politik hedef ve askeri gelişimleri hakkında bilgi toplamak üzerine olmuştur.⁷⁹

2.2 Soğuk Savaş Öncesi Dönemde Güvenlik

Soğuk Savaş öncesi dönemde uluslararası ilişkiler konjonktüründe güvenlik konuları üzerine çalışma yapan araştırmacıların ilgi alanları geleneksel teoriden eleştirel teoriye kaymıştır. Bu noktada eleştirel teorinin tam anlamını anlamak için Frankfurt okulu akademisyenlerinin yapmış olduğu çalışmaları derinlemesine

⁷⁵ Nigar Neşe Kemiksiz, "İkinci Dünya Savaşı'nda Bilimsel ve Teknolojik İstihbarat", *Tesam Akademi Dergisi*, 9/2 (2022), s.625.

⁷⁶ Ortaylı, "Yakın Tarihin", s.190.

⁷⁷ Kemiksiz, "ikinci dünya savaşı", s.636

⁷⁸ Ecevit Kılıç, "*Soğuk Savaş Döneminde Türk İstihbarat Kurgusu*", Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2011, s.27.

⁷⁹ Hasan Ercan, "Tarihi Derinlik", s. 73.

incelemek gereklidir. Kaldı ki bu teorinin temelleri Frankfurt okulunda atılmıştır. Nitekim eleştirel yaklaşımın Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarındaki etkisi sosyolojik temelde “özgürleştirme” ve Gramşiyen ekolü perspektifinde ise “hegemonya” merkezli kavram özelinde uluslararası politikada önemli bir etkiye sahip olmuştur. Zira Soğuk Savaş öncesi güvenlik çalışmaları devlet merkezli iken Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik çalışmaları birey merkezli olmuştur.⁸⁰

Bu itibarla, güvenlik çalışmaları ister devlet özelinde olsun isterse bireye indirgensin her zaman kitleler güvenliğe ihtiyaç duymuştur. Güvenlik olgusunda da istihbarata önemli bir rol üstlendirmiş, diplomasi ise istihbaratı pozitif anlamda desteklemiştir.

2.2.1 Genel çerçevesiyle soğuk savaş

Soğuk Savaş genel çerçevesi itibariyle İkinci Dünya Savaşından başarı ile çıkmış iki büyük devlet olan ABD ve Rusya'nın yanına veya çevresine kümelenmiş küçük devletlerin arasındaki anlaşmazlıklar, bunalımlar veya sorunların doğrudan bir silahlı çatışma mücadelesine girmeden sürdürdüğü belli bir tarihsel süreç olarak tanımlanmaktadır. En anlaşılır bir başka ifadeyle ise, devletler arasında sınırlı askeri çatışmaların yaşandığı, ideolojik, askeri, ekonomik ve psikolojik harp olarak da tanımlanmaktadır. Savaş ise, Soğuk Savaş dönemini Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya arasındaki Batı ve Doğu bloğunun diplomatik temas çerçevesinde tamamen yok olduğu bir süreç olarak ifade etmiştir.⁸¹

Rusya ve ABD arasında altmış yıl süren sessiz ilişkilere Soğuk Savaş terimini olarak tanımlayan kişi ise, İngiliz yazar George Orwell olmuştur. Klevis Kolasi'ye göre, Soğuk Savaşın tarihsel kökeni incelendiğinde tartışılan konunun aslında ABD'nin anti-faşist ittifak yapısının dağılması ve ABD ve Rusya arasındaki diplomatik ilişkilerin ve jeopolitik hesaplaşmanın başlaması karşısında edinmiş olduğu rol ve takınmış olduğu tavır perspektifinde gelişmiş olduğunu söylemiştir.⁸²

⁸⁰ Tayyar Can Arıkan, “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları'nın Kökeni ve Teorik Yaklaşımları”, Akademia.edu (Erişim Tarihi: 03.03.2023).
https://www.academia.edu/35729014/Eleştirel_Güvenlik_Çalışmalarının_Kökeni_ve_Teorik_Yaklaşımları

⁸¹ Kılıç, “Soğuk Savaş”, s.28.

⁸² Klevis Kolasi, “Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri”. *SBF Dergisi*, 68/2 (2013), s. 153.

Soğuk Savaş dönemi istihbarattan çokça yararlanan bir süreç olmuştur. Lakin burada bir noktaya değinmekte fayda vardır. Devletler istihbarat elde etmek için etik dışı yolları kullanmıştır. Özellikle Sovyet Rusya Soğuk Savaş döneminde KGB ile tüm dünyaya tabiri caizse korku ve nam salmıştır. Devletlerin birbirlerine karşı icra etmiş oldukları casusluk operasyonları karşısında şüphesiz ki diplomatik ilişkilerde negatif olarak etkilenmiştir. Zaten durma noktasında olan diplomasi, casusluk olayları karşısında daha da etkilenmiştir.

Soğuk Savaş dönemi İkinci Dünya Savaşından sonra dünya iki kutuplu bir düzene doğru evrilmiştir. Almanya ise ikiye bölünmüş ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine bağlı doğu Almanya ile Batı Almanya olarak ikiye ayrılmıştır. Bu savaşın kazananı ABD ile Rusya olmuş fakat bu devletlerin dışında olan diğer devletlerde İkinci Dünya Savaşından yorgun çıkmıştır. Savaşta yenik düşen devletlerin ise toprakları işgal edilmiş ve İkinci Dünya Savaşına engel olmayı başaramayan Milletler Cemiyeti ise tarihe karışmış yerine Birleşmiş Milletler Örgütü inşa edilmiştir. 1947 de başlayan Soğuk Savaş tam 44 yıl boyunca Doğu bloku olarak tanımlanan SSCB liderliğindeki ülkeler ile Batı Bloğu olan ABD liderliğindeki ülkeler arasında çatışma durumu olmadan ideolojik ve siyasi bunalım ile, teknolojik ve bilimsel ve aynı zamanda nükleer bir rekabet olarak yaşanan gerilimli ve karanlık bir dönem olarak adını dünya tarihine yazdırmıştır. Soğuk Savaş olarak tabir edilen bu gerilim kapitalist blok olan Amerika Birleşik Devleti ile sosyalist blok olan Sovyet Rusya arasında olmasına rağmen bundan bütün devletler kendi paylarına düşeni almıştır.⁸³

1949 yılında ABD'nin NATO'yu kurmasındaki amacı, Rusya'nın olası bir komünizm tehlikesine veya herhangi bir tehdidine karşı ortak bir askeri savunma sistemini kurmaktır. Lakin Rusya' da boş durmadı ve Varşova Paktını 1955'te Batı bloğuna karşı kurdu. Bu kurulan paktta bazı komünist ülkelerde yer alıyordu. Bu ülkeler ise, Bulgaristan, Macaristan, Doğu Almanya, Arnavutluk, Çekoslovakya şeklindeydi.⁸⁴ 1946 yılından itibaren başlayan soğuk savaş 1991 yılına kadar yani SSCB' nin dağılmasına kadar geçen süreçte kendi içerisinde birçok olaya tanıklık etmiştir. Bu olaylardan bazıları 1948 yılındaki Berlin Ambargosu, 1949 Çin iç savaşı, 1950- 1953 Kore savaşı, 1953 Doğu Almanya Olayları, 1946-1954 1.Vietnam savaşı,

⁸³ Wenda Dursend, "Soğuk Savaş Zamanı: Birinci ve İkinci Savaşlar ve Hegemonya", Demokratik Modernite, 18. 08.2022. (Erişim Tarihi: 03.03.2023). <https://demokratikmodernite.org/soguk-savas-zamani-birinci-ve-ikinci-savaslar-ve-hegemonya/>

⁸⁴ Kılıç, "Soğuk Savaş", s.30.

1956 Macaristan olayları, 1956 Süveyş Krizi, 1960 Küba devrimi, 1960 U-2 Uçak krizi ve Orta Doğudaki gelişmelere kadar birçok şey yaşanmıştır. Bu süreçte ülkeler neredeyse bir nükleer savaşın eşine kadar gelmiştir. Özellikle 1960'tan sonra ise devletler arasında ideolojik savaşlar baş göstermiştir.

Mihail Gorbaçov' un devlet başkanlığı görevinden 25 Aralık 1991 günü istifa ettiğini televizyondan tüm dünyaya duyurması ve yeni Rusya devlet başkanı olacak olan Yeltsin' e nükleer savaşın kodlarının bulunduğu çantayı vermesi ile birlikteki süreçte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler birliği resmen dağılmış ve bunun akabinde Soğuk Savaş dönemi de resmen sona ermiştir. Bu dağılma ile dünya da yeni güvenlik arayışları, yeni dünya düzeni, devlet dışı aktörler, ekonomik, siyasi, demokrasi, güvenlik ve terör, küreselleşme ve türevleri ortaya çıkmıştır.⁸⁵

Sonuç itibariyle, Soğuk Savaş dönemi ABD ve Rusya arasındaki gerilimli ve bunalımlı bir süreç olarak tarihe adını kazınmıştır. Hatta bazı araştırmacılar bu dönemi “hayalet dönem” olarak da tanımlamıştır. Nitekim bu dönemde ulusal güvenlik çerçevesinde istihbarattan bolca faydalanılmıştır. Lakin diplomatik ilişkilerin yok denebilecek kadar az olmasından dolayı bu süreçte istihbarat ulusal güvenliği desteklemiş olsa da donmuş ilişkiler ve istihbarat faaliyetlerinin casusluk olarak algılanmasından dolayı istihbarat bu dönemde diplomasiyi destekleyememiştir. Bu dönemde Rusya'nın KGB 'si ve Amerika'nın CIA'yi Soğuk Savaşın birer aktörü olmuştur. Özellikle KGB istihbarat disiplinlerinden olan insan istihbaratından bolca faydalanmış ve CIA'den açık ara başarılı olmuştur.⁸⁶

2.3 Soğuk Savaşın İstihbarat Örgütleri

2.3.1 CIA

CIA Soğuk Savaşın aktörlerinden biriydi. Genel çerçevede Amerikan gizli servisi, Merkezi istihbarat teşkilatı ve savuma istihbarat Teşkilatı'nın başat istihbarat toplayıcısı HUMINT yani insan istihbaratı olmuştur. Sinyal istihbaratı ise, Ulusal

⁸⁵ Barbaros Çalışkan, “Soğuk Savaş Dönemi Öncesi ve sonrası Küresel Sistemdeki Değişiklikler”, *Stratejik Ortak Dergisi*, (Erişim Tarihi:03.03.2023). <https://stratejikortak.com/2021/03/soguk-savas-donemi-onesi-ve-sonrasi-kuresel-sistemdeki-degisiklikler.html>

⁸⁶ Michael J. ve Sulick, Ph.D, “Intelligence in the cold war”, *Journals of U.S. Intelligence Studies*, 2015, 21/1, s.47-52.

güvenlik teşkilatı tarafından toplanmış ve merkezi görüntü ofisi, görüntülerin toplanmasına ve de bu görüntülerin işlenmesini koordine etmekle görevlendirilmişti.⁸⁷

Soğuk Savaş döneminde CIA'nin düşmanı KGB olmuştu. Ancak CIA gibi güçlü bir istihbarat teşkilatı KGB'nin yanında çok cılız kalmıştı. Nitekim KGB istihbarat noktasında son derece başarılı bir gizli servisti. Soğuk Savaş sadece ABD ve Komünist Rusya'nın savaşı değildi. Bu aslında aynı zamanda görünmeyen askerlerden oluşan istihbarat savaşlarının da bir mücadelesi olmuştu. ABD ve Rusya adeta birbirlerine karşı güç mücadelesine girdikleri gibi bu iki devletin istihbarat servisleri de yapmış oldukları manevralar ve meydan okumalarla Soğuk Savaş dönemine damga vurdular.

Diğer taraftan CIA (Central Intelligence Agency/Merkezi Haber Alma Teşkilatı) 1947 yılında Ulusal güvenlik yasası ile kuruldu ve CIA, destek olarak CIA'yı yöneten (DCI) yani Merkezi İstihbarat Direktörü tarafından da yönetilmektedir. CIA ulusal güvenlik ile ilgili konularda ABD başkanına ve üst düzey ABD hükümetinin karar vericilerine bağlıdır. Ülke güvenliği adına hareket eder ve karar vericilerin doğru karar verebilmeleri için yabancı istihbarat toplar ve bunları değerlendirir, analiz eder ve daha sonra da yayar. CIA'nin en önemli misyonu Ulusal Güvenlik konseylerine ve ABD'yi yöneten tüm ilgili makamlara bilgi vermektir. CIA ayrıca özel faaliyetler organize eder, karşı espionaj faaliyetleri icra eder ve ulusal güvenliği ilgilendiren diğer işlerle de ilgilenir.⁸⁸

CIA hem Soğuk Savaş döneminde hem de Soğuk Savaştan sonra da başka ülkelerin hem iç meselelerine hem de dış politikalarına dahil olmayı başarmıştır. Dünyanın birçok ülkesinde gizli/ örtülü operasyonlar gerçekleştirerek darbe planları yapmış, seçimlere hile karıştırmış ve sayısız propaganda da kendi imzasını atmıştır. 1953' te İran' da Muhammed Musaddık'ı devirme operasyonu, 1950-1970 yıllarında Küba'nın lideri Fidel Castro'ya düzenlemiş olduğu suikast ve darbe planları gibi birçok etik dışı işte imzası bulunmaktadır. Yalnız CIA Soğuk Savaş döneminde başarı elde edememiştir. KGB karşısında güçsüz kalmıştır.⁸⁹

Soğuk Savaşın en önemli olgularından biri gizliliklidir. CIA her türlü istihbarat toplama aracı ile bilgi toplar ve casusluk faaliyetlerini icra edebilir. Espionaj ve

⁸⁷ Hakan Fidan, "Intelligence and Foreign Policy", s.50.

⁸⁸ Hakan Fidan, "Intelligence and Foreign Policy", s.51.

⁸⁹ Yeni Şafak, "CIA'nın 7 Darbesi", 7.10.2016.

kontrespiyonaj yani istihbarat ve karşı istihbarat daire başkanlığı ile koordineli olarak çalışmalarını yürütür. Aynı zamanda Operasyon Direktörlüğü CIA için eylemlerini icra etme noktasında son derece etkin olmuştur. Bunun sebebi gizli/örtülü faaliyetlerini bu direktörlük üzerinden yürütmektedir. Yabancı ülkelerde çok sayıda bürosu bulunan Operasyon Direktörlüğü Ofisinin omurgasını ajanlar oluşturmaktadır. Bu ajanların resmi görevlisi de resmi görevli olmayanları da mevcuttur. Resmi görevli olan ajanlar ABD'nin dış temsilciliklerinde görev yapan büyükelçi, ataşe veya diplomat rolünde olanlardır. CIA için çalışan ama resmi olmayan ajanlarda vardır. Bu ajanlar yakalandıkları zaman hiçbir şekilde resmi olarak kurum ile bağlantılı olmadıkları için daha rahat görev yapmaları mümkün olmuştur.⁹⁰

Konsolosluklar, elçilik çalışanları her dönem olduğu gibi Soğuk Savaş döneminde de casusluğun veya istihbarat toplamanın en yoğun olduğu yerlerden birisi konumunda olmayı sürdürmüştür. Burada hem istihbarat hem de diplomasi hep iç içe olmuştur.

2.3.2 KGB

1954 yılında kurulan KGB Devlet Güvenlik Komitesi anlamına gelmekteydi ve en temel görevi ABD hakkında her türlü gizli belgeyi elde etmek ile görevliydi. Ayrıca KGB Sovyet yurttaşlarını ve yabancı olan kişileri de gözetlemek ile sorumluydu. Soğuk Savaşın belki de en önemli aktörü olan KGB Soğuk Savaş döneminde de birçok başarılı operasyona imzasını atmıştır. KGB den önce Rusların polis teşkilatı (NKVD) vardı. Lakin Soğuk Savaşın giderek şiddetlenmesi ile Rusya istihbarat sisteminde yeniliğe ihtiyaç duydu ve doğu bloğunun yani Rusya'nın İç istihbarat birimi NKVD dağıtıldı ve onun yerine KGB kuruldu.⁹¹

KGB'nin çalışma sitali olarak oldukça agresif bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Soğuk Savaş döneminde ise oldukça başarılı istihbarat operasyonlarına imzasını atmıştır. Rusya' da en yüksek ve en saygın kuruluş olarak değer gören KGB Sovyet vatandaşları içinse yine KGB'de çalışmak veya KGB kökenine sahip olmak ayrıcalıklı olmak anlamına da geliyordu. KGB tarihi boyunca birçok gizli veya örtülü operasyonlarda da varlığını devam ettirmiştir. Bu noktada KGB'nin yapmış olduğu eylemler, operasyonlar diplomatik ilişkilere yansımaları açısından pek olumlu etkisi

⁹⁰ Ecevit Kılıç, "Soğuk Savaş", s.33

⁹¹ Hasan Ercan, "Tarihi Derinlik", s. 33-34.

olmayacaktır. Çünkü KGB'nin hiçbir sınır tanımadan diğer ülkelerden toplamış oldukları istihbaratların taraf ülkelerde ve ulusal güvenlik ekseninin de pozitif karşılık bulması oldukça zor olacaktır.⁹²

Bu kapsamda KGB sisteminde veya bir başka ifadeyle, Sovyet Rusya'nın casusluk sisteminde Sovyetlerin tüm dünyaya yayılma politikası istihbarat sistemine de aynı şekilde sirayet etmiştir. Dünyanın dört bir yanında kendi teşkilat sistemini kuran Sovyetler birliği yasal ve yasal olmayan komünist partiler etkisinde olan solcu aydın kesim ve komünist sempatizanlarla diğer ülkelerin istihbarat sistemlerine karşı daha avantajlı ve yayılmacı bir konum elde etmiştir.⁹³

Diğer taraftan 1940'ın sonları ve 1950'li yıllarda KGB'nin yapmış olduğu analizlere göre kontrespiyonaj faaliyetlerine karşı Batı istihbaratı kendince önlemler almış ve batı gizli servisi sadece diplomatik görünümlü casusların vermiş oldukları istihbarat raporlarına bağımlı kalmamıştır.⁹⁴

2.4 Soğuk Savaşın İstihbarat Toplama Parametreleri

Soğuk Savaş döneminde casusluk literatüründe yer alan casusluk kavramından ABD'nin kullandığı “uykuda ajan” (sleeper) kavramı SSCB'nin yetiştirdiği ve SSCB'ye yerleştirdiği ajanlar veya casuslar için kullanmıştır. Aynı şekilde ve yine aynı dönemde Soğuk Savaş sürecinde Rusya' dan yani Doğu bloğundan ABD' ye yani Batı ülkesine yerleştirilen casusular ise “köstebek” kavramı ile tabir ediliyordu. Uyku da ajanlar göçmen olarak gönderilir veya ilgili devletin bir vatandaşı ile evlendirilerek yerleştirilir. İstihbarat servisleri bu ajanlarla uzun yıllar iletişim ve temas kurmazdı. Süreç içerisinde istihbarat servisleri görevi hazır hale getirdiğinde çalıştığı veya ait olduğu gizli servis tarafından uykudan uyandırılırdı. Bu türden casusluk faaliyetleri icra eden kişiler aynı zamanda hedef ülkenin nüfuzuna da bir şekilde müdahil olduğu için “nüfus casusları” olarak da literatürde tanımlanmaktadır.⁹⁵ Soğuk Savaş dönemi istihbaratın en yoğun yaşandığı dönemlerden biriydi. Bu dönemde ABD' nin kapitalist ideolojisini korumaktan ve Rusya'nın da kendi komünist ideolojisini korumak adına

⁹² Ben Macintyre, Casus ve Hain. Çev., Nurdan Soysal. (Ankara: Say Yayınları, 2021)

⁹³ Hasan Ercan, “Tarihi Derinlik”, s.77.

⁹⁴ Hasan Ercan, “Tarihi Derinlik”, s.93.

⁹⁵ Sait Yılmaz, “Yeni ajan: James Bond’ yan Suriye’deki Yeni Lawrence’lar...”, akademia.edu. (Erişim Tarihi: 04.03.2023).

https://www.academia.edu/28197036/Yeni_Ajan_James_Bondtan_Suriyedeki_Yeni_Lawrencelara

her türlü istihbarat faaliyetlerini kullanmaktan çekinmeyecekti. Soğuk Savaş döneminde istihbarat toplama disiplinlerinden en çok insan istihbaratına ağırlık verilmiştir. Konsolosluklar ve elçilikler casusluk faaliyetleri için son derece önemli yerler olmuştur.

Konunun iyi anlaşılması açısından KGB ajanı Kim Philby iyi bir örnek teşkil etmektedir. Kim Philby, Amerikan ve İngiliz istihbarat servisine yerleştirilen aslında bir KGB casusuydu. Cambridge üniversitesinde okurken KGB ajanı yapılmıştı ve Philby İngiliz istihbarat servisinin üst düzeylerine kadar tırmanmayı başarabilmişti. CIA ve MI6 arasındaki bağlantıyı kurma ile ilgili görevli olduğu için haliyle ABD'nin gizli dosyaları Philby'nin elinden geçiyordu ve bu geçen bilgileri de Sovyet Rusya'nın gizli servisi KGB anında iletliyordu. Amerika Birleşik Devletleri İngiltere istihbaratından yedikleri bu hançeri hiç unutmadılar ve İngiliz istihbarat servisi ile ilişkilerini çok uzun süre mesafeli ve soğuk tuttular. Bu akabinde İngilizler Ruslardan intikam almak için Danimarka Rus Büyükelçiliğindeki KGB rezidenturasında yani elçiliğin içinde var olan diplomatik pasaporta dahil ajanlar bölümünden Oleg Gordievsky isimli bir KGB ajanı aracılıyla İngilizlere bilgi sızdırılmaya başlanmasına ikna etti.⁹⁶ Nitekim Soğuk Savaş döneminde devletler ister müttefik olsun isterse hasım olsun birbirlerine karşı istihbarat toplamaktan çekinmemişlerdir. Bunun belki de en büyük sebebi uluslararası ilişkilerde dostluğun veya düşmanlığın söz konusu olmadığına sadece çıkar ilişkileri önemli olmuştur.

Soğuk Savaş dönemi veya dehşet dönemi diye tabir edilen bu yıllarda CIA en önemli istihbarat stratejisi olarak; gizli istihbarat ittifakları ile yeni teknolojinin desteğiyle SSCB'nin bilimsel olarak yapmış olduğu faaliyetleri, silahlarının gelişimi ve çok daha önemli olarak SSCB liderlerinin komşu olan ülkelere ilişkin niyetleri ve onlara karşı ne tür planları olduğunun ortaya çıkarılması veya deşifre edilmesi CIA'nin hedefleri arasında olmuştur. Diğer önemli bir hedefi ise soğuk savaş dönemi boyunca CIA SSCB'nin seçkin elitlerinin arasına sızmak ve onları dinlemek olmuştur.⁹⁷

1950' li yıllarda mürekkepli yazı yazma tekniği CIA kimyacıları tarafından ajanlarının gizli veya özel mesajları için geliştirildi ve daha sonra bu CIA'nin kimyacıları 1960larda Küba'nın lideri olan Fidel Castro'ya da suikast için çeşitli

⁹⁶ Serdar Turgut, "Yaşanmış müthiş bir casusluk olayı", Habertürk, (Erişim Tarihi: 12-02.2023). <https://www.haberturk.com/yazarlar/serdar-turgut-2025/2558985-yasanmis-muthis-bir-casusluk-olayi>

⁹⁷ Sait Yılmaz, "Yeni Ajan", s.6-7.

materyaller geliştirdiler. Bu materyaller; halojenik sprey purolar, içeriğinde zehir bulunan kalemler ve botlar gibi bunlarda yine aynı ekibinin icadıydı.⁹⁸

Sonuç olarak Soğuk Savaş dönemi donmuş ilişkiler üzerinden devam eden belirli bir sürece tanklık etmesine rağmen istihbarat açısından son derece yoğun bir dönem olmuştur.

2.5 Soğuk Savaş Döneminde Diploması

Soğuk Savaş dönemi Batı bloğu olan ABD ve Doğu Bloğu olan Rusya'nın karşılıklı birbirlerine meydan okumaları ile geçmiştir. Soğuk Savaş dönemi yapısı itibariyle karşılıklı ilişkilerin neredeyse hiç olmadığı ve çoğunlukla korku ikliminin yoğun olduğu güvensiz bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Bu kapsamda diplomasinin gerekliliğinden biri olan güven ve istikrar bu dönemde neredeyse hiç olmamıştı. Bu nedenle diplomatik ilişkiler de durma noktasına gelmişti. Lakin zorlayıcı diploması bu dönemde oldukça hâkim olmuştur. Devletlerin birbirlerine karşı askeri bir güç kullanmadan sadece korkutma ve tehdit ile birbirlerini sindirmeye çalışma politikaları sıkça kullanılmıştır. Aynı zamanda nükleer silah tehdidi yine bu dönemde sıkça kullanılmıştır. Diğer taraftan ABD kapitalizmi tüm dünyaya yaymak isterken Rusya da kendi ideolojisi olan komünizmi dünyaya hâkim kılmaya çalışmıştır. Bu minvalde çeşitli propagandalar yapmaktan çekinmemişlerdir. Diğer bir ifadeyle kendi ideolojilerini tanıtmak için yoğun bir şekilde kamu diplomasısından yararlanmışlardır.

Bu itibarla, ABD Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya'nın komünist ideolojisine ve kendi çıkarları için bir tehdit olarak gördüğü için kamu diplomasısı faaliyetlerini hızlandırmıştır. Zira kamu diplomasısı bu iki bloğun siyasi savaşının son derece etkili bir enstrümanı olarak görünüyordu.⁹⁹ ABD kamu diplomasısı aracılığıyla başka devletler ve milletlerle güçlü bağlar kurmayı hedefliyordu. Ayrıca kendisini dünyaya tanıtabilecek en iyi araçlardan bir tanesi olduğunu düşünüyordu.

Diğer taraftan 1920 yılında Woodrow Wilson tarafından kurulan Milletler Cemiyeti daha sonra Birleşmiş Millet'e dönüştü ve ülkeler diplomatik ilişkilerini bu platform üzerinden gerçekleştirmeye başladı. Soğuk Savaş döneminde de diplomatik ilişkiler arka kapı diplomasısı dediğimiz konsolosluklar üzerinden yürütülmüştür.

⁹⁸ Sait Yılmaz, "Yeni Ajan", s.4-5.

⁹⁹ Erkan Aydın, "Amerika'nın Soğuk Savaş Döneminde Kamu Diplomasısı Yoluyla Komünizmle Mücadelesinde United States Information Agency Örneği", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/2 (2022), s. 318.

Arka kapı diplomasisi özellikle İkinci Dünya savaşını sonrasında devletlerin tercih ettiği diplomasi türü olmuştur.¹⁰⁰

İlaveten ileri görüşlülük de diplomasi disiplinin gerekliliklerinden olmaktadır. Bahsedilen süreçte Churchill, Staline karşı Roosevelt' i uyarmasına rağmen Roosevelt bu uyarılara kulak asmamıştır. Churchill' in buradaki ileri görüşlülüğü de diplomasi noktasında önemli olacaktır. Diğer taraftan çift kutuplu düzende diplomasiyi etkileyen en önemli unsurlar iki büyük devletin farklı ideolojileri ve ulusal güvenlik endişesi ile yapılan anlaşmalar olmuştur.¹⁰¹

2.6 Soğuk Savaş Döneminde İstihbarat ve Diplomasi İlişkisi:

İstihbarat ve diplomasi ilişkisine en güzel örneklerden biri de İkinci Dünya Savaşı 1930-1945 yılları arasında yaşanmıştır. Bahsedilen süreçte ülkeler güvenlikleri için çokça yabancı istihbarat servisleri ile mücadeleye girmiştir. Türkiye içinde bu böyle olmuştur. Türkiye İkinci Dünya Savaşı sırasında başka ülkelerin gizli servisleriyle karşılıklı meydan okumalar içine girmiştir ve bu konuda da başarılı olmuştur. Bahsedilen dönemde Türkiye yabancı istihbarat servislerine karşı suçüstü operasyonları yaparak yakaladıklarını adalet'e teslim etmiştir. İlaveten Türkiye yine aynı dönemde bir taraftan yabancı istihbarat servisleri ile mücadele ederken diğer taraftan da dost olduğu devletlerin hasım devletler hakkında elde edemedikleri istihbarat bilgileri hakkında önemli yardımlarda bulunmuş ve bu durum neticesinde Akdeniz'de ve Bakanlar' da istihbarat sayesinde Savaşın seyrini değiştirebilecek önemli kararlar alınabilmesine alan açılmıştır. Bu itibarla Çiçero lakaplı İlyas Bazna'nın istihbarat faaliyetlerinin idrak konusunda son derece tipik bir örnek olmuştur. Bazna, karşı istihbarat unsurlarının bahsedilen dönem üzerindeki etkisi ve hayati değerdeki bilgi, belge ve dokümanları zekice bir araya getirmesi ve müşteriye (Siyasi karar verici) sunmasıyla Türkiye devletini İkinci Dünya Savaşı gibi bir felakete girmekten kurtarmıştır.¹⁰² Bu olay istihbaratın anti diplomasi olmadığını bir kanıtı niteliğindedir. Nitekim ulusal güvenlik ve politikalarda bahsedilen olay kapsamında

¹⁰⁰ Kemal Esercan, "Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diplomasi Anlayışı", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2006, s. 7.

¹⁰¹ Kemal Esercan, "Soğuk Savaş", s.18.

¹⁰² Mit, "İkinci Bölüm Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti (M.E.H./MAH) (1927-1965)", (Erişim Tarihi: 18.04.2023), https://www.mit.gov.tr/text_site/ikinci_bolum_E2_1.html

diplomasi de istihbaratı desteklemiştir ve ülke güvenliği için son derece önem arz ettiğini gözler önüne sermiştir.

Sonuç itibariyle Soğuk Savaş döneminde istihbarat ve diplomasi ilişkisi arka kapı veya gizli diplomasi diye tabir ettiğimiz dış temsilcilikler, konsolosluklar, elçiler, diplomatlar üzerinden bağlantılı olarak icra edilmiştir.

2.7 Soğuk Savaş Sonrası İstihbarat ve Diplomasi

2.7.1 Soğuk savaş sonrası güvenlik

“Güvenlik” kavramı” 9.yüzyıldan bu yana uluslararası ilişkilerin dış politika üreticileri tarafından karar alırken dikkatle üzerinde durdukları en önemli kavramlardan bir tanesi olagelmıştır.¹⁰³

1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ve hemen akabinde 1990 Doğu Almanya ve Batı Almanya'nın birleşmesi 1991 de ise Varşova Paktı'nın ve yine aynı 1991 de komünist Rusya'nın dağılması ve daha bir dizi olayların yaşanması Orta ve Doğu Avrupa'nın bazı bölgelerinde yaşanan köklü değişimlerin meydana gelmesi gibi birbirini takip eden olaylar silsilesi aslında “Soğuk Savaşın” veya “dehşet dengesi” olarak kavramsallaştırılan sürecin resmen bittiğine işaret etmiştir. Bu kapsamda ABD için batı tarafını komünist bloğun herhangi bir olası tehdidine karşı kurmuş olduğu NATO Soğuk Savaş sonra da devam etmiş ve halen etkisini hissettirmeye devam etmektedir. Lakin 1990 yılından İngiltere'nin başkenti Londra'da düzenlenen devlet ve hükümet bakanları zirvesinde SSCB'nin ve onun çevresinde kümelenmiş diğer komünist ülkelerin yaşanan bir dizi olaydan sonra, “bu ülkelerin kendileri için birer rakip olamayacağını” düşüncesinden hareketle, NATO'nun askeri kanadının yeniden düzenlenmesini ve iyileştirmesini sağlayacak bir çözümün bulunmasına oy birliği ile karar verilmiştir.¹⁰⁴ Nitekim NATO Soğuk Savaş öncesi ve sonrası dönemde de ülke güvenliği ekseninde etkisini göstermeye devam etmektedir.

Soğuk Savaştan sonra kuşkusuz ki güvenlik anlayışı değişmiştir. Nitekim Soğuk Savaşın kazananı ABD olması sebebiyle dünyaya kapitalist sistemin hâkim olması ve küreselleşme gibi birçok etken güvenlik algısını da değiştirip

¹⁰³ Baha Ahmet Yılmaz, “Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: S-300 Füzeleri Krizi”, *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6/1 (2018), s.4.

¹⁰⁴ Muharrem Gürkaynak, “Soğuk savaş sonrasında Nato ve Avrupa Güvenliği”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2005) 1/1, s. 11.

dönüştürmüştür. Özellikle bu süreçten sonra uluslararası ilişkiler platformunda çok sayıda devlet dışı aktör ve türevleri çıkmıştır.

Bu itibarla, ulusal güvenlik algısını zamana ve koşullara göre değerlendirmekte fayda vardır. Güvenlik konusu insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı ilk kez Soğuk Savaş döneminde önem kazanmıştır. İkincisi ise 11 Eylül ABD ikiz küllerine saldırıdır. Bu iki dönem güvenlik algısı ve kavramının aslında çok kompleks bir konu olduğunu göstermiştir. Bunun nedeni ise, Soğuk Savaş döneminde güvenlik konusu devlet bazlı olarak ele alınırken, 11 Eylül sonrası süreçte güvenlik algısı birey ekseninde incelenmiştir ve bu da oldukça karmaşık olmuştur. Güvenlik konusu uluslararası sistemde devletlerin birbirleri ile olan temaslarda son derece önemlidir.¹⁰⁵

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik risklerinin başında özellikle etnik köken, ırkçılık ve din gelmektedir. Bu noktada SSCB'nin dağılması ABD'nin süper güç olması neticesinde NATO, AGİT ve BAB gibi örgütlerin belgelerinde etnik köken üzerine inşa edilmiş ve faaliyete sokulmuş devlet menşeli silahlı terör örgütlerinin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri Soğuk Savaştan sonra en önemli güvenlik zafiyetlerinden biri olarak kabul edilmiştir.¹⁰⁶

2.7.2 Genel çerçevesiyle soğuk savaş sonrası dönem

1991 yılında Sovyetler birliğinin dağılması ile Soğuk Savaş dönemi sona ermişti. Bu dönemin sona ermesi ise tüm dünyada yeni bir dünya düzenine geçileceğinin beklentisini yaratmıştı. İki kutuplu dünyanın bitmesi ve çok kutuplu dünyaya geçilmesi ise uluslararası sahnede ve siyaset biliminde birçok aktörü de beraberinde ortaya çıkarmış oldu. Bu dönemde de önceki dönemde olduğu gibi süper güç ABD olarak ifade ediliyordu. Lakin bazı araştırmacılar bu iki kutuplu düzende ABD'nin hegemonyasına inanıyordu ama Sovyetler birliğinin yıkılması ve çok kutuplu düzene geçiş ile dengeler birazda olsa değişmişti. Buna örnek 2003 yılında ABD'nin Irak'a yapmış olduğu operasyonla birlikte ABD'nin hem askeri hem de

¹⁰⁵ Nil Duygu, "Uluslararası sistem açısından güvenlik ve güvenlik algısında yaşanan değişimler", Tunç Akademi, 31.05.2015, (Erişim Tarihi: 04.02.2023). <https://www.tuicakademi.org/uluslarasi-sistem-acisindan-guvenlik-algisinda-yasanan-degismeler/>

¹⁰⁶ Serhan Yalçın, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/4 (2006), s.111.

ekonomik gücü zayıflamıştı.¹⁰⁷ Bu noktada çift kutuplu dünyanın güvenlik politikaları askeri, ekonomik ve ideoloji üzerine kurulu olmuşken, çok kutupluluk sürecinde ise güvenlik politikaları yeniden yapılandırılmıştır. Bu kapsamda yeni güvenlik politikalarında halkların güvenliği elzem olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri iki kutuplu dünya düzeninin kazananı olarak ulusal güvenlik perspektifinde ve uluslararası ilişkilerin güç dengesi parametrelerinin askeri olmadığını tamamen ekonomik ve siyasal bir olgu olduğunu bu dönem fark etmiştir. Yine 1991'den sonra günümüze gelindiğinde devlet dışı aktörlerin devlet menşeli terör eylemleri hazırlamaları ve bu terör eylemleri de din, mezhep ve ırkçılık üzerine kurgulanmıştır. Soğuk Savaştan sonra birçok olay meydana gelmiştir. Bunlardan en önemlileri literatürde de en büyük terör saldırısı olarak geçen ABD' nin ikiz kulelerine yapılan saldırı olmuştur.

2.7.3 11 Eylül olaylarında istihbarat ve diplomasi bağlantısı

Sovyet Rusya'nın dağılması sonucunda ABD'de tüm dünyaya kendi hegemonyasını ilan etmişti. Lakin işler ABD' nin istediği gibi gitmedi ve 11 Eylül 2001 yılında ABD' nin New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kuleleri hedef alınarak bir saldırı gerçekleştirildi. Bu saldırı uluslararası literatürde de tarihin en büyük terör saldırısı olarak kayıtlara geçmiştir. Yaşanan bu olay ABD' de büyük bir güvenlik ve istihbarat zafiyeti olduğunun açık göstergesi niteliğinde olmuştur. Politika yapıcıların ulusal güvenlik ve politikalarında eksikliklerinin olduğunun fark edilmesi açısından öncü olmuştur. Aynı zamanda da ABD halkının terör' ün çirkin yüzü ile tanıştığı ve ABD topraklarında genel bir korku ve güvensizlik etkisinin yaşandığı bir dönem olarak tarihin sayfalarına işlenmiştir.¹⁰⁸

ABD İstihbarat açıklığının veya zamanında müşteriye (karar vericiye) ulaşmayan istihbarat bilgisinin ulusal güvenlik üzerindeki yıkıcı etkisini bu olayla birlikte anlamıştır. Bu itibarla, politika yapıcılar bazen yeterince istihbarattan yararlanamazlar ve bunun sebebi ise, politika yapıcıların neye ihtiyaçları olduğu konusunda istihbarat servislerine etkili bir şekilde ifade edememelerinden kaynaklanmaktadır. Aslında bu direkt olarak politika yapıcının kişiliğinden

¹⁰⁷ Ertan Efegil ve Nezih Musaoğlu, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri", *Akademik Bakış*, 2/4 (2009), s. 1.

¹⁰⁸ İskender Karakaya, "11 Eylül 2001 Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Algılamaları ve Politikaları", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.

kaynaklanmasa da ulusal güvenlik için karar verirken politika yapıcının ve ait olduğu istihbarat servisinin güçlü ve etkili bir koordinasyonunun sağlanması şarttır. Bu nedenle devlet başkanlarının yani politika yapıcıların daha iyi koordinasyon için dikkat etmeleri gerekmektedir.¹⁰⁹ Bu bağlamda 11 Eylül saldırılarında karar vericiler ile istihbarat ve istihbarat diplomasisi koordinasyonu sağlanamamış ve diplomasinin gereği olan ileri görüşlülük çok zayıf kalmıştır.

Nihayetinde ABD için 11 Eylül 2001 saldırıları bir dönüm noktası da olmuştur. Dolayısıyla ABD 1989’da Berlin Duvarının yıkılışı ve 1991’de SSCB’nin dağılması ve de 2001’de yaşanan korkunç terör saldırısına kadar içinde bulunduğu hegemonik düzenden uyanmış ve sınırlarının ötesine dikkatli bir şekilde bakmak mecburiyetinde kalmıştır.¹¹⁰

11 Eylül saldırıları ve takip eden süreçte uluslararası ilişkiler disiplinleri içinde aktör tanımlanmasında da ciddi bir sorgulama süreci yaşanmıştır. Bunun sebebi uluslararası sistemde aktör rolünde olabilmek için sistem içi ilişkilerde belirleyici bir güç olma kapasitesine erişilmiş olması kabul edildiği için El Kaide gibi küresel ölçekli terör örgütleri ve türevleri de bu sistem içerisinde olan aktörler olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan 11 Eylül saldırıları ABD sisteminin ana omurgasını temsil ettiği Westphalia sistemi ve bu sistemin sekülerizm anlayışına ters düşecek bir durum meydana getirmiştir. Bu durum bahsedilen terör saldırısıyla birlikte ortaya çıkmış ve ABD’nin ideolojik sisteminde ciddi meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır.¹¹¹

Sonuç itibariyle 11 Eylül saldırıları öncelikle ABD’nin dış politikasını güncellemesine neden olmuştur. Sonrasında ise, devlet dışı terör örgütlerinin fark edilmesi ve bununla birlikte söz konusu saldırıyı yapan El-Kaide bağlantılı Müslüman Orta Doğu simgeleri taşıması sebebiyle radikal İslam düşmanlığı ABD’nin ulusal güvenlik ve politikasının merkezine oturmuştur. Ülke güvenliği çerçevesinde radikal İslam bu olay neticesinde büyük bir tehdit unsuru olarak görülmüştür ve bu kapsamda dönemin ABD başkanı olan George Bush Orta Doğu gibi Müslüman motifler taşıyan ülkelere yardım eden veya onları destekleyen ülkelere karşı birtakım yaptırımlar uygulanacağını kamuoyu ile paylaşmıştır.¹¹²

¹⁰⁹ Hakan Fidan, “Intelligence and Foreign Policy”, s. 34.

¹¹⁰ Şeyda Güdek, “ABD’nin Zora Dayalı Dış Politikasında Söylemsel Bir Değişim:11 Eylül Terörü”, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10/4 (2017), s. 114.

¹¹¹ Kemal Esercan, “Soğuk Savaş sonrası”, s.30.

¹¹² Şeyda Güdek, “ABD’nin Zora Dayalı”, s.148.

Son olarak, 11 Eylül 2001 saldırılarında ABD devleti istihbarat birimlerine gereken önemi vermesi gerektiğini anlamıştır. İstihbarat ve devleti yönetenler arasında etkin bir diplomasi ilişkisi olması ulusal güvenlik kapsamında hayati önem taşımaktadır.

2.7.4 Afganistan olayları

Afganistan jeopolitik konumundan dolayı büyük devletlerin her zaman ilgisini çekmiştir. Özellikle zengin enerji kaynaklarına sahip olması emperyalist devletlerin gözlerini Afganistan'a dikmelerindeki en önemli unsurlar arasında olmuştur. Sovyet Rusya için ise, Afganistan'ın her zaman yeri başka olmuştur. Bunun nedeni Sovyet Rusya'nın sıcak denizlere inme düşüncesidir. Dolayısıyla 1979 da SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesini bu minvalde değerlendirmekte fayda vardır. SSCB'nin bu işgaline karşı Afgan halkı büyük direniş göstermiş ve bu durumun uluslararası sistemdeki yankısı güçlü olmuştur. Bu yankı emperyalist devletlerin büyük kuvvetler arasında oluşan hukuksal mücadelesinin de temelini oluşturmuştur. Nitekim Birleşmiş Milletlerin önderliğinde Cenevre'de siyasal temaslar yapılmış ve 1989 da Sovyetler Birliği askerlerini Afganistan'dan çekmiştir. Zira bu durum Afganistan'a barışı getirmede yeterli olmamış tam tersine bu sefer Afganistan'da bir iç savaş başlamıştır. Diğer taraftan 11 Eylül 2001 yılında ABD' ye düzenlenen terör saldırısının arkasında Taliban- El Kaide bağlantısı gerekçe göstererek ve El Kaide lideri Usama Bin Ladin in Afganistan'da konuşlandığı düşüncesi sebebiyle Afganistan'a ABD tarafından askeri operasyon düzenlenmişti.¹¹³

İstihbarat servisleri Taliban -El Kaide gibi devlet dışı aktörlerle temas içinde olmuştur. Bu yapılarla gizli örtülü görüşmeler ve bazen de pazarlıklar yapabilmektedir. Bu istihbarat servislerinin doğasında vardır. İstihbarat ve diplomasi ilişkisi bu noktada karıştırılmamalıdır. Çünkü bu tür pazarlıklar istihbarat servislerinin doğal yapısında vardır ve bu ayrıntı konunun iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

2.8 Soğuk Savaş Sonrası İstihbarat

Soğuk Savaş sonrası istihbarat teknoloji ve siber istihbaratın gelişmesi ile soğuk savaş öncesinden günümüze bir hayli değişmiştir. Özellikle sosyal medyanın hayatın tüm alanını kapsamaması ve bir paylaşımın anında uluslararası bir alanda

¹¹³ Giray Saynur Derman ve Babur Haya, "11 Eylül Sonrası Afganistan'daki Güvenlik Sistemi", *Akademik Bakış Dergisi*, 41 (2014), 3-7.

dolaşıma sokulması ve paylaşılan bilginin anında tüm dünyaya yayılması ve ekonomik olması sosyal medyanın kullanımını arttırmıştır. Bu kapsamda istihbarat servisleri, terör örgütleri, devlet başkanları veya üst düzey bürokratlar sosyal medyayı aktif kullanmaktadır. Sosyal medya aracılığıyla yapılan propaganda veya her türlü mesaj istihbarat servisleri tarafından dikkatle incelenmektedir. Bu aynı zamanda bir kamu diplomasisi türüdür. Özellikle Soğuk Savaştan sonra savaşların cephelerde kazanılmadığı diplomasi ve doğru bilgi olarak elde edilen istihbarat vasıtasıyla kazanıldığı bir süreç olmaktadır.

Ufak tefek bazı değişiklikler olsa da soğuk savaştan sonra istihbarat toplama disiplinlerinden insan istihbaratı günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Diğer taraftan yaşanan iç savaşlar veya çatışmalar neticesinde göç istihbaratı gibi istihbarat disiplinleri soğuk savaş döneminden sonra önem kazanmıştır. Aslında istihbarat ikinci dünya savaşından sonra kurumsallaşmıştır ve bilgi önemli güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal Güvenlik için yapılan politikalarda istihbarat servislerinin yapmış oldukları suçüstü operasyonlarda ülke güvenliği açısından son derece elzemdir. Bu minvalde 27 Mart 2018 tarihinde milli istihbarat teşkilatımızın (MİT) Hollandalı casusa suçüstü yapmış olduğu operasyon soğuk savaş sonrası dönemden günümüze kadar olan ki süreçte istihbarat faaliyetlerinin nasıl icra edildiğini anlamamız için güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Bu itibarla 2018' in Mart ayında MİT tarafından gerçekleştirilen operasyonda kendisini Hollandalı diplomat olarak tanıtan ve diplomatik pasaportu ile Türkiye topraklarına giren kişinin casusu olduğu Türk istihbarat servisi tarafından deşifre edildi. Bu kişinin hedefinde ise Türkiye devletinin Suriye' ye yönelik yapmış olduğu zeytin dalı operasyonu ile ilgili bilgi toplamak ve Türkiye devletinin DEAŞ terör örgütü ile iş birliği içinde olduğunu göstermekti. Açık kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında Hollandalı casusu' un Türk Silahlı kuvvetlerinin Afrin operasyonu kapsamında kaç Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) mensubu kişinin olduğu ve onların ilişkisi, operasyonda hangi silahların kullanıldığı ve pilotların özel bilgileri gibi pek çok şeyi öğrenmeyi hedefledi. Ayrıca İHA ve SİHA' ların nerede üretildiğini öğrenmek için kendisine çalışan yerel ajanlar buldu ve onlarla faaliyetlerini devam ettirdiği öğrenildi. Ayrıca bu kişinin daha önce de Afganistan da bulunduğunu ve burada da Suriye ye muhalif olan grupların düzenlediği etkinliklerde bu kişinin kendisini üst

düzyer yetkili olarak gösterdiği ve hatta Hollanda Savunma bakanlığı yetkilisi olarak Afganistan da tanıttığı ortaya çıktı. Daha sonra bu kişinin “askeri istihbarat servisinde görevli olduğu tespit edildi ve soruşturma başlatıldı. Bu kişinin hakkında “diplomatik görev kapsamını aşan faaliyetlerde bulunmaktan işlem yapılacağı bilgisi kamuoyuna bildirilmiştir.¹¹⁴

İlave olarak, Soğuk Savaş öncesi ve sonrasında da insan istihbaratı önemini halen korumaktadır. Bunun yanı sıra Soğuk Savaş sonrası teknolojinin gelişmesi istihbarat disiplini açısından siber espionaj faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Nitekim siber saldırılarla hedef olarak alınan devletin en gizli ve mahrem bilgilerine erişebilmek, askeri kapasite gücü ve askeri bilgileri öğrenebilmek için sayısız siber saldırı düzenlenmektedir. Dolayısıyla devletlerin siber espionaj faaliyetleri için ulusal güvenlik politikaları üretmeleri önemlidir.

ABD büyük süper güç olmasına rağmen Soğuk Savaş döneminde Rusya'nın Kremlin'ine tek bir ajan bile yerleştirememiş ve bundan dolayı da çareyi komşu ülkelerin ya da müttefik olduğu ülkelerin istihbaratından faydalanmakta bulmuştur. Buna en iyi örnek ise, ABD'nin gizli istihbarat servisi CIA'nin Afganistan' da kendisine çalışan bir casusu olmadığı için bunu yapamadığı için Pakistan gizli servisine bağımlı kalmış ve bunun sonucunda ise 2009 Aralık ayında terör örgütü El kaide tarafından altıya yakın CIA ajanının öldürülmesi ile sonuçlanmıştır. Bu kapsamda ajan temini istihbarat servisleri açısından son derece önemli olduğu gerçeği gözler önüne serilmiştir.¹¹⁵

2.9 Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diplomasi Şekli

Soğuk Savaşın bitmesi ve yeni bir döneme geçilmesi ile teknolojiye de gözle görünür şekilde gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmelere de paralel olarak devlet güvenliğinde tehdit algısı değişmiş ve bu durum diplomasiye de sirayet etmiştir. Özellikle 11 Eylül 2001 yılında baş göstermiş terör olayı ve sonrasında uluslararası sistemde farklı motifler ile birer aktör haline gelen devlet dışı örgütlerin yapmış olduğu terör eylemleri sonucunda milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, birçoğu ise ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır.

¹¹⁴ Trt Haber, “Türk İstihbaratı Hollandalı Casusu Suçüstü Yakaladı”, (Erişim Tarihi: 07.03.2023). <https://www.trthaber.com/>

¹¹⁵ Sait Yılmaz, “Yeni Ajan James Bond”, s.7.

Dolayısıyla bu durum ülke güvenliği kapsamında yeniden ulusal güvenlik politikalarının yenilenmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş ve öncesi süreçte diplomasi disiplinleri belirli düzeyde icra edilirken Soğuk Savaş sonrasında çokça diplomasi çeşitleri türetilmiştir. Bunlardan en önemlisi ve şu an güncel olan Birleşmiş Milletler diplomasi platformlarıdır. Bu platformlarda devlet başkanlarına herhangi bir krizde veya dünyaya iletmek istediği bir mesajı doğrudan iletebilme fırsatını vermiştir. Haliyle bu durum istihbarat servislerinin de gözünden kaçmamaktadır. Çünkü açık kaynak istihbaratı toplama şeklinde bu platformlar gizli servislerin çok işine yaramış ve halen yaramaya devam etmektedir.¹¹⁶

Diğer taraftan kamu diplomasisi, zirve diplomasi, takas diplomasi, sosyal medya diplomasisi ve istihbarat diplomasisi gibi daha nice diplomasi türleri de Soğuk Savaştan sonra meydana gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaştan sonra yaşanan gelişmeler Suriye'deki iç savaş, İsrail'in Filistin'e yaptığı saldırılar ve dünyanın her yerinde patlak veren terör eylemleri neticesinde yaşanan gelişmeler insani güvenliğin önemini de ayrıca gündeme getirmiştir. Bu kapsamda devletler bir kamu diplomasisi disiplini olarak insani diplomasiyi Soğuk Savaş döneminden sonra tercih etmeye başlamıştır.¹¹⁷

Bu itibarla karışıklık yaşayan ülkelerde mesela iç savaşlar ve terör vakaları gibi kitleleri yurtlarından göç etmeye mecbur bırakmıştır. Buna en iyi örnek yıllardır devam eden ve çalışmamızın da kapsamına dahil olan Suriye iç savaşı veya Ukrayna Rusya krizi verilebilir. Dolayısıyla bu vakalar diğer devletlerin ulusal güvenliği çerçevesinde de önemli olmaktadır. Nitekim yaşanan göç veya mülteci akınlarında hem istihbarat hem de diplomasi gibi dış politika enstrümanları büyük ölçüde etkilenmektedir. Yaşanan göç ve mülteci vakalarında istihbarat servisleri bu kişileri kendi servislerinde çalıştırma ihtimallerini arttırmıştır.

Diplomasi ise bu işin ulusal güvenlik ve insani tarafında durmaktadır. Netice itibariyle de göç ve mülteci konuları ulusal güvenlik, istihbarat, diplomasi, ekonomi, sosyoloji gibi birçok disiplini kendi özelinde yakından ilgilendirmektedir. Bu

¹¹⁶ Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?", Güvenlik Stratejileri, 8/16

¹¹⁷ Veli Can Akkaş, "Soğuk Savaş Sonrası Gelişen İnsani Güvenlik Çerçevesinde Kamu Diplomasisi Aracı Olarak İnsani Diplomasi", Tuic Akademi, (Erişim Tarihi: 19.02.2023) <https://www.tuicakademi.org/soguk-savas-sonrasi-gelisen-insani-guvenlik-cercevesinde-kamu-diplomasisi-araci-olarak-insani-diplomasi/>

kapsamda düzensiz ve kontrolünün sağlanamadığı göç ve mülteci akınlarının ülke güvenliği noktasında büyük zafiyetlere yol açabilmesi olasılığı mevcuttur.

Diğer taraftan zorlayıcı diplomasi türü hem soğuk savaş döneminde hem de Soğuk Savaştan sonra da etkisini sürdürmektedir. Haliyle bu diplomasi türü sadece Soğuk Savaş dönemi ile kalmamış aynı zamanda çıkabilecek olası krizlerle ilgilide karar alma mekanizması özelinde dış politikayı belirleyen stratejilerden biri olmaya günümüzde de devam etmektedir.¹¹⁸

2.10 Soğuk Savaş Sonrası İstihbarat ve Diplomasi İlişkisi

İstihbarat ve diplomasi ilişkisi her dönemde birbirini desteklemesine rağmen özellikle Soğuk Savaştan sonra at başı gitmiştir. Bunun en önemli nedeni ise küreselleşen dünya ile artık terör veya tehdit içeren konuların ulusal güvenliği tehlikeye atacak faktörlerin yalnızca tek bir devleti ilgilendirmediği diğer devletlerinde bundan nasibini alacağı bir dünya sistemine geçilmesinden kaynaklanmaktadır. Soğuk Savaştan sonra yeni inşa edilen bu sistem devletleri birbirlerine görünmez zincirler ile bağlamıştır. Nitekim 11 Eylül olayları dünyada radikal İslam düşmanlığını ana merkeze oturtmuş ve bu durum Türkiye gibi ülkelerde ılımlı İslam'ın doğmasına sebep olmuştur.¹¹⁹

İstihbarat ve diplomasi ilişkisinde bir diğer önemli unsur da istihbarat servisleri ile devlet başkanları, ulusal güvenlik birimleri, politika yapıcı üst düzey bürokratlar ve yüksek memurluk statüsünde olan elçiler, diplomatlar birbirleriyle ait oldukları devletin gizli servisleri ile etkili ve koordineli çalışmalar yürütmeleri önemlidir. Bu ilişkiler doğru bir istihbarat bilgisi ile karar vericiye zamanında ulaştırılırsa güvenlik politikaları bu bilgiler doğrultusunda üretilir ve ülke güvenliği sağlam aynı zamanda da dış politika da etkili ve etkin Politikalar yürütülmesi sağlanmış olacaktır.

Diğer taraftan başarılı bir askeri operasyonda istihbarat ve diplomasi yakından ilişkili olmaktadır. Bu kapsamda, ABD'nin Afganistan'a operasyon yapması noktasında Birleşmiş Millet ve NATO gibi uluslararası kuruluşlar ABD'nin yanında yer almıştır. 7 Ekim günü NATO'nun 40 üyesi ile ABD öncülüğünde operasyon başlamıştır. Bu operasyona girilmeden önce ABD, Rusya'nın da içinde bulunduğu

¹¹⁸ Baha Ahmet Yılmaz, "Soğuk Savaş Sonrası", s. 3.

¹¹⁹ Haber Türk TV, "11 Eylül 2001'deki Saldırıları 2020'ye nasıl yansıdı?", HT-360-11Eylül 2020, (Erişim Tarihi: 06.03.2023) <https://youtu.be/ACGrePex60s>

birçok ülke ile görüşerek onların fikirlerini ve onaylarını almıştır. Dolayısıyla bu hareket uluslararası kamuoyunda operasyonun meşruiyetini majör bir şekilde saptamış görünüyordu. Nitekim kamuoyunda meşruiyetin sağlanması son derece önem arz ediyordu. Çünkü geleneksel stratejilerle ilerletilemeyecek olan bu savaşın başarısı ülkeler ile geliştirilen ilişkiler içerisinde istihbarat paylaşımı ve diplomatik temaslar oldukça ilişkilidir.¹²⁰

Uluslararası sistemdeki değişim doğrudan diplomasiye de yansımıştır. Soğuk savaş dönemden sonra aktör sayısının artması ve devletler arasındaki birçok karmaşıklık doğrudan diplomasiye de yansımıştır. Diğer taraftan terör ve ulusal güvenliğin kapsamı gibi konularda başarılı oluna bilinmesi için iş birliğinin ve diğer dış politika araçlarının etkin kullanımına ihtiyaç vardır. Bu minvalde ABD'nin Afganistan'a düzenlemiş olduğu askeri operasyonlarla Taliban -El Kaide terör örgütlerinin yalnızca askeri operasyonlarla başarılı olamayacağını bunun yanında diplomasi, istihbarat, ekonomi politikası, kolluk kuvvetleri gibi dış politika enstrümanlarına da ihtiyaç olduğunu fark etti.¹²¹

Diğer taraftan çalışmamızın ana omurgasını oluşturan istihbarat ve diplomasi ilişkisi veya istihbarat diplomasisi kavramı da Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “Dış istihbaratta giderek genişleyen etki alanımız sayesinde, ülkemiz, tüm platformlarda bölgesel ve küresel bir güç olarak yerini almaya başlamıştır. İstihbarat diplomasisi alanındaki başarılarımız sayesinde, diğer çalışmalarımızı da daha güçlü ve kararlı şekilde yürütebiliyoruz” dedi.¹²²

Bu itibarla Milli istihbarat teşkilatımız MİT' de Hakan Fidan'ın önderliğinde dış politikada istihbarat diplomasisi çalışmalarına ağırlık vermiştir. Bunu gerek basına vermiş olduğu demeçlerde gerekse yayınlanan MİT faaliyet raporlarında açıkça ifade etmiştir.¹²³

Başka bir açıdan bakacak olursak ve konunun en başına döneceksek 2000li yıllarda Lübnan'daki silahlı grup Hizbullah'ın ülkelerinde yakaladıkları sayıları

¹²⁰ Şeyda Güdek, “ABD'nin Zora Dayalı”, s.149.

¹²¹ Emrah Aydemir, “Public Diplomacy Of The George W. Bush Administration: 9/11 and the Rhetoric Of The War On Terror”, *Communication and Diplomacy*, 8 (2022), s.25-41.

¹²² Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “İstihbarat diplomasisi alanındaki başarılarımız sayesinde, diğer çalışmalarımızı da daha güçlü ve kararlı şekilde yürütebiliyoruz”, (Erişim Tarihi: 06.03.2023). <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/120714/-istihbarat-diplomasisi-alanindaki-basarilarımız-sayesinde-diger-calismalarimizi-da-daha-guclu-ve-kararli-sekilde-yurutebiliyoruz->

¹²³ MİT Faaliyet Raporu 2023, <https://www.mit.gov.tr/MitFaaliyetRaporu/2/index.html>

oldukça fazla olan CIA ajanlarını yakarak öldürdükleri ve CIA'yi Lübnan'dan temizlediklerini söyleyebiliriz. Bu olay sonucunda ise CIA Beyrut istasyonu kapatıldı. CIA'nin buradaki en önemli görevi Lübnan da Hizbullahlı izlemek ve bilgi toplamaktı. Soğuk Savaş dönemindeki istihbarat toplama faaliyetleri ise; sahte pasaportlar, görünmez mürekkep ile gönderilen mesajlar, kimliğin ölmüş biri Kanadalıya ait olması, tren istasyonlarında saklanan nakit paralar Soğuk Savaş döneminin çalışma biçimleri şeklindeydi. İstihbarat ve diplomasi ilişkisi çerçevesinde bir örnek vermek gerekirse, Anna Chapman vakası iyi örnek teşkil edecektir. Chapman, Manhattan da aylık kazanç iki milyon dolar olan bir avukat kimliğinde faaliyetlerini icra ediyordu. Daha sonra Chapman vermiş olduğu seksi pozlarla oldukça tanındı. Daha sonra 12 gün süren bir sorgulama döneminden sonra Rus ve Amerikalı yetkililer karşılıklı takas anlaşması yaptılar. 1986 yılında dört kişi Batı için casusluk yapmakla suçlanarak Viyana ve Tarmac havaalanında takas yapıldılar.¹²⁴

¹²⁴ Sait Yılmaz, "Yeni Ajan James Bond", s.13.

BÖLÜM 3: SURİYE İÇ SAVAŞI

3.1 Genel Hatlarıyla Suriye İç Savaşı Tarihsel Süreci

Tablo 1: Suriye iç savaşında önemli kırılma noktaları

15 Mart 2011	Suriye iç savaşının başlangıç tarihi ve Esad rejiminin ordusu Dera'ya girerek halka orantısız güç kullandı.
Haziran 2012	Cenevre 'de müzakerelerin başlama tarihi ve BM destekli devletler bir araya gelerek siyasi bir geçişin gerekli olduğu konusunda anlaşılabilir, fakat bunu nasıl sağlayacakları konusunda anlaşmazlıklar meydana gelmiştir.
Temmuz 2012	Özgür Suriye Ordusunun (ÖSO) kuruluşu ve Esad rejiminin muhalif eden herkese karşı savaş açtığı şehirleri ve kasabaları hava saldırısı ile kuşattığı tarihtir. Binlerce Suriyelinin hayatının kaybetmesi ile sonuçlandı.
21 Ağustos 2013	Beşar Esad'ın kendi halkına kimyasal silah kullanması sonucunda ABD ve Rusya'nın anlaşarak Suriye'deki kimyasal silah depolarını boşaltması.
Ocak 2014	İŞİD'in sözde halifeliğini ilan etmesi.
Eylül 2014	Washington, hava saldırıları başlatarak İslam karşıtı bir koalisyon kuruyor.
Mart 2015	Esad'ın rejimi, tek partili Baas hükümetine karşı ayaklanan muhaliflere karşı kan kaybediyor.
Eylül 2015	Rusya ve İran Esad rejimini korumak adına Suriye'de savaş uçaklarını konuşlandırarak Esad rejiminin yanında savaşa dahil oldu.
Ağustos 2016	Türkiye sınırdaki Kürt ilerlemelerinden endişe duyması sebebiyle Esad rejimine muhaliflerle iş birliği yaparak 2018'de genişleteceği bir Türk kontrol bölgesini oluşturmayı başardı.
Aralık 2016	Suriye ordusu ve müttefikleri Rusya ve İran iş birliği ile Halep yeniden Esad'ın eline geçti.

Tablo 1: (devam) Suriye iç savaşında önemli kırılma noktaları

Mart 2017	İsrail, Suriye’de Lübnan Hizbullah’ına hava saldırı düzenlediğini kabul etti.
Nisan 2017	ABD, Humus yakınlarındaki Suriye hükümetine ait bir hava üssüne ilk seyir füzesi saldırısını başlattı. Bunun sebebi Suriye’de Esad’ın sivillere zehirli gaz saldırısında bulunması olarak gösterildi.
Kasım 2017	ABD desteğiyle Rakka’da IŞİD yenildi.
Nisan 2018	Rusya desteğiyle, Esad rejimi Doğu Guta’yı ve Dera’yı mualiflerden geri aldı.
Eylül 2018	İdlib’te Türk-Rus anlaşması sonucunda yüzlerce sivilin hayatına sebep olan bombalı saldırılar azalıyor.
Mart 2019	ABD, Suriye’den çekileceğini söylemesine rağmen bazı birliklerini Suriye’de tutmaya devam ediyor.
Ekim 2019	Rus-Türk müzakeresi
Mart 2020	Türkiye ve Rusya işbirliği yaparak ortak devriyeler düzenledi ve idlib için ateşkes konusunda anlaşarak M4 otoyolu yakınında güvenli bölge oluşturma konusunda karşılıklı söz verdi.
Mayıs 2020	Beşar Esad ile iş insanı Rami Makhlouf arasındaki anlaşmazlığın olduğu söylentileri ortaya atılıyor. Daha sonra sosyal medya bu anlaşmazlıkların olduğu noktasında videoların yayılması ile gerçekler ortaya çıkıyor.
Haziran 2020	ABD, Şam yönetimine “Sezar Yasası” olarak bilinen en sert ABD yaptırımını uyguluyor.
Mart 2021	Suriye lirasının değer kaybetmesi ve ekonominin zayıflaması ciddi döviz kıtlığı gibi sorunlarla boğuşuyor.
2022	Türk ve Suriye istihbarat servisi direktörlerinin bir araya gelmesi
2023	Beşar Esad’ın Arap Birliği zirvesine katılması

Kaynakça: Syria profile-Timeline-BBC News¹²⁵

¹²⁵ Syrian profile-Timeline-BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14703995> (Erişim Tarihi: 01.03.2023).

1946 yılında son Fransız Manda askerleri de Suriye'yi terk etmesi üzerine Suriye kendi bağımsızlığını tüm dünyaya ilan etmiştir.¹²⁶ Ancak Arap sosyalist partisi Baas Suriye'de 1963 tarihinde darbe yaparak yönetimi ele geçirmeyi başarmıştır. Suriye'de sorunlar, bunalımlar ve darbeler bu kadarla da sınırlı kalmamış 1979 tarihinde Beşar Esad'ın babası Hafız Esad parti içi darbe ile mevcut hükümeti devirmiştir. Bunun akabinde ise 1971 tarihinden 10 Haziran 2000 yani vefatına kadar Suriye'de devlet başkanlığı görevine devam etmiştir. Baba Hafız Esad'ın ölümünden sonra yerine halen Suriye devlet başkanlığı görevini sürdüren Doktor Beşar Esad geçmiştir.¹²⁷

Suriye'de iç savaşın tetikleyicisi olan olaylar 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta cereyan etmiştir. Tunus'ta seyyar satıcılık yapan Muhammed Buazizi'nin ekonomik sıkıntılar yüzünden kendisini valilik önünde ateşe verip yakması sonucunda Orta Doğuda domino etkisi yaratan bir halk ayaklanması başlamıştı. Bu domino etkisi kısa sürede tüm Arap dünyasına yayıldı ve adına Arap Baharı denen bu süreç, Ortadoğu coğrafyasında siyasi değişimlere ve dönüşümlere sebep oldu. Arap dünyasında başlayan ama yankısı tüm dünyada hissedilen bu barışçıl halk ayaklanmaları Suriye'ye 15 Mart 2011 tarihinde sirayet ederek uzun yıllar sürecek bir iç savaşın fitilini de ateşlemiş oldu.¹²⁸

2010 tarihinde Ortadoğu da halkın mevcut yönetimlere karşı ayaklanması, daha fazla hak ve özgürlük istekleri biranda kanlı eylemlere dönüşmüştü. Bu eylemler neticesinde çok sayıda kişi ise hayatını kaybetmiş, Tunus'ta, Mısır'da, Yemen'de, Libya'da mevcut iktidarlar tek tek devrilmişti. Tüm bu yaşanan gelişmeler karşısında Suriye'de de üç ilkokul çocuğunun Beşar Esad'ı kastederek bir duvara "Ey doktor sıra sende" yazması Esad rejimini tedirgin etmiştir. Bunun akabinde Mart 2011 tarihinde Suriye'nin Dera kentinde Esad karşıtı protestolara Esad rejimi tarafından orantısız güçle karşılık verilmesi kısa sürede gerilimin tırmanmasına sebep olmuştur. Oysaki

¹²⁶ GZT. Suriye İç Savaşı'nı nasıl Yönetiyorlar? El Muhaberat <https://youtu.be/0DtFlw0bDJc>, 13 Haziran 2023, (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2023)

¹²⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Suriye'nin siyasi görünümü", (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

<https://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

¹²⁸ Al Jazeera Türk Belgeseli: "Arap Baharı: Mutlak Güç",

Suriye halkı mevcut yönetimin adam kayırmalarına ve hükümetin yolsuzluğuna son verilmesi talebiyle ülke çapında barışçıl gösterilere başlamıştı.¹²⁹

Her savaşta olduğu gibi Suriye iç savaşında da zamanla savaşın amacı sapmış hak, adalet, demokrasi adına verilen mücadeleler yerini etnik, dini ve vekalet savaşlarına bırakmıştır. Diğer taraftan Temmuz 2011’de Esad’ın ordusundan ayrılan subaylar Özgür Suriye Ordusunu (ÖSO) kurmuş ve Baas rejimi ile mücadele etmiştir. 2012 yılına gelindiğinde ise çatışmalar Şam ve Halep’e çoktan ulaşmıştır. Aynı yıl 2012 de Suriye’nin Kuzeyinde kontrol YPG ye verildi ve YPG’ de halk savunma birlikleri anlamına gelen PYD’yi kurdu.

Tüm bunlar yaşanırken Esad rejimine muhalefet edenlerin çoğunluğunun Sünni olması ve bunun karşında Esad’ın ve Baas rejiminin de çoğunluğunun Alevilerden oluşması Suriye’deki iç savaşı bir anda mezhep savaşlarına doğru evrilmesine neden olmuştur. Bu evrilmiş ayrıca Selefiler ve El Kaide gibi cihat yanlısı devlet dışı örgütlerin güç kazanmasına etkili etmiştir.

Bahsedilen süreçte Aleviler ve Hristiyanlar sivil vatandaşlara karşı şiddet uygulamaya başlamıştır. Bu aşırılık yanlısı devlet dışı örgütlerin yükselişleri Arap körfez devletlerinden gelen fonlarla yakından bağlantılı ilişkili olmuştur. İşte tüm bu yaşanan gelişmeler ve mezhepsel ayrışmalarının getirdiği kutuplaşmalar sebebiyle muhalefet kendi içinde kırılmaya ve bunalım yaşamaya başlamış ve bu durum tüm dünyada kötü şöhrete sahip olan Irak ve Şam İslam Devleti (İşid) yükselişinin önünü açmıştır.¹³⁰

Bu kapsamda Suriye halkının çoğunluğu Arap ve Müslüman olan kitlelerden oluşmaktadır. Ancak dil, inanç ve etnik köken bakımından çeşitlilik gösteren önemli azınlık nüfuslara da ev sahipliği yapmıştır. CIA’nin dünya bilgi kitabına göre, Suriye nüfusunun yaklaşık yüzde 74’ünü Sünni Müslümanlar, yaklaşık yüzde 12’sini Aleviler, yüzde 9’unu Kürt Sünnileri, yüzde 3’ünü Yezidi grupları, yüzde 10’unu Hristiyanlar ve yaklaşık yüzde 3’ünü Dürzilerin oluşturduğundan bahsetmektedir.¹³¹

¹²⁹ Robert S. Ford, “*The Syrian Civil War: A new stage, but is it the final one?*”, Middle East Institute, (2019), s.3.

¹³⁰ Bryan Lee, “The impact of cyber capabilities in the syrian civil war”, *Small Wars Journal*, (Erişim Tarihi: 18.03.2023). <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/the-impact-of-cyber-capabilities-in-the-syrian-civil-war>

¹³¹ Suriye’deki İç savaşta etnik unsurların savaşa nasıl etki ettiği ve yön verdiği üzerine daha fazla bilgi edinmek için bakınız; David S. Sorenson’ in Syria in ruins: The Dynamics Of the Syrian Civil War kitabına.

Suriye jeopolitik konumundan dolayı oldukça önemli bir bölgedir. Bu önemden dolayıda emperyalist devletlerin her zaman ilgisini çekmiştir. Üstüne bir de kendi içerisinde ayrışmasına sebep olan etnik farklılıklarda eklenince Suriye'nin problemlerinin son bunması pek olası görünmemektedir. Her savaşta olduğu gibi Suriye iç savaşında da en çok etkilenen kadın ve çocuklar olmuştur. Milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, hayatta kalanlar ise başka ülkelere giderek sığınmacı veya mülteci konumuna düşmüştür.

3.2 Suriye İç Savaşında İstihbaratın Rolü

İstihbaratın ulusal güvenlik üzerindeki etkisi tartışmasız her durumda önemli olmuştur. Suriye'de iç savaşın çıkması, devlet dışı terör örgütlerinin Suriye'de konuşlanması gibi sebepler diğer ülkelerin istihbarat servisleri açısından Suriye'yi gözde bir yer haline getirmiştir. İstihbarat toplama disiplinlerinden insan istihbaratı önemini her durum ve koşulda korurken, teknolojinin gelişmesi istihbarat servislerinin istihbarat toplamak için binlerce kilometre yol gitmesine gerek kalmadan teknoloji aracılığıyla hedef ülkenin mahrem bilgilerini öğrenebilme gücü ve kabiliyetine erişme kolaylığını sağlamıştır. Özellikle yeni nesil istihbarat savaşlarında teknoloji başrolde olmaktadır. Bu itibarla, William H.McNeill, 1982 tarihinde kitle iletişim teknolojisinin gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri tarafından sırf iktidarda kalmak uğruna polis kuvveti kullanımını azaltabileceği öngörüsünde bulunmuş ve haklıda çıkmıştır. Öyle ki Arap baharı ve Suriye iç savaşı sosyal medya teknolojisi sayesinde kolaylaştırıldığında McNeill'in tahmininde haklı çıktığı görülmüştü. Bununla birlikte çatışmalar ve düşmanlıklar patlak verdiğinde, savaşan taraflar, savaşta kendi safını ileriye götürmek adına siber yeteneklere başvurdular.

Lee, siber yeteneği şöyle tanımlamaktadır; “düşmanı sabote etmek adına savaşta taktik ve stratejik bir avantaj elde etmek için teknolojinin kullanılması” olarak ifade etmiştir. Bu durumda günümüz savaşlarını göz önünde bulundurduğumuzda devletler birbirlerine karşı bolca siber espionaj saldırıları düzenleyerek onların mahrem bilgilerine ulaşmakta ve karşı tarafın moral ve motivasyonunu bozabilme gücü ve kabiliyetine sahip olmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi ve sosyal medyanın günlük hayatın bir parçası olması ve bireyler dışında, devletler, terör örgütleri, sivil toplum örgütleri gibi birçok kişi ve kuruluşlar sosyal medya aracılığıyla kendilerine taraftar veya destekçi toplama gibi siber yeteneklerin basit kullanımından yararlanırlar. Şöyle ki, düşman tarafın web siteleri, dağıtılmış hizmet reddi (DDOS) saldırıları

yoluyla devre dışı bırakılabilir veya bilgisayar korsanları tarafından siber saldırıya uğrayıp bozulabilir. Bunu bilgisayar korsanları, düşman olduğu ülkelerin istihbaratını toplamak amacıyla da yapabilmektedir. Dünyanın en etkili askeri düşünürlerinden biri olan Carl von Clausewitz ise, savaşların kendi doğal yapılarından kaynaklı temelde politik olduğu görüşünü savunmaktadır. Öyle ki Suriye iç savaşı da temelde politik bir savaş olduğu açıktır. Joseph Nye, siber yetenek ve teknolojik gelişmelerin devlet dışı terör örgütlerinin de uluslararası ilişkiler sisteminde ellerini oldukça güçlendirdiği düşüncesini savunmaktadır. Bunun en önemli sebebi ise sosyal medya kullanımının maliyetinin oldukça düşük olması ve paylaşılan bir bilginin anında global bir ağ şeklinde kitlelere ulaşabilme gücüne sahip olmasıdır. Suriye iç savaşı meselesinde de siber teknolojinin etkisi büyük olmuştur. 2010 Dera' da patlak veren çatışma ve bunalımlarından ardından binlerce insanın protesto etmek için sokaklara dökülmesi ve sosyal medya aracılığıyla hızla ülkenin geri kalanına yayılmasını sağlamıştır.¹³²

İstihbarat servisleri sosyal Medya'dan bolca faydalanmaktadır. Nitekim Tunus'ta başlayan Arap Baharı ve sonrasında tüm Ortadoğu'ya dalga dalga yayılan protestolar neticesinde istihbarat servisleri de bu kargaşalardan yararlanmış ve sosyal medya üzerinden yaşanan bu olayların propaganda ve manipülasyonlarını yapmıştır. Ayrıca Suriye iç savaşında istihbaratın rolü ve önemi hiç azımsanmayacak şekilde büyüktür. Buna Suriye istihbaratı El-Muhaberat dahildir. El-Muhaberat Esad rejimine karşı protestolar düzenleyen kendi vatandaşına dahil oldukça kötü muameleler yaptığı açık kaynaklarca saptanmıştır.

¹³² Bryan Lee, "The Impact of cyber capabilities in the syrian civil war", Small Wars Journal, (Erişim Tarihi: 18.03.2023) <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/the-impact-of-cyber-capabilities-in-the-syrian-civil-war>

3.3 Suriye İstihbaratı ve Güvelik Sisteminin Yapısı

Tablo 2: Suriye istihbarat sistemi

Başkan Esad	Cumhurbaşkanlığı Güvenliği Konseyi	Özel Kuvvetler	Başkanlık Koruma	Mücadele Şirketler
Genel İstihbarat Müdürlüğü	Siyasi Güvenlik	Sivil Güvenlik	Sınır Muhafızları	X
Askeri İstihbarat	Askeri Polis	Ofisi	Şefi	Keşif
Hava kuvvet İstihbaratı	X	X	X	X
Departman	Dahili Güvenlik Departmanı	Harici Güvenlik Departmanı	X	X

Kaynakça: Syria's Intelligence Services: Origins and Development by Andrew Rathmell

3.4 Suriye istihbaratı El-Muhaberat

Suriye istihbaratı El-Muhaberat Şam rejimine derinden bağlı olmasının yanı sıra Suriye'nin dışişleri ve içişleri meselelerinde de önemli bir aktör olduğu dünya kamuoyu tarafından da bilinmektedir. Ayrıca istihbarat literatüründe de oldukça eksik kalmış neredeyse hiç çalışılmamış bir konu olduğu yapılan araştırmalar sonucunda saptanmıştır. Halbuki Suriye meselesi hakkında yapılan çalışmaların hepsinin nihai sonucu bir şekilde Suriye istihbaratı El-Muhaberata çıkmaktadır. Bu itibarla Suriye iç savaşını çalışırken Esad rejiminin belki de bir numaralı aktörü ve destekleyicisi olan Suriye istihbarat servisi el-muhaberatın çalışmamızda diğer konularımız gibi ayrı bir önemi vardır.

İstihbarat çalışmaları özellikle İngiltere ve ABD istihbarat servisleri aksında çalışılması ve daha çok bu ülkelerin istihbarat servislerine ağırlık verilerek akademik çalışmalar yapılması Arap devletlerini istihbarat çalışmaları noktasında bir nebze de olsa eksik bırakmıştır. Bu kapsamda Suriye, Lübnan, Mısır, İsrail gibi Arap devletleri istihbaratın çalışma merkezine iki yoldan girmeyi başarmıştır. Bunlardan ilki, batılı istihbarat servislerinin gizli, örtülü faaliyetlerinin kurbanları olarak incelendiler. İkincisi ise, "devlet destekli terörizm" in failleri olarak tüm dünyaya gösterildiler. Bu yaklaşımlar, dünyanın her yerine yayılan terör saldırıları gibi önemli konulara değinmekle birlikte, devletlerin ulusal güvenlik politikalarını belirmesinde ve Arap

devletlerinin istihbarat servislerinin rolleri hakkında da tam ve kapsayıcı açıklama sunmamaktadır. Çünkü istihbarat doğası gereği gizli ve devletlerin en mahrem konularından biridir.¹³³

Suriye gizli servisinin ilk şekillenmesi Fransız “şablon” una bağlı olarak gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle Suriye istihbarat servisi El-Muhaberat Fransız mandası hakimiyeti tarafından oluşturmuştur. Bu itibarla, 1969’a kadar Fransız modelinin de etkisi ile “Deuxieme Büro” askeri istihbarat olarak tanınmıştır.¹³⁴

Öyle ki tezimizin ana konusu olan istihbarat ve diplomasi ilişkisinde Suriye istihbaratı hem Doğu Bloğu uydu devletleri hem de Mısır ve halen Suriye’nin iyi bir müttefiki olan Eskinin Sovyet Rusya’sı şimdinin ise Rusya Federasyonu’nun istihbarat servisleri ile yakın temaslar içerisinde olmuştur.¹³⁵

Suriye istihbarat servisinde Mart 1963 teki Baas darbesiyle yeni güvenlik politikaları ve yeni oluşturulan siyasi rejime uyum sağlayacak ve rejime sadık olabilecek erkekleri el-muhaberat işe alıyordu ve onları terfi ettiriyorlardı. Beşar Esad döneminde özellikle Suriye iç savaşı çıktıktan sonra Suriye gizli servisi iç savaşta çok aktif rol aldı. Esad rejimine karşı çıkan muhalifleri belirli merkezlerde toplayarak işkenceye maruz bırakıyordu.

Suriye İstihbarat servislerinin tüm birimlerini bilmek veya işleyişini tamamen açık bir şekilde bilebilmek neredeyse imkansızdır. Öyle ki bir de bu istihbarat servislerinin Orta doğu gibi en büyük tehdit, risk taşıyan ve küresel devletlerin, devlet dışı aktörlerin gözlerini diktikleri yerde olması bakımından da Suriye istihbarat servisi bir nebze daha kapalı kalmıştır. Lakin açık kaynaklara yansıyan bilgiler ışında Suriye’nin on beş ayrı istihbarat ve güvenlik teşkilatına sahip olduğu kaydediliyor.¹³⁶

Suriye güvenlik güçleri NDF, hükümet milisleri ve yardımcı kuvvetler olarak tanımlanan bu güvenlik biriminin Şam rejiminin destekçilerinden olan İran’ın yardımcı kuvvetleri ve milis guruplardan oluştuğu bilinmektedir. Ayrıca Şam rejimi

¹³³ GZT.”Suriye İç Savaşı’nı Nasıl Yönetiyorlar? El-Muhaberat, <https://youtu.be/0DtFlw0bDJc>, 13 Haziran 2023, (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2023).

¹³⁴ Hacı Mehmet, and Süheyl Yasir Yıldız. “Dünün ve Bugünün Işığında Fransa’nın Suriye Politikasını Anlamak. “UPA Strategic Affairs, 3, no. 1:20-41.

¹³⁵ David S. Sorenson, Syria in ruins: the Dynamics of the Syrian Civil War (California: Praeger, 2016)

¹³⁶ Andrew Rathmell, “Syria’s Intelligence Services: Origins and Development”, (Erişim Tarihi 22.03.2023) <https://journals.lib.unb.ca/index.php/jcs/article/view/11815/12636>

Rus silahlı kuvvetleri ve İran İslam devletinin güvenlik birimi olan devrim muhafızları ve bir de İran menşeli Hizbullah terörist gurubu tarafından da desteklenmektedir.¹³⁷

3.5 Suriye İç Savaşında Diplomasinin Rolü

Uluslararası ilişkilerde diplomasinin önemli bir yeri vardır. Bu önemin birçok sebebi olmasının yanında çalışmamızda da savunduğumuz üzere diplomasi istihbarat elde etmek için kullanılan araçlardan biri olabilir. Diplomaside elde edilen bilgiler ve analizler, karşı devletlerin dış politika hedeflerini belirleme, oluşturma ve değerlendirme aşamasında çok etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra diplomasi uluslararası hukuku desteklemek için de kullanılmaktadır. Diplomatik misyonlar, devletlerarası anlaşma müzakereleri gibi birçok konuyu kapsamaktadır.¹³⁸

Baas rejiminin kurulması ve Soğuk Savaş döneminden itibaren gelen tarihsel süreçte Suriye ve Rusya birbiri ile hep iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Bu durum zaman içerisinde hiç değişmemiş ve Suriye iç savaşında da Esad rejiminin en yakın dostu Rusya ve İran olmuştur. Diplomasi her zaman önemli bir dış politika aracı olmasına rağmen özellikle savaş, harp gibi durumlarda önemini daha çok hissettirmektedir. Çünkü anlaşmazlıklar çatışma yoluna gitmeden masada çözülebilseydi bugün Suriye’de milyonlarca insan hayatını kaybetmemiş, ülkesinden ayrılarak sığınmacı, mülteci konumuna düşmemiş olacaktı. Şüphesiz ki diplomasi ulusal beka içinde önemli olmuştur. Bu itibarla İç savaşlardan muzdarip devletlerin nasıl istikrara kavuşturulması ve bir diplomasi türü olan önleyici diplomasinin nasıl sınırlandırılması, daha yıkıcı ve uzun savaşlara engel olmak adına nasıl bir yol izlenmesi gerektiği gibi bir dizi problemler konusundaki anlaşmazlıklar halihazırda devam etmektedir.

Soğuk Savaşta iki kutuplu dünya ile mücadele eden devletler, Soğuk Savaş sonrası çok kutuplu düzene geçiş ile güç ve güvenlik için rekabet ettiler. Ancak çok kutupluluk ve çok sayıda oyuncunun olması oyunu tamamen değiştirdi. Bu değişimde birinci olarak, çok kutuplu sistemlerdeki müttefikler diğer sistemde olduğundan çok daha önemli bir role sahip oldu. Bu rol küresel düzenin beraberinde getirdiği ve üst tepesinde bulunan birtakım güçlerle, koalisyonlar genellikle herhangi bir devletin güç

¹³⁷ CIA, “Syria-The World Factbook”, Military and Security Forces. (Erişim Tarihi: 02.04.2023). <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/>

¹³⁸ Pauline Ziegler, “Types Of Diplomacy and Diplomatic Practice In 21st Century. Best Diplomats. 27 (Mart 2023), (Erişim Tarihi: 12.04.2023). <https://bestdiplomats.org/types-of-diplomacy/>

kapsamındaki kapasitesinden çok daha ağır basabilir. Bu nedenle devletlerin ittifaka layık olabilmek için kendi ordu ve silahlanmalarına bakması son derece önemli olmasının yanı sıra koalisyonların diplomasisine de bakmalıdırlar. Çok kutuplu dünyanın ikinci bir özelliği ise bölünmüş dikkattir. Uluslararası düzende çok fazla aktörün olması, müttefik olabilecek devletlerin çokluğu aynı zamanda düşmanla, tehditle uğraşmayı da beraberinde getirmiştir.¹³⁹

Esad rejimin dünya kamuoyunda kendi halkına karşı baskıcı ve sert tavrı dikkat çekmektedir. Ayrıca Suriye'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi' nin Çin ve Rusya devleti gibi büyük devletler tarafından reddedilen Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC) aracılığıyla adaleti aramasının da resmen önu kesildi. Lakin evrensel yargı ilkesi içerince Avrupa mahkemeleri aracılığıyla Suriye'de yaşanan ve çokça yaygın olan insan hakları ihlallerini ele alma çabası ve çözüm bulması konusunda önemli bir yol kat etti. Şöyle ki; Alman mahkemesinde, eski bir Suriye istihbaratı El- Muhaberatın görevli istihbarat memurunun insanlığa karşı işlemiş olduğu suçlardan dolayı mahkûm etmiş ve Suriye' nin başkenti Şam'da bir gözaltı tesisinde mahkûm olan insanlara karşı işkence, onları öldürme ve kötü muamele yapma gibi nedenlerden ötürü Alman mahkemesi eski El-Muhaberat görevlisine ömür boyu hapis cezası ile cezalandırmıştı. Bu yaşanan olay son derece önemlidir. Çünkü Uluslararası hukukta evrensel yargı ilkesinin benimsendiği ve uygulandığının altını çizerek diğer Avrupa ülkelerinde de ek mahkumiyetlerin yapılması noktasında kapı açabilecek ve dönüm noktası olabilecek dava niteliği taşımaktadır. Diplomasi bağlamında Suriye ve diğer ülkeler aksında önemli diplomatik temaslar da gerçekleşmiştir. Suriye'de iç savaş sonucunda 2018'in sonlarına gelindiğinde normalleşme çabaları ciddi bir şekilde ele alınmıştır. Mesela Birleşik Arap Emirlikleri'nin Şam'da kapattıkları büyükelçiliklerinin yeniden açılmaya karar verilmesi gibi diplomatik adımlarda bulunulmuştur. Aynı şekilde Ortadoğu'daki diğer ülkeler Mısır, Ürdün, Umman ve Bahreyn ve daha bölgede bulunan diğer birçok ülke gibi diplomatik açılımlara geçici soruşturmalar sıcak bakmıştır. Esad rejiminin diplomasi kapsamında uyguladığı stratejik ve taktiklerden belki de en anlamlısı Mart 2022 de Birleşik Arap Emirlikleri'ne yapmış olduğu ziyaretti. Bu ziyareti anlamlı kılan Suriye iç savaşının yıldönümünde yapılmış olması ve iç savaşın başlamasından bu

¹³⁹ Barry R. Posen, "Civil Wars&The Structure Of World Power", Daedalus, (2017) 146/4, 167-179

yana Beşar Esad'ın Arap ülkesine yaptığı ilk ziyaret olması nedeniyle uluslararası arenada oldukça manidar karşılandı.¹⁴⁰

3.5.1 Kofi Annan planı

16 Mart tarihinde Birleşmiş Milletler Suriye özel temsilcisi olan Kofi Annan Suriye'de yaşanan iç savaşın son bulmasına yönelik olarak bir barış planı hazırladı. Bu barış planının hazırlanması ve yayınlanması sonrasında ilk olarak Rusya'ya ve akabinde ise Suriye'ye giderek Esad ile görüştü. Kofi Annan bu görüşme sonrasında Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile bir mutabakata vardıklarını dünya kamuoyuna açıklamıştı. Bu itibarla, Kofi Annan Barış planının maddeleri şu şekildedir;

“1-BM gözetiminde Suriyeliler tarafından bir geçiş hükümeti kurulması ve geçiş hükümeti çalışmaları sırasında BM Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan ile müşterek çalışılması,

2-Suriye'de silahların karşılıklı olarak susması, rejimin ağır silahlarını kent merkezlerinden çekmesi ve muhaliflerin saldırılarına son vermesi, bu ateşkes ortamının BM tarafından denetlenmesi,

3-Siyasi sebeplerle ve yaşanan olaylarla alakalı olarak tutuklanan yahut göz altında olan Suriyelilerin serbest bırakılması,

4-Çatışmalarda sivil halkın zarar gördüğü bölgelere insani yardım ulaştırılması,

5-Yaşanan gelişmelerin objektif olarak takip edilebilmesi adına Batı basınına uygulanan engellemelerin ve vize kısıtlamalarının kaldırılarak basın özgürlüğünün önünün açılması

6-Barışçıl amaçlarla yapılan toplantı, gösteri yürüyüşü ve basın toplantılarına izin verilmesi.”¹⁴¹

Bu minvalde hazırlanan barış planı hayata geçirilmedi. Öyle ki Şam rejimi barış planındaki maddelerden “rejimin ağır silahlarını kent merkezinden çekmesi”

¹⁴⁰ Mona Yakubyan, “Syra's Stalemate Has Only Benefitted Assad and His Backers”, United States Institute Of Peace, (2023) (Erişim Tarihi: 19. 04.2023).
<https://www.usip.org/publications/2023/03/syrias-stalemate-has-only-benefitted-assad-and-his-backers>

¹⁴¹ Stratejik Ortak, “Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri (Kronolojik), 4.04.2018, <https://stratejikortak.com/2018/04/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html> (Erişim Tarihi: 15.06.2023).

kısmını kendi iktidarlığı açısından tehdit olarak gördü ve bunun Suriye’de bir takım devlet dışı aktörlerin ortaya çıkmasına ve kent merkezlerinde etkin olabilecekleri düşüncesine kapıldı.¹⁴²

3.5.2 Cenevre görüşmeleri (30 Haziran 2012)

Cenevre’ de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından düzenlenen diplomasi formunda Suriye’de yaşanan iç savaş ve beraberindeki siyasi geçişin ana hatlarını belirleyen ve 2012 yılında adına “Cenevre Süreci” denen ve Cenevre bildirisini temel alan 2254 sayılı kararı kapsayan ev sahipliğini de BM’nin üstlendiği bir diplomasi görüşmesi gerçekleşmiştir. Bu görüşmelerde 2254 sayılı karar kapsamında Birleşmiş milletler güvenlik konseyi bu konu özelinde bir yol haritası çizmiştir. Bu yol haritası ise; “ 1- Geçiş yönetimi, 2-Anayasa, 3- Seçimler ve bilahare rejimin talebi üzerine görüşmeler sırasında eklenen, 4- terörizmle mücadele” konuları kapsamını içermektedir. Zira bu yol haritasına çok da bağlı kalınmamıştır. Çünkü Esad rejiminin yoğun saldırılarına devam etmesi ve siyasi geçiş sorunsalı üzerine görüşmek istememesi sebepleriyle 25-26 Ocak 2018 tarihlerinde tam dokuzuncu turun ardından Cenevre görüşmeleri sonlandırılmıştır.¹⁴³

Cenevre de 22 Ocak 2014 tarihinde ikincisi düzenlenecek olan görüşmelerde ABD tarafından “en iyi fırsat” olarak değerlendirildi. Çünkü ABD Suriye’deki iç savaştan kaynaklanan şiddet olaylarının son bulmasını istiyordu.¹⁴⁴

Diplomasi devletlerarası anlaşmazlıklar, savaşlar, çatışmalar, bunalımlar gibi konularda sorunları tek başına çözebilme imkân ve gücüne sahip değildir. Uluslararası düzende ve diplomatik ilişkilerde ülkelerin çıkarları ön plandadır ve devletler o çıkarlara göre karar alıp vermektedir. ABD’nin Suriye’deki iç savaştan kaynaklanan şiddet olaylarının son bulması isteği kendi ulusal güvenliği ve politikaları ile diplomatik ilişkileri de içeren birçok unsuru içinde barındıran tamamen taktik ve strateji temelli bir yaklaşımdır.

¹⁴² Statejik Ortak, “Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri (Kronolojik).

¹⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Suriye Siyasi İlişkiler”, (Erişim Tarihi: 07.03.2023). <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-tr.mfa>

¹⁴⁴ Jeremy Shapiro, “First-Rate Intelligence: U.S Government Understanding Of The Syrian Civil War”, Middle east political science

3.5.3 Astana görüşmeleri (23 Ocak 2017)

Kazakistan'ın başkenti Astana'da yapılan görüşmeler diplomasi ve siyaset iş birliğinin bir birleşeni niteliğindedir. Nitekim Suriye iç savaşında yaşanan olaylar ve sonrasında terör örgütlerinin Suriye'de konuşlanması ve Suriye'nin jeopolitik konumundan dolayı önemli bir coğrafya da olması sebebiyle diğer devletlerle iş birliği içerisinde olması gerektiğini Suriye yönetimine göstermiştir. Küresel dünyada sorunların sadece askeri güç kullanılarak çözülemeyeceği ülkeler tarafından anlaşılması sonucunda mutlaka diplomasi ve siyasal alanın iş birliğine ihtiyaç duyulması Astana görüşmelerinin doğmasına sebep olmuştur.

Suriye konulu 19. Astana görüşmeleri Rusya, İran ve Türkiye önderliğinde Astana'da gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin ilk aşaması Rusya ve Suriye arasında olmuş ve sonrasında tüm taraflar bir araya gelerek görüşmelere iki gün boyunca devam edilmiştir. 19. Astana görüşmesinin konu başlıkları Suriye'nin yeniden inşası ve iç savaştan kaynaklanan insani koşulların yeniden toparlanması buna sosyo ekonomik konular dahil, siyasi süreç kapsamlı, istikrarlı devam edilmesi gibi konular masaya yatırılmıştır. Aynı zamanda dünyanın da en önemli sorunu haline gelen Suriyeli sığınmacıların kendi vatanlarına bir an önce geri dönmesi gibi meseleler görüşülmüştür.¹⁴⁵

Cenevre, Astana görüşmeleri gibi diplomatik platformlardan istihbarat servisleri istihbarat toplamak adına çokça faydalanmaktadır. Bu tarz platformları hem açık kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda hem de eğer müzakere masasında istihbarat servisi adına bilgi toplayan çift taraflı bir ajan varsa onun vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda bir istihbarat raporu hazırlanır ve bu hazırlanan istihbarat raporu karar vericiye ulaştırarak ulusal güvenlik politikaları yeniden düzenlenmektedir. Hatta bu diplomatik görüşmelerin mola aralarında dahil bolca istihbarat bilgisi elde edilmektedir.

3.5.4 Adana mutabakatı (20 Ekim 1998)

20 Ekim 1998 yılında Suriye ve Türkiye arasında imzalanan Adana mutabakatı diplomatik ilişkiler açısından elzemdir. Öyle ki 1998 yılının ortalarına doğru Türkiye yönetimi Suriye'yi terör örgütü PKK'yı desteklemekle suçluyordu ve bu durum iki

¹⁴⁵ Astana'da Suriye Konulu 19.zirvenin görüşmeleri başladı, Ulusal Kanal, Aralık 22, 2022,

ülkenin arasında diplomatik krizlere ve ilişkilerin gerilmesine yol açmıştı. Bu kapsamda Ankara, Şam'ı askeri operasyon yapmakla tehdit etti. Bunun üzerine Ankara ve Şam aralarında masa kurdu ve Adana Mutabakatı imzalandı. İmzalanan bu anlaşma şu hususları içermekteydi: En başta yer alan anlaşmanın maddesinde terör örgütü PKK gibi diğer devlet dışı aktörlerin ülkelerini tehdit etmelerine karşı güvenlik önemlerinin alınacağı ve bu terör gruplarının kendi toprakların da icra edecekleri veya edebilecekleri tüm faaliyetlere engel olacaktı. Bu itibarla sözde PKK lideri olan Abdullah Öcal'ın Suriye'de konuşlanmasına veya Suriye topraklarına giriş yapmasına izin verilmeyecekti. Diğer taraftan PKK ve türevlerinin hiçbir şekilde Suriye topraklarına girişlerine izin verilmeyeceği gibi onlara silah, lojistik malzeme teminatı, ekonomik destek veya terör propaganda yapmalarına müsaade edilmeyecek. Bu kapsamda Suriye yönetimi, PKK mensubu olduğunu tespit ettikleri kişilerin isimlerini hem Türk devletine bildirdi hem de bu kişileri tutuklayarak yargıya sevk etti. Ayrıca Adana Anlaşmasında yer alan bir diğer önemli husus iki ülkenin yani Suriye ve Türkiye'nin ortaklaşa yapacağı operasyonlar ve bunun haricinde tutukluların iadesi gibi konular her türlü bilgi, belgelendirme ve istihbarat paylaşma noktasında karşılıklı iş birliği içerisinde olmaya karar verilmesiydi. Nitekim tüm bu karşılıklı anlaşmalar ışığında iki ülke arasında telefon hattı bir başka ifadeyle "kırmızı hat" oluşturuldu ve bu görüşmeler büyükelçiler aracılığıyla yapılacağına karar verilerek Şam ve Türkiye büyükelçilerine "özel güvenlik yetkilileri" atandı.¹⁴⁶

Bu anlaşma diplomatik açıdan son derece önemlidir. Zira Türkiye devletinin terörist olarak kabul ettiği grupların başka bir rejim tarafından desteklenmesi devletlerarası ilişkilerin gerilmesine yol açan bir durum olmaktadır. Diğer taraftan Suriye iç savaşı ile gerilen ilişkiler son zamanlarda Milli istihbarat teşkilatı başkanı hakan fidan ile Suriye Ulusal Güvenlik Büro Başkanı Ali Memlük' ün birçok kez görüştükleri açık kaynaklara yansıyan bilgiler arasındadır. Bu görüşmeleri Türkiye ve Suriye arasındaki güvenlik hattının yeniden oluşturulmak istendiğini ve bu yönde adımların atıldığı şeklinde okuyabiliriz.

¹⁴⁶ İbrahim Hamidi, "Rusya, Türkiye ile Suriye arasındaki Adana Mutabakatı'nı Canlandırmayı Başarabilir mi?", Independent Türkçe, 20 Temmuz 2022.

3.5.5 Soçi zirvesi

22.11.2017 Rusya'nın Soçi kentinde yapılan diplomasi zirvesinde Türkiye, Rusya ve İran Devlet Başkanları bir araya geldi.¹⁴⁷

Suriye'ye yönelik meseleler hakkında gerçekleşen zirve diplomasi de aynı zamanda basına yansıyan fotoğraflardan da anlaşıldığı üzere istihbarat diplomasisi de uygulanmıştır. Çünkü Soçi Zirvesine Cumhurbaşkanı Erdoğan ile katılan Hakan Fidan ve şimdilerde yeni MİT Müsteşarı olan İbrahim Kalın da vardı. Bunun yanı sıra dönemin Dış İşleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu ve dönemin Savunma Bakanı Hulusi Akar da yine aynı masadaydı. Soçi zirvesi bizim çalışmamızda savunduğumuz istihbarat ve diplomasi ilişkisine aynı zamanda da "istihbara diplomasisi" kavramını anlamak açısından iyi bir örnektir.

3.6 Suriye İç Savaşından Kaçan Sığınmacılar

Suriye iç savaşının çıkması ve Esad rejiminin halka uygulamış olduğu orantısız güçten kaçan Suriye halkı dünyada büyük bir mülteci krizine sebep olmuştur. Bu mülteci krizi insani diplomasinin doğuşunun da öncülüğünü yapmıştır. Türkiye en başından beri Şam rejiminden kaçan Suriye halkına yıllarca ev sahipliği yapmış ve halen de yapmaya devam etmektedir. Lakin bu ev sahipliğinin uzun sürmesiyle Türk haklı hem güvenlik hem de ekonomik anlamda zorluklarla karşılaşmıştır. Sınırlarımızın açık olması ve iç savaşın hemen yanı başımızda komşumuz olan Suriye'de meydana gelmesi büyük bir güvenlik zafiyetini de beraberinde getirmiştir.¹⁴⁸

Açık kaynaklara yansıyan bilgiler neticesinde Suriye istihbarat servisi El-Muhaberatın Türkiye'ye gelen Suriye vatandaşlarını kendileri için çalıştırmakta ve Türkiye veya başka ülkelere akın eden Suriyeli sığınmacılar üzerinden istihbarat topladıkları bilinmektedir. Ayrıca sadece Suriye istihbaratı değil aynı zamanda devlet dışı aktörlerinde Suriye uyruklu kişileri terör faaliyetlerinde kullandıkları onları canlı bomba yaptıkları yine açık kaynaklara yansıyan bilgiler neticesinde saptanmıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁷ BBC News Türkçe, Soçi Zirvesi-Erdoğan: Suriye'de önceliğimiz terörist grupların süreçten dışlanması", 22.10.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42079600>, (Erişim Tarihi: 17.06.2023).

¹⁴⁸ Sözcü Gazetesi, "Ankara Harekete Geçmişti: Esad-Erdoğan Görüşmesi İçin Çarpıcı Açıklama", 22 Mayıs 2023.

¹⁴⁹ Haberler.com, "Deaş'lı 5 Canlı Bomba, Suriye-Irak Sınırındaki Mülteci Kampında Kendini Patlattı", 2018, <https://www.dailymotion.com/video/x5kko6p>, (Erişim Tarihi: 02.04.2023).

Bu kapsamda Türkiye politikasının başat öznesi Beşar Esad ile uzlaşmak olduğu artık iyice anlaşılmaktadır. Eğer Esad rejimi ile anlaşılabilirse Suriyeli mülteciler evlerine geri dönecek ve Suriye terör gruplarından temizlenebilecek böylece de Orta Doğu da bir nebze de olsa istikrar sağlayabilecektir.

Bu noktada dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmeleri için Şam yönetimi ve Türkiye devletinin koordinasyonlu çalışmalar yaptığını kamuoyuna duyurmuştur.¹⁵⁰ Bu konu güvenlik politikaları açısından son derece önemli teşkil etmektedir. Esad rejimi ile Ankara bir an önce masa kurmalı ve aynı zamanda istihbarat servisleri de Suriye'de konuşlanan terör guruplarına karşı ortak bir çalışma yürütmelidirler. Yani bir taraftan diplomatik ilişkiler yürütülürken diğer taraftan istihbarat servisleri de kendi aralarında istihbarat diplomasisini devam ettirmelidir. Çünkü bu hem Orta doğunun güvenliği ve istikrarı için önemli olurken hem de Türkiye ve Suriye gibi komşu olan devletlerin kendi güvenlik politikaları açısından da büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda bu terör gurupları tabi ki tüm dünya devletleri için de sorun teşkil etmektedir. Bu bağlamda bu sorunları kökünden çözmek için hem etkili bir diplomasi masasına hem de güçlü istihbarata ve bunun da ötesinde istihbarat servislerinin birbirleri ile koordineli çalışmasına ihtiyaç vardır.

Suriye'yi terk eden sığınmacıların yanı sıra Suriye iç savaşının başından itibaren gerek Suriye içinden gerekse komşu ülkelerden birçok terör grubu Suriye'de konuşlanarak ülkedeki istikrarsızlığı büyütmekte ve istihbarat kuruluşlarının işini zorlaştırmaktadır.

3.7 Suriye İç Savaşı Özelinde İstihbarat ve Diplomasi İlişkisi

İstihbarat, diplomasiyi dış politikada da ulusal güvelik gibi meselelerde de her durum ve şarta destekleyici nitelikte olmuştur. Öyle ki Suriye iç savaşında belirli aralıklarla müzakere yollarına girilmiş ancak doğrudan bir mutabakata varılamamıştır. Diplomasi savaşı bitirmede her zaman etkili olamasa da hedef ülkenin karar vericisi ve ilgili birimlerine doğrudan ve zamanında ulaştırılan istihbarat ülke geleceği açısından ve Suriye özelinde düşünüldüğünde Baas rejimini ayakta tutmak açısından son derece hayati bir öneme sahip olmuştur.

¹⁵⁰ Sözcü Gazetesi, "Ankara Harekete Geçmişti: Esad-Erdoğan Görüşmesi İçin Çarpıcı Açıklama", 22 Mayıs 2023.

Suriye iç savaşı özelinde İstihbarat ve diplomasi ilişkisi özellikle son yıllarda kendisini daha çok uluslararası arenada göstermektedir. Lakin istihbarat ve diplomasi ilişkisi kapsamında daha eskiye gidecek olursak 1998 yılından sonra Türkiye ve Suriye arasında PKK terör örgütüne yönelik karşılıklı iş birliği süreci başlamış ve bahsedilen tarihten itibaren de iki ülke ilişkileri hızla ilerlemiştir. Daha sonrasında 2002 yılında AK Parti hükümeti Türkiye’de iktidar gelince Suriye, Türkiye’nin Orta doğu politikasında çok merkezi bir yer aldı ve sonra iki ülkenin ilişkileri kademeli olarak ilerledi. Türkiye ve Suriye ilişkileri 2011 yılına kadar oldukça iyi ilerliyordu. Hatta Recep Tayyip Erdoğan ve Beşar Esad uluslararası kamuoyuna birlikte dostluk mesajları ve fotoğrafları veriyordu. Buna ek olarak Suriye ve Türkiye’nin iyi diplomatik ilişkilerine en iyi örnek 2009 yılında iki ülke arasında vizelerin kaldırılması diplomasi açısından oldukça önemli bir gelişme olmuştur.¹⁵¹ Ancak daha sonra Türkiye ve Suriye ilişkileri Suriye’de iç savaş çıkması sebebiyle gerilimli bir hal aldı.

Uluslararası literatürde de sıkça yazıldığı gibi uluslararası ilişkiler tamamen çıkar üzerine kuruludur. Dost ve müttefik olan ülkeler dahil birbirlerinden istihbarat bilgisi toplar, dinler, izler veya siber espionaj faaliyetlerinde bulunur. Hedef ülke ise tüm bu istihbarat faaliyetlerine karşı kendi taktik ve stratejisini oluşturur. Diplomasi bu yönüyle de istihbarata benzerdir. Diplomaside yapısı gereği taktik ve stratejiyi içermektedir. Aynı istihbaratta olduğu gibi devletler dost ve müttefik olduğu devletlerle dahi her zaman diplomasi kanalını açık tutmalı ve ilişkilerini bir adım öteye taşımalarının yollarını bulmaları önemlidir.

Suriye iç savaşında İran ve Rusya savaşın en başından itibaren Esad rejiminin yanında oldu. Öyle ki Esad’ın Şam’da Ağustos ayında kimyasal silah kullandığının ortaya çıkması sonrası dönemin ABD Başkanı Barak Obama Esad rejimini hedef alarak şu sözlerle seslendi: “Kimyasal silah kullanımı kesinlikle kabul edilemez. Eğer bu silahları kullanmak gibi trajik bir hata yaparsanız bunun sonuçları olacaktır ve bundan sorumlu tutulacaksınız” dedi. Bunun üzerine ABD ve Rusya müzakere ile anlaşarak kimyasal silahların Suriye’den çıkarılması ile ilgili konuda anlaşta. Yaşanan tüm bu gelişmeler karşısında Türkiye ise iyice yalnızlaştı. Türkiye’nin Esad’a karşı desteğini Müslüman Kardeşlere vermesi Suriye ilişkilerini daha da gerginleştirdi. Orta Doğu’da Suriye, Irak, Mısır gibi yaşanan istikrarsızlık ve güvensizlik ortamında

¹⁵¹ BBC News, “Türkçe Kuzey Suriye’nin Değişen Haritası: Türkiye Ne İstiyor?”, (Erişim Tarihi: 16.03.2023), https://youtu.be/sG_NpegGv9I

dünyada bir mülteci krizine neden oldu ve Avrupalı göçmen akını ile uğraşmamak ve bu fütursuz akımı durdurmak için Türkiye ile müzakere masasına oturdu ve sınırlardaki hareketliliği böylece durdurdu.¹⁵²

Türkiye bu süreçte milyonlarca sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği yaparken bundan hem ülke güvenliği, istihbarat, diplomasi ve ekonomi gibi birçok alan doğrudan etkilenmiştir. Özellikle istihbarat servisleri bu sığınmacıları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmış ve hedef ülkelerin güvenliğini, kitlelerin güvenliğini direkt etkilemiştir.

İstihbarat ve diplomasi ilişkisinin yanı sıra aynı zamanda istihbarat diplomasisi kavramının daha iyi anlaşılması açısından 2022 yılında önemli bir gelişme meydana gelmiştir. Bu gelişme de MİT Başkanı Hakan Fidan ve Suriye istihbaratı El-Muhaberatın Başkanı Ali Mamluk'un ikili bir görüşme yaptıkları yönünde haberlerin basına yansımalarıdır. Hatta bu ikili görüşme Rusya'nın arabuluculuğu vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Aynı ikili Ağustos ayında da yine Rusya'nın başkenti Moskova'da bir araya gelmiştir. Ancak bu görüşmelerden her iki tarafın içinde memnun edici sonuçlar çıkmadığı ama karşılıklı duruşlarını ve taleplerini aktarabildikleri yönünde haberler çıkmıştır. Aynı haberde Erdoğan, "Bizim Esed i yenmek, yenmemek gibi bir derdimiz yok. Devletler arasında siyasi diyalog veya diplomasi kesip atılamaz" diye söylemiştir. Bu sözlerin akabinde ise Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu bir açıklama yaparak Türkiye gizli servisi ve Suriye gizli servisi arasında temas ve görüşmelerin olduğunu ifade etmiştir.¹⁵³

Bu haber bizim çalışmamızın içeriğinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Çünkü çalışmamızın başında da söylediğim gibi istihbarat servislerinin birbirleri ile görüşmesi karşılıklı pazarlıklarda bulunması istihbarat ve diplomasi ilişkisi açısından güzel bir örnekken dönemin MİT Başkanı Hakan Fidan ve El-Muhaberat'ın Başkanı Ali Memlük yapmış oldukları görüşmeler neticesinde dış politikaya yön verme gücüne sahip olmaları istihbarat diplomasisi kavramının içini doldurur niteliktedir. İstihbarat servislerinin direktörlerinin veya Başkanlarının ait oldukları devlet Başkanlarının yanında yakınında olması uluslararası kamuoyuna

¹⁵² BBC News Türkçe, "Suriye de savaşın dönüm noktaları", (Erişim Tarihi: 16.03.2023), <https://youtu.be/2-uj-tgscqo>

¹⁵³ Birgün Gazetesi, "Mit Türkiye'den Ayrılması İçin Suriye muhalefetine bilgi verdi"Eylül 15, 2022,

fotoğraflar vermesi açıklamalarda bulunmasında ayrıca istihbarat diplomasisi kavramını açıklar niteliktedir.

Suriye özelinde istihbarat ve diplomasi ilişkisine bir başka örnek yine 2022 yılında yaşanmıştır. Türkiye ve Suriye ilişkilerine yönelik diplomatik adımlar atmak için Türkiye Savunma Bakanı Hulusi Akar ve Suriye Savunma Bakanı Ali Mahmoud Abbas Rusya'nın başkenti Moskova'da 28 Aralık 2022 de bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede arabuluculuk görevini ise Rusya Savunma Bakanı Sergey Soygu üstlenmiştir. Bu görüşmelerde masaya yatırılan konular arasında Türkiye'deki milyonlarca Suriyeli sığınmacıların Suriye'ye geri dönüşü, Suriye'nin kuzeybatısında konuşlanan Türk askerinin akıbeti ve Halk Savunma Birlikleri (YPG) Burada bir parantez açarak YPG Türkiye devleti tarafından terör örgütü olarak kabul edilmektedir ve YPG nin Suriye'de kontrol ettiği alanlara ne olacağı gibi meseleler görüşülmüştür.¹⁵⁴

Sonuç itibariyle, ulusal güvenlik ve politikaları belirleme hususunda devletler diplomasiye önem vermektedir. İlişkiler zaman zaman bozulabilir fakat uluslararası ilişkilerde en önemli husus ulusların güvenliği ve çıkarıdır. Tam bu noktada diplomasi ve istihbarat ülke ve halkların güvenliğine hizmet etmektedir.

¹⁵⁴ Ece Göksedef Türkiye-Suriye görüşmelerinde masada hangi seçenekler var? (BBC News Türkçe, 10 Mart 2023).

SONUÇ

Devletlerarası ilişkileri ve diplomatik kural ve esasları düzenleyen 1815 tarihli Viyana kongresi Avrupa’da başlasa da onun yol açtığı düzenlemeler ve uluslararası sistem tüm dünyaya yayılmıştır. Diplomasi aslında yapısı açısından tamamen politik amaçlı kullanılmaktadır. Akıl, zekâ ve güçlü bir iletişimin yanı sıra güven, dürüstlük gibi kavramları da içerisinde barındıran diplomasi, dış politika da güçlü bir enstrüman olmuş ve halende varlığını tüm devletler ve uluslar üzerinde göstermektedir. Aynı şekilde bir devlet ulusal güvenlik politikasını oluştururken kesinlikle istihbarattan da yararlanmak zorundadır. Çünkü güçlü, doğru ve zamanında elde edilen ve karar vericiye (müşteriye) ulaştırılan istihbarat hem diplomatik ilişkilerin olumlu yöne çevrilmesine neden olurken, ülke güvenliğini de tehdit edecek veya edebilecek unsurlara karşı önceden önlem alabilmesine sebep olmaktadır. Öyleyse istihbarat ve diplomasi birbirlerinden bolca yararlanır ve ulusal güvenlik politikaları kapsamında da bu iki dış politika enstrümanının karşılıklı alışverişi son derece önem arz etmektedir. Bu kapsamda istihbaratın anti-diplomasi olmadığını söyleyebiliriz.

Diğer taraftan diplomatik ilişkilerde istihbarat noktasında dış temsilciliklerin rolü yadsınmamalıdır. Hem diplomatik ilişkileri düzenleme de hem de kendi ülke güvenliği eksenin de istihbarat toplama da büyükelçi, diplomat, ataşeler hatta elçilik sekreterleri büyük rol oynamaktadır. Çünkü tüm bilgi, belge ve dokümanlar elçilik sekreterlerinin ellerinden geçmektedir. Diğer taraftan özellikle Soğuk Savaş döneminden itibaren dış temsilcilikler devletlerin casusluk faaliyetlerini icra ettikleri mekanlar olmuştur. Öyle ki dost-düşman tüm devletler kendi çıkarları doğrultusunda müttefik bile olsalar birbirlerini dinlemekten asla ve asla çekinmemişlerdir. Bu noktada eski Sovyet Rusya’nın istihbarat servisi olan KGB bayrağı kimseye vermemiştir. Batı bloğu olan ABD’de aynı şekilde CIA aracılığıyla türlü casusluk faaliyetlerine imza atmış. Bu noktada Soğuk Savaş döneminde zaten gergin olan ilişkiler bu tür casusluk faaliyetleri nedeniyle iyice gerilmiştir.

Bunu Suriye iç savaşı örneğinde de görmekteyiz. 2010 yılında Tunus’ta başlayan halk ayaklanmaları Suriye’de 2011 yılında Baas rejiminin de orantısız güç kullanması ile büyüyerek kısa sürece bir iç savaşa dönmüştür. Bunun neticesinde milyonlarca Suriyeli hayatını kaybetmiş geri kalanı ise mülteci durumuna düşmüştür. Öyle ki Suriye’de yaşanan tüm bu gelişmeler ve otorite boşluğunun doğması sebebiyle Suriye adeta büyük devletlerin istihbarat servislerinin cirit attıkları bir bölge konuma

gelmiştir. Bununla da kalmayıp birçok devlet dışı aktörün konuşlandığı adeta terör yuvaları haline de dönüşmüştür. Bu kapsamda Suriye ile bazı devletler müttefikliğini sürdürürken, Türkiye gibi bazı devletler ise ilişkilerinde uzun süreli kopma noktasına gelmiştir. Zira uluslararası ilişkilerde ve siyaset biliminde duygusallığın olmadığı sadece ulusların çıkarlarının olduğunu çalışmamızda defalarca belirtmiştik. Nitekim Suriye ve Türkiye ilişkilerinde de geçerli olan bu temel kanı yakın zamanda gerçekleştirilen Türk istihbarat başkanı ile Suriye istihbarat Şef'inin bir araya gelmesi ve Rusya'nın da bu ilişkide arabuluculuk görevini üstlenmesi istihbarat ve diplomasisi ilişkisinin iç içe olduğunu bize gösterirken, kavramsal çerçevede de "istihbarat diplomasisi" kavramını da bir parçada olsa istihbarat literatürüne tanıtmıştır. Çünkü istihbarat diplomasisini salt bir şekilde sadece istihbarat servislerinin birbirleri ile yapmış oldukları diplomatik müzakere şeklinde ifade etmek istihbarat diplomasisini kavramsal çerçevede açıklama açısından çok sığ kalınacağını düşüncesi çalışmanın sonucunda çıkmıştır.

Bu bağlamda istihbarat servislerinin her zaman birbirleri ile dirsek temasında olduklarının fakat istihbarat servisi şefi veya direktörlerinin dış politikayı belirleme ve yönlendirmesi dış politikanın aktif birer aktörü olması ve ait oldukları ülkelerin devlet başkanlarının yanında aktif bir şekilde medyada yer alması da yine istihbarat diplomasisinin kavramsal çerçevesini açıklamaktadır.

Bu itibarla, istihbarat ve diplomasi ilişkisi ile istihbarat diplomasisi kavramsal bakımdan birbirlerinden farklı olmaktadır. Ayrıca teknolojinin gelişmesi ve küresel dünyanın da etkisi ile devletlerarası ilişkiler ve sorunlarda iç içe geçmiştir. Bugün dünyanın bir uçunda yaşanan terör sorunu diğer ülkelerinde güvenlik politikalarını doğrudan etkilemektedir. Diplomaside aynı şekildedir. Bugün Suriye'de yaşanan iç savaş gibi veya Ukrayna-Rusya krizi gibi meselelerde diplomasi forumları kurularak dünya liderleri zirve diplomasisi çatısı altında birleşip sorunları, bunalımları çözmeye çalışmaktadır. Çünkü çatışmaların durulması ve barış ortamının sağlanmasıyla birlikte örneğin Suriye perspektifinde Orta Doğuda istikrar sağlanabilecek, çatışmalar bitecek, Suriye halkı kendi evlerine dönecek ve Suriye terör gruplarından arındırılmış olacaktır. Bu konular hem diğer ülkelerin güvenlik politikalarını hem ekonomilerini hem diplomasislerini hem de istihbarat çalışma disiplinlerini doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla bir ülkede veya bölgede çıkan bir sorun, çatışma veya anlaşmazlık diğer devletleri de doğrudan veya dolaylı şekilde etkilemektedir.

Diğer taraftan istihbarat ve diplomasinin birbirlerini destekler nitelikte olduğundan bahsetmiştik. Fakat bazen devletlerin yapmış oldukları gizli/örtülü faaliyetler hem diplomatik ilişkileri zedelemekte hem istihbarat çalışmalarını hem de hukuksal yaptırımlara sebep olmaktadır. Bunun için çalışmamızda örnek olarak verdiğimiz Cemal Kaşıkçı'nın kendi ülkesinin konsolosluğunda katledilmesi vakası hem diplomasi hem de istihbarat ilişkisini gözler önüne sermesi bakımından son derece önemli bir vaka olmuştur. Zira bu olay neticesinde Suudi Arabistan istihbaratı servisi ve Milli İstihbarat Servisimizin (MİT) istihbarat diplomasisi ilişkisi zedelenmiş aynı zamanda Türk ve Suudi Arabistan ilişkileri gerilmiştir. Bu bağlamda arka kapı diplomasi veya gizli diplomasi dediğimiz ve genellikle dış temsilcilikler aracılığıyla gerçekleştirilen diplomasi türünün ulusal güvenlik ve politikalar aksında hem artıları hem de eksileri olabileceği sonucuna da varılmıştır.

Bir başka açıdan istihbarat ve diplomasi ilişkisi kamu diplomasisi bağlamında çokça iç içe olduğu sonucuna varılmıştır. Öyle ki ülkeler veya ülkelerin istihbarat servisleri direktörleri veya personellerinin aktif bir şekilde sosyal medyayı kullanması ve vermek istedikleri mesajların propagandasını rahat, ucuz ve anında tüm dünyaya yayması bakımından oldukça etkili bir yumuşak güç enstrümanı haline gelmiştir. Nitekim kamu diplomasisini uluslararası örgütler ve devlet dışı aktörler dahil kullanmaktadır. Bu minvalde düşünüldüğünde istihbarat servisleri bu paylaşımları kontrol ve analiz ederek bir çıkarımda bulunur ve hem güvenlik politikalarını hem de diplomatik görüşme ve müzakerelerini ona göre düzenleyebilme şansına sahip olmaktadır.

Diğer taraftan gerek Soğuk Savaş döneminde gerekse Soğuk Savaş dönemi sonrasında da istihbarat ve diplomasi ilişkisi olduğu yapılan çalışmalar sonucunda netleşmiştir. Fakat güvenlik politikaları ekseninde özellikle Soğuk Savaştan sonraki süreçte yani 11 Eylül ABD ikiz kulelerine yapılan terör eylemleri ile başlayan süreçte dünyada güvenlik açığı olduğunun farkına varılmış ve yeni güvenlik politikaları oluşturulmuştur. Bu noktada da yeni güvenlik politikalarının istihbarat ve diplomasiden ayrı düşünülmesi bir şekilde imkânsız kılınmıştır. Bu kapsamda diplomasi ve türevleri oluşurken diğer taraftan da istihbarat ve istihbarat disiplinlerinin türevleri oluşmuştur. Öyle ki çıkan savaşlar neticesinde insanların ülkelerini terk etmeleri veya deprem gibi doğal afetlerin yaşanması sebebiyle insani diplomasi ortaya çıkmış ve daha sonra zorlayıcı diplomasi, zirve diplomasi, istihbarat diplomasisi gibi

birçok diplomasi türü çıkmış ve belki de çıkmaya devam edecektir. Aynı şey istihbarat disiplini içinde geçerli olmaktadır. Bunun yanında istihbarat ve diplomasinin koordineli çalıştığı alanlar her geçen gün daha da derinleşerek gelişmekte ve Suriye Savaşı gibi süregiden birçok bölgesel çatışmada bu iki unsurun işbirliği dış politika yapımında devletlerin temel aracı haline gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurahmanlı, Elvin ve Bağış, Egemen, “Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri”, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1 (2021), s.153.
- Abueleyan, Abdalazız. *İsrail İstihbaratının Filistin ve Komşu Arap Ülkelerdeki Faaliyetleri*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2022
- Akkaş, C. Veli, *Soğuk Savaş Sonrası Gelişen İnsani Güvenlik Çerçevesinde Kamu Diplomasisi Aracı Olarak İnsani Diplomasi*”, Tuic Akademi, (Erişim Tarihi: 19.02.2023) <https://www.tuicakademi.org/soguk-savas-sonrasi-gelisen-insani-guvenlik-cercevesinde-kamu-diplomasisi-araci-olarak-insani-diplomasi/>
- Aköz, Seçkin. *Stratejik İstihbarat Türü Olarak Siyasi İstihbarat*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019
- Alabaş, Sabit. *İnsan İstihbaratı Kapsamında Bir Casus Profil Analizi: John Godolphin Bennet ve İstanbul'daki Faaliyetleri*, 1/1 (2022)
- Arıkan, C. Tayyar, “*Eleştirel Güvenlik Çalışmaları'nın Kökeni ve Teorik Yaklaşımları*”, Akademia.edu (Erişim Tarihi: 03.03.2023). https://www.academia.edu/35729014/Eleştirel_Guvenlik_Calismalarinin_Kokeni_ve_Teorik_Yaklasimlari
- Avar, Yusuf. *Devletlerarası İlişkilerin Gelişimi ve Diplomasi Tarihi*. Tuic Akademisi, <http://www.tuicakademi.org/devletlerarası-iliskilerin-gelisimi-diplomasitarihi/> (erişim tarihi: 25.03.2023)
- Avşar, Servet, Birinci Dünya Savaşı'nda Casusluk Okulları, Casusluk Uygulamaları ve Osmanlı Devleti'nin Casusluğu Önleme Faaliyetleri, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/3 (2018).
- Aydemir, Emrah. Public Diplomacy Of The George W.Bush Administration: 9/11 and the Rhetoric Of The War On Terror”, *Communication and Diplomacy*, 8 (2022),s.25-41.
- Aydınlı, Erkan. Amerika'nın Soğuk Savaş Döneminde Kamu Diplomasisi Yoluyla Komünizmle Mücadelesinde United States Information Agency Örneği”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/2 (2022)
- Barry R. Posen, “Civil Wars&The Structure of World Power”, *Daedalus*, (2017) 146/4, 167-179
- BBC News Türkçe, “Suriye de savaşın dönüm noktaları”, (Erişim Tarihi: 16.03.2023), <https://youtu.be/2-uj-tgscqo>
- BBC News Türkçe, *Kaşıkçı Cinayeti: “Suudiler Dinleme Cihazlarını temizledi, Türkler yeniden Yerleşti*. <https://youtu.be/nvaLEloFaRI> (erişim tarihi: 12.02.2023)

- BBC News Türkçe, *Soçi Zirvesi-Erdoğan: Suriye’de önceliğimiz terörist gurupların süreçten dışlanması*”, 22.10.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42079600>, (Erişim Tarihi: 17.06.2023).
- BBC News, “*Türkçe Kuzey Suriye’nin Değişen Haritası: Türkiye Ne İstiyor?*”, (Erişim Tarihi: 16.03.2023), https://youtu.be/sG_NpegGv9I
- BBC News, *Syrian profile-Timeline*
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14703995> (Erişim Tarihi: 01.03.2023).
- CIA, “*Syria-The Word Factbook*”, *Military and Security Forces*. (Erişim Tarihi: 02.04.2023). <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/>
- Çalışkan, Barbaros “Soğuk Savaş Dönemi Öncesi ve sonrası Küresel Sistemdeki Değişiklikler”, *Stratejik Ortak Dergisi*, (Erişim Tarihi:03.03.2023). <https://stratejikortak.com/2021/03/soguk-savas-donemi-oncesi-ve-sonrasi-kuresel-sistemdeki-degisiklikler.html>
- Darıcı, A. Burak, İstihbaratın Değişen Yüzü, *Kriter Dergisi* 6/64 (2022)
- Darıcı, A. Burak, İstihbari Faaliyetler Kavramı, *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2022).
- David S. Sorenson, *Syria in ruins: the Dynamics of the Syrian Civil War* (California: Praeger, 2016)
- Derman, S.G ve Haya, B., “11 Eylül Sonrası Afganistan’daki Güvenlik Sistemi”, *Akademik Bakış Dergisi*, 41 (2014), 3-7
- Diplomasi.net, *Diplomasi çeşitleri, diplomasi türleri*
<https://www.diplomasi.net/diplomasi-cesitleri-diplomasi-turleri/>
- Dursend, Wenda. “*Soğuk Savaş Zamanı: Birinci ve İkinci Savaşlar ve Hegemonya*”, *Demokratik Modernite*, 18. 08.2022. (Erişim Tarihi: 03.03.2023). <https://demokratikmodernite.org/soguk-savas-zamani-birinci-ve-ikinci-savaslar-ve-hegemonya/>
- Duygu, Nil., Uluslararası sistem açısından güvenlik ve güvenlik algısında yaşanan değişimler”, *Tunç Akademi*, 31.05.2015, (Erişim Tarihi: 04.02.2023). <https://www.tuicakademi.org/uluslarasi-sistem-acisindan-guvenlik-algisinda-yasanan-degismeler/>
- Ece Göksedef *Türkiye-Suriye görüşmelerinde masada hangi seçenekler var?* (BBC News Türkçe, 10 Mart 2023).
- Efegil, Ertan., ve Musaoğlu, Nezih, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri,” *Akademik Bakış*, 2/4 (2009)
- Ercan, Hasan, “*Tarihi Derinlik İçinde Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Yeni İstihbarat Kavramı*” 2006

- Esercan, Kemal, *Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diplomasi Anlayışı*, Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi 2006.
- Fidan, Hakan. *Intelligence And Foreign Policy: A Comparison Of British, American And Turkish Intelligence Systems*, Yüksek Lisans Tezi, 1999
- Fouloy, Christian D. De, “Benefits and Drawbacks of Back-Channel Diplomacy”, *Association Of Accredited Public Policy Advocates To The European Union*, 14 (Kasım 2019). (Erişim 04.02.2023) <https://www.aalep.eu/benefits-and-drawbacks-back-channel-diplomacy>
- Frank J.Piason, Italian foreign policy:the “Achille Louro” affair, Italian Politics, Vol. 1 (1986), pp. 146-163; *Elisabetta Brighi Foreign Policy, Domestic Politics and International Relations: The Case Of Italy* New York: Routledge, 2013.
- Güdek, Şeyda. “ABD’nin Zora Dayalı Dış Politikasında Söylemsel Bir Değişim:11 Eylül Terörü”, *İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi*,10/4 (2017), s. 114.
- Gürkaynak, Muharrem. “Soğuk Savaş Sonrasında Nato ve Avrupa Güvenliği,” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/1, (2005).
- GZT.” *Suriye İç Savaşı’nı Nasıl Yönetiyorlar? El-Muhaberat*, <https://youtu.be/0DtFlw0bDJc> , 13 Haziran 2023, (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2023).
- James Der Derian, “Anti-diplomacy, Intelligence Theory and Surveillance Practice”, *Intelligence and National Security*, (1993), 8:3, 29-52, DOI: 10.1080/02684529308432213
- Jeremy Shapiro, “*First-Rate Intelligence:U.S Government Understanding Of The Syrian Civil War*”, Middle east political science
- John D. Stempel, “Covert Action and Diplomacy”, *International Journal Of Intelligence and Counter Intelligence*, 20:1, 122-135, DOI:10.1080/08850600600829924
- Kahveci, H. Hüseyin. *Atatürk’ün Yasaklanan Kitabı, Yahudi Casusu Suzy Liberman’ın Anıları*. İstanbul Destek Yayınları, 2020
- Kamu Diplomasisi,” Erişim tarihi: 26.03.2023.
<https://www.diplomasi.net/kamudiplomasisi/>
- Kantarıcı, Şenol, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem Yeni Sürecin Adı” Koalisyonlar Dönemi mi)”, *Güvenlik Stratejileri*, 8/16
- Karakaya, İ. “*11 Eylül 2001 Sonrası ABD’nin Değişen Güvenlik Algulamaları ve Politikaları*,” Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.
- Kavsıracı, Ozan. İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi, *Opuz-Uluslararası İlişkiler Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16/27 (2020).

- Kemiksiz, N. Nigar, “İkinci Dünya Savaşı’nda Bilimsel Ve Teknolojik İstihbarat,” *Tesam Akademik Dergisi*, 9/2 (2022)
- Kerem Congar, Euronews, “Eski CIA Başkanı Mike Pompeo’nun Dışişleri Bakanı olarak atanması Senato’da onaylandı”, 26.04.2018. <https://tr.euronews.com/2018/04/26/abd-d-sisleri-bakan-olarak-secilen-mike-pompeo-nun-atamas-kongre-de-onayland->
- Kılıç, Ecevit., “Soğuk Savaş Döneminde Türk İstihbarat Kurgusu,” Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi 2011.
- Kolasi, Klevis. Soğuk Savaş’ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri”, *SBF Dergisi*, 68/2 (2013)
- Kulak, Erdi. *Biyografik İstihbaratın Ulusal Güvenlik Politikaları Açısından Kullanımı ve Önemi*”, Yüksek lisans Tezi, Polis Akademisi, 2019
- Lander, S. Stephen, “International intelligence cooperation: an inside perspective”, *Cambridge Review of International Affairs*, (2004), s.481-493.
- Lee, Byran. The Impact of cyber capabilities in the syrian civil war”, *Small Wars Journal*, (Erişim Tarihi: 18.03.2023) <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/the-impact-of-cyber-capabilities-in-the-syrian-civil-war>
- Macintyre, Ben. *Casusu ve Hanin*. Çeviren: Nurdan Soysal. Ankara: Say Yayınları, 2021
- Michael J. Ve Sulick, Ph.D, “Intelligence in the cold war”, *Journal of U.S. Intelligence Studies*, 2015, 21/1, s.47-52.
- Mona Yakubyan, ”Syra’s Stalemate Has Only Benefitted Assad And His Backers”, *United States Institute Of Peace*, (2023) (Erişim Tarihi: 19. 04.2023). <https://www.usip.org/publications/2023/03/syrias-stalemate-has-only-benefitted-assad-and-his-backers>
- Munton, Don. *Diplomacy and Intelligence*, Univerity Of Northern British Columbia. 2018.
- Nicolson, H. (1970). *Diplomasi*. (Çev.M.Ergin), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul,
- Nye Jr, Joseph S. “Public diplomacy and soft power.” *The annals of the American Academy of political science* 616, no.1 (2018): 94-109
- Ortaylı, İlber. *Yakın Tarihin Gerçekleri*, İstanbul: Kronik Kitap, 2021
- Ödemiş, R. Gürsel. *Terörle Mücadelede İnsan İstihbaratı ve Teknik İstihbarat İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, 2014
- Özdil, Abdullah, “Diplomasi: Hayalet Kavram”, (Erişim Tarihi: 25.03.2023). <https://www.stratejikortak.com/2017/03/diplomasi-hayalet-kavram.html>
- Özkan, Tuncay, *MİT’in Gizli Tarihi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2023

- Raje, Saawani, “Diplomacy and Intelligence: Friends or Foes? A Comment on the Intelligence Diplomacy Rivalry”, *Strife Journal*, (2019), 1-7.
- Rathmell, Andrew, *Syria’s Intelligence Services: Origins and Development*”, (Erişim Tarihi: 22.03.2023) <https://journals.lib.unb.ca/index.php/jcs/article/view/11815/12636>
- Robert S. Ford, “*The Syrian Civil War: A new stage, but is it the final one?*”, Middle East Institute, (2019), s.3.
- Robert, Jevis. Intelligence and International Politics, *The Oxford Handbook Of International Security*, 2018.
- Rubin, Michael, “The Temptation Of Intelligence Politicization to Support Diplomacy”, *International Journal Of Intelligence and Counterintelligence*, 2/3, 2016
- Salihi, Emin, “Dijital Diplomasi Faaliyetleri Olarak Türk Büyükelçilerin Twitter Kullanımı: Avrupa Birliği Ülkelerinde Görev Yapan Türk Büyükelçiler Örneği”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 16/56, (2021), s545-569
- Scott, Len, Secret Intelligence, Covert Action and Clandestine Diplomacy, *Intelligence and National Security*, 19/2, 2010.
- Sims, E. Jennifer, *Intelligence Support to Diplomacy*, Oxford Academic, 2022
- Stratejik Ortak, “*Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri (Kronolojik)*”.
- Stratejik Ortak, “*Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri (Kronolojik)*”, 4.04.2018, <https://stratejikortak.com/2018/04/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html> (Erişim Tarihi: 15.06.2023).
- Stempel, D. John, “Diplomacy and Intelligence”, *Patterson School Of Diplomacy And International Commerce*, (2010), s.1-5.
- Sulick, J. Michael, Intelligence in the cold war, *Journal of U.S. Intelligence studies*, 21/1, 2015.
- TRT Haber, “*Türk İstihbaratı Hollandalı Casusu Suçüstü Yakaladı*”, (Erişim Tarihi: 07.03.2023). <https://www.trthaber.com/>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “*İstihbarat diplomasisi alanındaki başarılarımız sayesinde, diğer çalışmalarımızı da daha güçlü ve kararlı şekilde yürütebiliyoruz*”, (Erişim Tarihi: 06.03.2023). [https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/120714/-istihbarat-diplomasisi- alanindaki-basarilarimiz-sayesinde-diger-calismalarimizi-da-daha-guclu-ve- kararli-sekilde-yurutebiliyoruz-](https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/120714/-istihbarat-diplomasisi-alanindaki-basarilarimiz-sayesinde-diger-calismalarimizi-da-daha-guclu-ve-kararli-sekilde-yurutebiliyoruz-)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “*Suriye’nin siyasi görünümü*,” (Erişim Tarihi: 07.03.2023) <https://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “*Türkiye-Suriye Siyasi İlişkiler*”, (Erişim Tarihi: 07.03.2023). <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-tr.mfa>

Tzu, Sun. *Savaş Sanatı*. Çev., Barış Satılmış. İstanbul: İndigo Kitap, 2020.

Whitaker, Reg. Security and Intelligence In *The Post-Cold War World*, The Socialist Register 1992

Yalçiner, Serhan., “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele,” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/4 (2006)

Yılmaz, B. Ahmet, “Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: s-300 Füzelere Krizi,” *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6/1 (2018)

Yılmaz, Sait., “*Yeni ajan: James Bond’ yan Suriye’deki Yeni Lawrence’lar...*” [academia.edu](https://www.academia.edu/28197036/Yeni_Ajan_James_Bondtan_Suriyedeki_Yeni_Lawrencelara). (Erişim Tarihi:04.03.2023).
https://www.academia.edu/28197036/Yeni_Ajan_James_Bondtan_Suriyedeki_Yeni_Lawrencelara

Yücel, A. Nuri, *MİT’in Gizli Tarihi Millî İstihbarat Teşkilatı*, Ankara: Armada kitap evi.

Ziegler, Pauline. *Types Of Diplomacy And Diplomatic Practice In 21st Century. Best Diplomats*. 27 (Mart 2023), (Erişim Tarihi: 12.04.2023).
<https://bestdiplomats.org/types-of-diplomacy/>

<https://sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 26.03.2023)

<https://www.diplomasi.net/diplomasi-nedir/>, (Erişim Tarihi: 26.03.2023)

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/diplomacy?q=diplomacy>, (Erişim Tarihi: 26.03.2023).

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/english/intelligence>, (Erişim Tarihi: 17.03.2023).

TURNİTİN RAPORU

NadideGuler.Savunma Sonrası

ORJİNALLİK RAPORU

% 15	% 14	% 3	% 8
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
2	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	www.stratejikortak.com İnternet Kaynağı	% 1
4	Submitted to Selçuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
5	dspace.atilim.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
6	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
7	acikerisim.sakarya.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
8	admin.inonu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
9	Submitted to American Public University System Öğrenci Ödevi	<% 1

10	istihbaratveanaliz.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
11	Submitted to Marmara University Öğrenci Ödevi	<% 1
12	Submitted to Atilim University Öğrenci Ödevi	<% 1
13	iksadyayinevi.com İnternet Kaynağı	<% 1
14	Submitted to University of Salford Öğrenci Ödevi	<% 1
15	dSPACE.cuni.cz İnternet Kaynağı	<% 1
16	Submitted to Manchester Metropolitan University Öğrenci Ödevi	<% 1
17	www.bghaber.org İnternet Kaynağı	<% 1
18	www.diplomasi.net İnternet Kaynağı	<% 1
19	stratejikguvenlik.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
20	Submitted to Waterford Institute of Technology Öğrenci Ödevi	<% 1

21	demokratikmodernite.org İnternet Kaynağı	<% 1
22	turkish.aawsat.com İnternet Kaynağı	<% 1
23	kho.msu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
24	repository.upi.edu İnternet Kaynağı	<% 1
25	Submitted to Tobb University of Economics & Technology Öğrenci Ödevi	<% 1
26	tr.thefeasjournal.com İnternet Kaynağı	<% 1
27	www.iletisim.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
28	acikerisim.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
29	Submitted to Mersin Āniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
30	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<% 1
31	philpapers.org İnternet Kaynağı	<% 1

32	stratejikistihbarat.files.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
33	www.bbc.com İnternet Kaynağı	<% 1
34	Submitted to Georgetown University Öğrenci Ödevi	<% 1
35	Submitted to King's College Öğrenci Ödevi	<% 1
36	Submitted to University of Luton Öğrenci Ödevi	<% 1
37	www.icadergisi.com İnternet Kaynağı	<% 1
38	Submitted to Police Academy Öğrenci Ödevi	<% 1
39	stratcomcoe.org İnternet Kaynağı	<% 1
40	turansam.org İnternet Kaynağı	<% 1
41	www.aalep.eu İnternet Kaynağı	<% 1
42	www.publicnow.com İnternet Kaynağı	<% 1
43	Submitted to Eskisehir Osmangazi University Öğrenci Ödevi	<% 1

44	Submitted to Australian National University Öğrenci Ödevi	<% 1
45	tr.euronews.com İnternet Kaynağı	<% 1
46	acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
47	dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
48	Submitted to Diplomatiscche Akademie Wien Öğrenci Ödevi	<% 1
49	dspace.akdeniz.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
50	openarchive.tk.mta.hu İnternet Kaynağı	<% 1
51	stratejikortak.com İnternet Kaynağı	<% 1
52	acikerisim.gelisim.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
53	Submitted to Stefan cel Mare University of Suceava Öğrenci Ödevi	<% 1
54	thenewglobalorder.com İnternet Kaynağı	<% 1
55	www.acarindex.com İnternet Kaynağı	<% 1

		<% 1
56	www.dogus.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
57	88836955-4e78-4855-9c8a-e3452c55ca11.filesusr.com İnternet Kaynağı	<% 1
58	istihbaratsahasi.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
59	www.detaykibris.com İnternet Kaynağı	<% 1
60	Submitted to Tilburg University Öğrenci Ödevi	<% 1
61	www.dho.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
62	www.veryansintv.com İnternet Kaynağı	<% 1
63	europub.co.uk İnternet Kaynağı	<% 1
64	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	<% 1
65	Submitted to Beykent Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
66	coi.euaa.europa.eu İnternet Kaynağı	

		<% 1
67	www.mfa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
68	github.com İnternet Kaynağı	<% 1
69	www.sozcu.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
70	Submitted to Aston University Öğrenci Ödevi	<% 1
71	Submitted to Canakkale Onsekiz Mart University Öğrenci Ödevi	<% 1
72	Submitted to Universiteit van Amsterdam Öğrenci Ödevi	<% 1
73	Submitted to University of Birmingham Öğrenci Ödevi	<% 1
74	Submitted to Hacettepe University Öğrenci Ödevi	<% 1
75	Submitted to Kastamonu University Öğrenci Ödevi	<% 1
76	Submitted to Leiden University Öğrenci Ödevi	<% 1
77	anadolutarih.com İnternet Kaynağı	

89	www.akademikparadigma.com İnternet Kaynağı	<% 1
90	www.dailymotion.com İnternet Kaynağı	<% 1
91	www.oiist.org İnternet Kaynağı	<% 1
92	Submitted to London School of Commerce Öğrenci Ödevi	<% 1
93	Submitted to University of Utah Öğrenci Ödevi	<% 1
94	d-nb.info İnternet Kaynağı	<% 1
95	politikaakademisi.org İnternet Kaynağı	<% 1
96	ufdcimages.uflib.ufl.edu İnternet Kaynağı	<% 1
97	www.terrorismanalysts.com İnternet Kaynağı	<% 1
98	(Ateş, Hasan and Utku, Mustafa Kemal). "Kamu Güvenliğinde İstihbarat Sisteminin Değerlendirilmesi", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 2012. Yayın	<% 1

99	hdl.handle.net İnternet Kaynağı	<% 1
100	onedio.com İnternet Kaynağı	<% 1
101	repository.ub.ac.id İnternet Kaynağı	<% 1
102	www.milliyet.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
103	www.mit.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
104	www.youtube.com İnternet Kaynağı	<% 1
105	123dok.com İnternet Kaynağı	<% 1
106	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	<% 1
107	qmro.qmul.ac.uk İnternet Kaynağı	<% 1
108	www.globalsecurity.org İnternet Kaynağı	<% 1
109	akunq.net İnternet Kaynağı	<% 1
110	dokumen.pub İnternet Kaynağı	<% 1

111	dspace.trakya.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
112	egazete.cumhuriyet.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
113	kongre.akademikiletisim.com İnternet Kaynağı	<% 1
114	library.syriainitiative.org İnternet Kaynağı	<% 1
115	sbfergi.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
116	theses.gla.ac.uk İnternet Kaynağı	<% 1
117	www.ecoi.net İnternet Kaynağı	<% 1
118	www.ozelburoistihbarat.com İnternet Kaynağı	<% 1
119	Submitted to Anadolu University Öğrenci Ödevi	<% 1
120	acikerisim.btu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
121	acikerisim.karabuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
122	acikerisim.nku.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

123	caracascapitalmundialdelapaz.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
124	cdn-cms.f-static.com İnternet Kaynağı	<% 1
125	fundacioncibei.org İnternet Kaynağı	<% 1
126	gazetebirlik.com İnternet Kaynağı	<% 1
127	law.yeditepe.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
128	readgur.com İnternet Kaynağı	<% 1
129	trguvenlikportali.com İnternet Kaynağı	<% 1
130	www.atilim.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
131	www.diken.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
132	www.dikgazete.com İnternet Kaynağı	<% 1
133	www.e-bwn.com İnternet Kaynağı	<% 1

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Nadide GÜLER

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	İletişim Tasarımı	Başkent Üniversitesi	2009
Yüksek Lisans	Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi	Atılım Üniversitesi	2022

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
American Language School	Öğretmen	2016
Alçıbay İnşaat Firması	Yurtiçi ve yurtdışı satış ve pazarlama	2018

Yabancı Diller: İngilizce, Arapça

Yayımlar: -

Tarih: 04/07/2023